

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

**ŽIVOT S HVĚZDOU A PAN THEODOR
MUNDSTOCK – POROVNÁNÍ TEXTŮ**
BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Markéta Zvolánková

Specializace v pedagogice, obor český jazyk se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: PaedDr. Jiří Staněk, CSc.

Plzeň, 2013

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 22. března 2013

.....

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych zde poděkovala vedoucímu bakalářské práce PaedDr. Jiřímu Staňkovi, CSc. za čas, který mně a mé práci věnoval, za veškeré jím poskytnuté materiály, rady a za jeho vždy vstřícný přístup.

Také bych chtěla poděkovat rodině a přátelům za jejich podporu a trpělivost.

Markéta Zvolánková

OBSAH

Úvod.....	6
1 Jiří Weil.....	7
2 Ladislav Fuks.....	13
3 Život s hvězdou.....	21
3. 1 Předmluva.....	21
3. 2 Obsah.....	23
3. 3 Kritiky.....	37
3. 4 Analýza.....	41
4 Pan Theodor Mundstock.....	45
4. 1 Předmluva.....	45
4. 2 Obsah.....	46
4.3 Kritiky a analýza.....	65
5 Porovnání	71
Závěr.....	75
Cizojazyčné resumé.....	76
Použitá literatura.....	77

ÚVOD

V rámci této bakalářské práce jsem se rozhodla rozebrat a porovnat dva umělecké texty, a to *Život s hvězdou* spisovatele Jiřího Weila a román *Pan Theodor Mundstock* Ladislava Fukse. Důvodem byl především můj osobní zájem věnovat se dílům podrobněji, protože oba literáři patří k mým oblíbeným, a byť se na první pohled může zdát, že jejich jazyk nebo filosofie se v zásadě rozcházejí, v určitých okamžicích nabývám dojmu, že tito muži mají více společného, než se zdá.

Obě díla jsou spojena nejen tématicky (židovský motiv), ale také tím, že k jejich sepsání autory vedly vlastní životními zkušenosti a osudy. Cílem této práce je vyzdvihnout ta fakta ze životů obou tvůrců, která mohla ovlivnit jejich práci, také se seznámit s kritickými postoji k uvedeným textům a vytvořit jejich vlastní analýzu. Dále bych chtěla postavit tituly vedle sebe a vyhledat, v čem se shodují a naopak. Zjistit, jestli se mohl mladší Ladislav Fuks nechat inspirovat svým starším literárním kolegou, vyčíst, kolik styčných bodů měla první a druhá vlna židovské prózy v české literatuře, bude-li možno tvůrce jednoznačně do některé z těchto etap zařadit, porovnat jedinečné styly, působivé názory a hojnost biografických prvků.

Kromě vlastních úvah a myšlenek vytvořených na základě opětovné četby primárních textů se hodlám opřít i o řadu sekundárních zdrojů, ačkoliv v případě obou spisovatelů to nejspíš nebude jednoduché. Jiří Weil byl dlouhá léta autorem zapovězeným, jehož práci se příliš „nezaujatých“ kritiků nevěnovalo, dílo Ladislava Fukse, jakkoliv oblíbené, zase dodnes zůstává obestřeno tajemstvím. Pokusím se tedy, byť zprostředkovaně, získat informace přímo od původců, například z autobiografií, článků, rozhovorů atd.

Práce by měla vnést nový pohled na dvě výrazné osobnosti české literatury, zhodnotit jejich knihy jednotlivě (v dobovém rámci) i je porovnat (na obě hledět jako na součást literatury s židovskou tematikou, jejíž pojetí se může podobat i lišit). Právě ona „komparační“ část je, myslím, co se týče těchto dvou titulů novinkou a měla by posloužit studentům literatury, literárním kritikům i komukoliv dalšímu se zájmem o danou problematiku.

Z důvodu srozumitelnosti budu označovat díla J.Weila i L. Fukse kurzívou.

1 JIŘÍ WEIL

Samy osudy Jiřího Weila by se mohly stát inspirativní románovou předlohou. Tento český prozaik a překladatel byl svědkem zániku monarchie, zažil pád, ale i zrod několika režimů, obě světové války i bezpočet politických převratů a procesů. Není proto divu, že v mnohých jeho dílech nacházíme autobiografické prvky.

Jiří Weil se narodil za vlády císaře Františka Josefa I., na přelomu tisíciletí, přesněji roku 1900. Jeho otec, drobný podnikatel, byl spolujednatel rámařského závodu v Praskolesích. Tam Jiří navštěvoval obecnou školu. Později se rodina přestěhovala do Prahy, kde Weil studoval gymnázium v Křemencově a poté v Truhlářské ulici. Během těchto let přišel sarajevský atentát a první světová válka. Ekonomická krize a politické nepokoje způsobily úpadek a donutily otce podnik zavřít. Již v této době začal mladý student obracet své naděje na východ, kde Velká říjnová revoluce (7. listopadu 1917) odstartovala novou éru. Možná právě komunistická myšlenka společného pokroku vedla Weila ke vstupu do sociálně-demokratického kroužku.

28. října 1918 vznikl samostatný Československý stát v čele s T. G. Masarykem. V této slavnostní atmosféře pak Weil úspěšně odmaturoval a složil přijímací zkoušky na pražskou Fakultu filosofickou. Zvolil si obor slovanská filologie a srovnávací dějiny literatur. Roku 1921 tamtéž nastoupil i Julius Fučík, jeden z Weilových blízkých přátel.

Ani na vysoké škole autor nezanevřel na levicovou politiku. Spoluzaložil organizaci komunistické mládeže, překládal ruské autory a přednášel o ruské literatuře. V roce 1922, na jehož sklonku vznikl Sovětský svaz, se stal Weil dopisovatelem Rudého práva a s mládežnickou delegací se vypravil do Ruska. Se vzpomínkami na tuto první ruskou cestu se setkáváme v jeho kratších povídkách jako např. *Bysta básníkova*.¹ Seznámil se zde s několika umělci a také s vrcholnými představiteli formalismu (Šklovskij, Bogatyrjov, Tyňanov). Pohled tímto novým vědeckým směrem (zabývajícím se především strukturou literárního textu) potom Weil uplatnil při psaní své disertační práce nazvané *Gogol a anglický román 18. století*, díky níž úspěšně ukončil studia a získal titul PhDr..

---

¹ WEIL, Jiří. Bysta básníkova. In: *Hodina zkoušky, hodina pravdy*. 1.vyd. Praha: Československý spisovatel, 1966, s.12-18. ISBN 22-065-66.

O tři léta později Weil vstoupil do KSČ, jejímž členem zůstal celých deset let. Během této doby pracoval v tiskovém oddělení sovětské mise v Praze a roku 1929 také podepsal Zásadní stanovisko k projevu „sedmi“.² Dal tak najevo podporu nového směru, který nabrala KSČ po svém V. sjezdu a který prosazovalo především radikální křídlo v čele s Klementem Gottwaldem. Později působil v komunistickém nakladatelství titulovaném Karel Borecký a také jako redaktor Tvorby. Velká hospodářská krize mající svůj původ v propadu akcií na americké burze a rozšiřující se ve třicátých letech na všechny evropské ekonomie však zapříčinila, že Jiří byl z finančních důvodů propuštěn a nemohl dlouhou dobu získat zaměstnání. Až roku 1934 byl povolán do cizojazyčného vydavatelství Kominterny do Moskvy jako člen překladatelské dílny pro marxisticko-leninskou literaturu. A právě tento úkol život levicového intelektuála fatálně ovlivnil.

Roku 1934 se tedy Jiří Weil ocitl v Moskvě stejně jako tisíce dalších zahraničních pracovníků, kteří měli v plánu pomoci budovat socialismus. Obrovské město, nesoucí ještě známky obou válek, světové i občanské, působilo na Evropana neosobně a chladně, přesto cílevědomě. Jiří se brzy sžil s místním stylem uspěchaného, praktického života. Zaměstnávalo jej tlumočení stranických předpisů, nařízení, pokynů, ale i filosofických úvah a základních statí komunistické ideologie. Mezi jeho kolegy patřil například literární kritik a historik Ladislav Štoll.

Kromě jednotvárného překladu však na Weila připadl i jeden nevšední úkol. Jako kurýr Kominterny uskutečnil v létě 1934 tajnou návštěvu Prahy.³ Je možné, že právě tato mise stála na začátku procesu, který se stal spisovateli osudným. Ještě téhož roku byl totiž Weil vyšetřován, propuštěn z vydavatelství a následně vyloučen z komunistické strany. Důvody nejsou dodnes jednoznačné, avšak existuje několik teorií, proč došlo k tak náhlému zvratu.

Z vyprávění Weilovy ženy, tehdejší přítelkyně, Olgy vyplývá, že Praha nemusela být zdaleka jediným cílem, který byl Jiřímu v rámci požadavků na něj stanoven. Roku 1934 měl vykonat ještě jednu cestu, tentokrát do Berlína. O účelu nebezpečné návštěvy se Jiří Olze nezmiňoval, sama však odhadovala, že se jednalo o vyplacení jisté částky peněz

---

² TEIGE, Karel, NEZVAL, Vítězslav aj. Zásadní stanovisko k projevu „sedmi“. *Avantgarda známá a neznámá*. Praha: Svoboda, 1970, 3, s. 54-55.

³ Slovník české literatury po roce 1945. *Jiří Weil* [online]. Poslední změna 21.12.2011. [Cit. 23.12.2012]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=902&hl=ji%C5%99%C3%AD+weil+>

rodinám perzekuovaných v již hitlerovském Německu. Aby se tajný úkol neprozradil, Jiří byl oficiálně přihlášen na třítydenní pobyt na Krymu. Jeho nepřítomnost v lázních byla však během akce prozrazena a Weil byl hned po návratu z Evropy zatčen.⁴ Nesměl však vyzradit své původní poslání, a to mohlo být v souvislostech se zatýkáním kvůli atentátu na S. M. Kirova zásadní.

Rusko se od dob Weilovy první návštěvy změnilo. Vznikl sice Sovětský svaz, ale největší osobnost a symbol revoluce V. I. Lenin zemřel. J. V. Stalin pak představoval novou tvář země ještě lépe- byl totiž neústupný a pragmatický. A stejně jako se nehodlal vzdát socialistických ideálů, neměl v úmyslu nikomu postoupit ani svou pozici generálního tajemníka. Proto když se roku 1934 ocitlo jeho postavení v ohrožení, následovaly politické procesy a čistky ve straně (mnohdy vykonstruované), jejichž účelem bylo dát jasně najevo, kdo a kde má své místo. Obětí tohoto soukolí se tak s největší pravděpodobností stal S. M. Kirov, ale i Jiří Weil.

Jednou z příčin celé kauzy se stal osobní dopis, který Jiří poslal do Prahy.⁵ Psaní obsahující nostalgické vzpomínky na Evropu (vůně čerstvé kávy) se v nesprávných rukou změnilo ve zbraň namířenou proti svému autorovi.⁶ Bylo mu vytýkáno, o jak přízemní věci se stará vzhledem k velkému pokroku, který je na dosah.⁷ Spekulace, že na „nevhodný“ obsah korespondence upozornil Ladislav Štoll nebyly potvrzeny.⁸ V jednom z nejznámějších autorových titulů *Moskva-hranice*, silně autobiograficky laděném příběhu právě z období třicátých let, však mimo jiné vystupuje nikterak příjemná postava redaktora Vrby, o němž se literární kritici domnívají, že má předlohu právě v Ladislavu Štollovi.⁹

Zmíněná kniha se člení na tři části, jimiž nás provází několik postav, hlavní hrdina Jan Fischer pak pracuje jako překladatel. Shodou okolností i on dostává tajný úkol, odjíždí do Berlína zachránit svého přítele před popravou. Bohužel je během příprav na cestu spatřen v ulicích Moskvy, byť má být oficiálně v lázních, je proto obviněn z účasti na protistranické schůzi, která se koná ve stejný den. Jelikož nemůže vyzradit pravý důvod

---

⁴ NOVÝ, Petr. Člověk: Jiří Weil. In: WEIL, Jiří: *Moskva-hranice*. 2.vyd. Praha: Mladá fronta, 1991, s. 9. ISBN 80-204-0230-6.

⁵ tamtéž

⁶ tamtéž

⁷ tamtéž

⁸ HOLÝ, Jiří. Komentář. In: WEIL, Jiří: *Život s hvězdou; Na sřeše je Mendelssohn; Žalozpěv za 77 297 obětí*. 4.vyd. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 483. ISBN 80-7106-326-6.

⁹ tamtéž

svého pobytu v hlavním městě, stane se Fischer obětí tzv. moskevských procesů. Naskytá se tedy otázka, jestli se něco podobného nestalo i v reálném spisovatelově životě a on pak románovou cestou neodtajnil skutečné pozadí událostí.

Každopádně po vyšetřování a vyloučení ze strany byl Weil v březnu 1935 za trest odeslán na pracovní převýchovu do kolonie československých družstevníků Interhelpo poblíž hlavního města Kirgizie, odkud jej v létě propustili a nasadili na nucené práce do nápravně-pracovního tábora na jezeře Balchaš v Kazachstánu. Po celý čas působil v tiskovém oddělení. Zpět do ČSR se mohl vrátit až v listopadu 1935.

Ne nadarmo tedy nazývá Weil SSSR ve svých dílech Asií. Jako jeden z mála cizinců poznal i jiné části země než přelidněnou a na ruské poměry civilizovanou a zmodernizovanou Moskvu. Své dojmy potom ukryl do již zmíněného románu *Moskva-hranice*, jeho pokračování *Dřevěná lžíce* a také do sbírky budovatelských obrazů *Češi stavějí v zemi pětiletok*. Všechny tyto práce vznikly v roce 1937, avšak *Dřevěnou lžici* sledující osudy Jana Fischera odsouzeného k nuceným pracím na Balchaš sám Weil na počátku protektorátu stáhl z nakladatelství a byla vydána poprvé až roku 1970 v samizdatu v Itálii.

Moskva-hranice se nesečkala s úspěchem, jelikož přes veškerou autorovu snahu o objektivitu vyzněla s ohledem na SSSR negativně. Byla jí vytýkána reportážnost, maloměšťáckost a „pavlačovitost“, což je nejzřetelnější ve stati Julia Fučíka Pavlačový román o Moskvě.¹⁰ Tento Fučíkův článek později hojně citovali téměř všichni literárními kritici tehdejší doby a znamenal tak v podstatě konec úspěšně se rozbíhající Weilovy kariéry. Fučík přitom patřil k dobrým přátelům Jiřího Weila a mnozí si kladli otázku, proč právě on se ujal této literární popravky. Navíc Jiří Fučíkovi ponižující slova nikdy nezazlival, dokonce po jeho smrti napsal *Vzpomínky na Julia Fučíka* (1947). Jako možné vysvětlení se nabízí Fučíkova přímluva v Jiřího prospěch během moskevských procesů, díky kterým se tribunál slitoval a Weil nebyl zastřelen. Jenže Jiří pak vydal román svým výsledným efektem sovětskému velikánu škodící a Fučík proto dostal politický úkol tento

---

¹⁰ FUČÍK, Julius. Pavlačový román o Moskvě. In: *Stati o literatuře*. 1.vyd. Praha: Svoboda, 1951, s. 233-240.

nevhodný text devalvovat, což musel splnit nehledě na dlouholeté přátelství. Weil s ohledem na prokázané služby měl pro Fučíkův čin pochopení.¹¹

Ani následující události nepřinesly Jiřímu Weilovi, stejně jako tisícům dalších, potřebný mír a rovnováhu. Nad Evropou se opět stahovala válečná mračna a obětí posledního diplomatického pokusu hrozícímu konfliktu předejít se pak stalo právě Československo. To na základě Mnichovské dohody muselo 29. září 1938 postoupit část svého území Německu a 16. března 1939 padlo do rukou nepřítele zcela jako tzv. Protektorát Čechy a Morava.

Cílem druhé světové války však nebyl pouhý zisk území. Boj se přenesl i do sféry náboženské a sociální. A právě tento rasový kontext znamenal pro muže, který zažil světovou válku i pracovní tábor, snad ještě horší zkušenost. Jiří Weil byl totiž Žid. A jako takový představoval úhlavního nepřítele nacismu a jeho totalitní ideologii. Majetek Weilových brzy propadl státu, rodina odjela do koncentračního tábora a Jiří sám našel přístřeší u spisovatele A. V. Friče. Aby unikl lágru, oženil se Jiří v březnu 1942 se svojí dlouholetou přítelkyní Olgou. Smíšený sňatek totiž představoval jakousi právní ochranu před povoláním ke transportu. Během let 1942-3 žil potom zdeptaný spisovatel nepřihlášen v židovské nemocnici, od roku 1943 do února 1945 byl zaměstnán u židovské rady starších. Obojí jej velmi poznamenalo. Zejména dobrá vůle židovské obce vzbudila u Weila velký obdiv a respekt. Sám se nikdy nepovažoval za skutečného, právoplatného, přesvědčeného zástupce této společnosti, řadil se spíše mezi ty, kteří byli označeni náhodně, snad kvůli genetickým záležitostem než těm metafyzickým. I proto si začal více vážit těch ryzích zástupců židovství, kteří jej přijali mezi sebe, byť jeho víra nebyla tak pevná. S nemocničním prostředím, ale především s otázkou, co má dělat obyčejný člověk, jemuž byla přidělena hvězda, se pak setkáváme v díle *Život s hvězdou*.

V únoru roku 1945 přestal Weila chránit smíšený sňatek. Ocítl se tak před důležitým životním rozhodnutím, které se opět svým způsobem odráží v *Životě s hvězdou*. Mohl zůstat oficiálně naživu a čelit tak faktu, že kdykoliv může přijít nevídaný list, nebo mohl

---

¹¹ VOHRYZEK, Josef. Bezvýznamnost učiněná významem. *Respekt* [online]. 1991, **51** [citováno 23.12.2012]. ISSN 0862-6545. Dostupné z: <http://respekt.ihned.cz/cl-35923670-bezvyznamnost-ucinena-vyznamem>

zvolit radikální řešení v podobě sebevraždy, ale také mohl riskovat a dát se nelegální cestou. Jiří Weil zvolil a 9. února 1945 fingoval za pomoci své ženy a ilegální skupiny R-10 utonutí skokem do Vltavy.¹² Do konce války se ukrýval a až roku 1946 odjel na kongres válkou postižených intelektuálů a také na zdravotní pobyt do Švýcarska. V této době vydal Weil symbolický román *Makanna-otec divů*, sbírku povídek *Barvy* a také již zmiňované *Vzpomínky na Julia Fučíka*, ten byl roku 1943 popraven v Berlíně pro účast v protinacistickém odboji. Nikdo z Weilových blízkých se z koncentračních táborů nevrátil.

Přichází únor 1948, následují politické procesy padesátých let. Minulost Jiřího Weila i fakt, že vzhledem ke svým zkušenostem odmítl ještě před vítězným únorem spolupráci s tehdejší generálním tajemníkem ÚV KSČ R. Slánským, mohly snadno zavdat příčinu pro otevření nového procesu, avšak spisovatel naštěstí této potupě unikl. V roce 1949 nastoupil na poloviční úvazek jako literární redaktor do nakladatelství ELK. V témže roce vydal i předeslaný román *Život s hvězdou* silně inspirovaný vlastními osudy. Současně se sblížil s Jiřím Kolářem a skupinou 42, orientující se na tematiku města .

Mezi lety 1950-8 pracoval ve státním Židovském Muzeu. Po smrti J. V. Stalina a zároveň také K. Gottwalda pak spolu s XX. sjezdem KSSS přišlo jisté uvolnění. Weil byl opět přijat do SČSS, odkud byl roku 1950 vyloučen. Roku 1956 pak odjel s kresbami židovských dětí z Terezína do Paříže. Vydal také romány *Harfeník*, *Mír* a *Žalozpěv za 77297 obětí*, dokončoval knihu *Na střeše je Mendelssohn* .

Poprvé se mu otevřel svět. A tehdy, roku 1959, Jiří Weil zemřel.

---

¹² NOVÝ, Petr. Člověk: Jiří Weil. In: WEIL, Jiří: *Moskva-hranice*. 2.vyd. Praha: Mladá fronta, 1991, s. 11. ISBN 80-204-0230-6.

2 LADISLAV FUKS

24. září 1923 poprvé spatřil světlo světa muž, který se navždy zapsal do české i světové literatury. Ladislav Fuks se narodil v Praze, avšak jeho rodiče se brali a dlouho také žili ve Vídni, která se tak stala Fuksovým druhým domovem. Obě města pak hrají významné role při umísťování jeho příběhů, jelikož povětšinou svá vyprávění zasazuje do důvěrně známého prostředí.

O Ladislavově životě existuje mnoho informací, které pochází z rozmanitých zdrojů, ať už jde o časopisecké články, vzpomínky pamětníků, rozhovory s Fuksovými přáteli. Jedním z pramenů je i autobiografie autora samotného¹³, kterou dokončil v prosinci 1993, tedy půl roku před svojí smrtí. Může se tedy zdát, že nic nebrání v popisu a charakteristice této osobnosti. Avšak opak je pravdou. Z dostupných materiálů vyplývá, že mnohá fakta zůstala zahalena tajemstvím či jsou skryta úplně. Fuksovy výpovědi se od těch ostatních někdy rozcházejí v detailech (byť zajímavých), mnohdy se však odlišují zásadně a většinu důležitých věcí spisovatel nikdy neprozradil. Některé vyslovit zkrátka nehodlal a jiným se vyhýbal, protože jej kdysi ranily. Nakonec tedy přichází otázka, kdo byl vlastně Ladislav Fuks? Jaký to byl člověk? Co ho vedlo ke psaní? Proč byl tak neuvěřitelně úzkostlivý? Na mnohé z nich nelze odpovědět s jistotou, je možné jen odhadovat, dbát slov odborníků či věřit samotnému, mnohdy nevyzpytatelnému Fuksovi, který vždy pečoval o svou pověst perfekcionisty.

A tak musíme respektovat jeho vlastní priority. Své paměti psal tak, aby zveřejnil to, co bylo podstatné pro jeho knihy, a také aby odtajnil některé osudové (avšak vždy jen ty šťastné) události svého života. Ostatní lze prý vyčíst z jeho knih, z nichž si také budoucí čtenář má učinit obraz jeho samotného. V této části se budu tedy především řídit přáním autorovým a odhalím zejména ta fakta, která i on sám považoval v rámci své literární tvorby za zásadní.

Už jako malý se Ladislav rád s matkou toulal tajemnými uličkami Prahy, v čemž později spatřoval prvopočátky svého sklonu k romantismu. S otcem zase často navštěvoval petřínské bludiště. Zrcadla hrála ve Fuksově životě velkou roli. Jejich motiv se vyskytuje

---

¹³ FUKS, Ladislav, TUŠL, Jiří. *Zrcadlo mého života. A co bylo za zrcadlem*. 2.vyd. Praha: Mladá fronta, 2007. 415 s. ISBN 978-80-204-1688-9.

v řadě jeho děl, často o nich hovořil, prý si vždy proti zrcadlům sedal, vyskytlo-li se nějaké v místnosti, a prohlížel si svět promítající se ve své nezkraslené podobě v odlesku skel. Zrcadla jej okouzila natolik, že jim dokonce věnoval jednu celou kapitolu ve svém nejrozsáhlejších románu *Vévodkyně a kuchařka*. S rozdvojenou skutečností zrcadel navíc souvisí Fuksovo celoživotní trauma. Vždy se obával, není-li sám osobou schizofrenní. Byl kvůli této myšlence několikrát hospitalizován a nikdy jej zcela neopustila. Dualita člověka se také odráží ve Fuksových dílech, například hlavní hrdina Ladislavovy prvotiny *Pan Theodor Mundstock* je také pronásledován stínem svého vlastního já.

Ladislav Fuks se proslavil mimo jiné jako autor knih zabývajících se tematikou židovskou. Sám přitom Židem nebyl, což na mnohé paradoxně působilo ještě hlouběji. Proč tedy Fuks volil motiv, který se jej osobně nijak netýkal? Protože Ladislav bydlel nedaleko Wilsonova nádraží, podle některých zdrojů vídával vlaky s lidmi odjíždějícími do koncentračních táborů. To v mladém hochovi mohlo vyvolat sympatii k pronásledovaným.¹⁴ Sám Fuks však podobné myšlenky vyvrací. Píše ve své vzpomínkové knize, že už jako malého chlapce jej lákalo tajemné kouzlo Jeruzalémské synagogy, poblíž které se nacházel byt Fuksových a do níž jednoho dne o židovských svátcích potají nahlédl. Byly to však zejména tragické osudy několika jeho židovských spolužáků z reálného gymnázia v Truhlářské ulici (zde studoval i Jiří Weil), které jej přiměly věnovat některá díla právě židovské problematice.¹⁵

Když bylo Ladislavovi šest let, přestěhovala se rodina na Žižkov, kde začal chodit do obecné školy Pražáčky. Zde se seznámil se spolužákem Václavem Špičkou, jehož otec byl ředitelem tehdejší Papírografie. Fuks často navštěvoval dům Špičkových, kde se poprvé zaposlouchal do skladeb italských operních mistrů, které po celý život ctil a obdivoval. Také mnohokrát zavítal do továrny, kde si pro změnu začal cenit papíru. Po mnoha letech, když už Fuks vystudoval vysokou školu, měl za sebou několik let praxe a byl uvolněn z vojenské služby kvůli operaci akutního zánětu ledvin, nabídl mu otec Václava Špičky zaměstnání jako administrativní síla v papírně v Bělé pod Bezdězem. Fuks neodmítl.

---

¹⁴ LUSTIG, Arnošt. Klasik Ladislav Fuks. In: FUKS, Ladislav, TUŠL, Jiří. *Zrcadlo mého života*. A co bylo za zrcadlem. 2.vyd. Praha: Mladá fronta, 2007, s. 14-15. ISBN 978-80-204-1688-9.

¹⁵ FUKS, Ladislav, TUŠL, Jiří. *Zrcadlo mého života*. A co bylo za zrcadlem. 2.vyd. Praha: Mladá fronta, 2007, s. 22-23. ISBN 978-80-204-1688-9.

Po dokončení obecné školy Fuks složil přijímací zkoušky na gymnázium. Napřed nastoupil na klasické žižkovské ve Dvořákově ulici. Zde se zmiňuje o přilnutí k latině, která mu prý otevřela bránu do jazyka jako takového. Později přestoupil na již zmíněné reálné gymnázium v Truhlářské ulici. Zde se odehrály významné události ovlivňující budoucí texty i zaměření Ladislava Fukse, když se po 15. březnu 1939 postupně začínaly prosazovat tzv. norimberské zákony. Ladislavovi židovští spolužáci, které do té doby vnímal jako sobě rovné chlapce, s podobnými zájmy a totožnými sny, byli náhle odděleni od společnosti, ztráceli základní lidská práva a všichni nakonec zmizeli za branami koncentračních táborů. Zdeněk Fryš, jediný přeživší, krátce po válce emigroval, protože se necítil ve své rodné zemi bezpečně.¹⁶ Tyto bezprostřední zážitky ve Fuksovi vyvolaly vlnu nevole vůči násilníkům. Na světovém kongresu o antisemitismu konajícím se roku 1993 se zmínil o tom, že nechápe, co zástupce protižidovského hnutí vede k takové nenávisti, že jim nestačí zabít tento národ jednou, fyzicky, ale vraždí jej dál, i po válce, ničí jejich kulturu, památku na ně, jejich duše.¹⁷ Z tohoto i z Fuksových děl, především potom ze souboru povídek *Mí černovlasí bratři*, je zřetelné, jak moc jej osudy spolužáků zasáhly.

Studia v Truhlářské ulici Fuks hodnotí kladně, byť se přiznává k záškoláctví. Chodíval číst české i světové klasiky na Olšanské hřbitovy i na vedlejší hřbitov židovský. Seznamoval se tak s významnými prozaiky a básníky především 19. století. Tam si utvořil žebříček priorit, který po celý život neměnil. Mezi své oblíbené řadil pak pro mnohé překvapivě Boženu Němcovou nebo Karla Jaromíra Erbena. Zároveň se zmínil o svém odporu a minimálním talentu co se týkalo počtů. Nejednalo by se o tak zajímavou poznámku, kdyby sám nedodal, že později, na vysoké škole, zjistil, že přes všechnu nechuť matematika opravdu je královnou přírodních věd. Uvědomil si to díky hodinám logiky, které jako budoucí filosof musel absolvovat a činil tak rád. V jeho dílech potom můžeme vidět jistý sklon k logickému detailu a mnozí odborníci rozebírají nejen Fuksovy texty, ale dokonce i jeho život numerologicky. Například číslo tři považují někteří literární kritici za Fuksovo fatální s ohledem na rok narození (1923), datum vydání první (1963) a poslední (1983) knihy, čas dokončení životopisu (1993) atd.¹⁸ Sám Ladislav se zajímal o

---

¹⁶ tamtéž

¹⁷ LUSTIG, Arnošt. Klasik Ladislav Fuks. In: FUKS, Ladislav, TUŠL, Jiří. *Zrcadlo mého života. A co bylo za zrcadlem*. 2.vyd. Praha: Mladá fronta, 2007, s. 12. ISBN 978-80-204-1688-9.

¹⁸ TUŠL, Jiří. Intermezzo I.. In: FUKS, Ladislav: *Zrcadlo mého života. A co bylo za zrcadlem*. 2.vyd. Praha: Mladá fronta, 2007, s. 69. ISBN 978-80-204-1688-9.

astronomii, a byť vždy podceňoval své matematické schopnosti, dlouhá léta pracoval v účtárně.

Po úspěšném složení maturitní zkoušky Ladislav nebyl povolán na nucené práce do Německa, což postihlo o dva roky starší chlapce, tedy ročník jedenadvacet. Zároveň však nemohl nastoupit na žádnou z vysokých škol, jelikož ty byly už od 17. listopadu 1939 uzavřeny. Přijal proto práci v účtárně v Bubenči, odkud byl odeslán do terénu na Vrchní správu statků v Hodoníně. Fuks vzpomíná na 27. květen 1942, kdy jeli se svým kamarádem na bicyklech z Plzně do Prahy. Aniž tušili, jaká historická událost se odehrála, byli zastaveni hlídkou. Dozvěděli se vzápětí, že došlo k atentátu na Hendricha, bylo vyhlášeno stanné právo a prohlížení jsou všichni podezřelí, tedy i dva muži na kolech. V Hodoníně potom Fuks zažil nálet britských pilotů. Původním cílem měla být Břeclav, kde se nacházel významný železniční tunel. Bohužel však bomby spadly na nádraží v Hodoníně. Fuks později na besedě, která se ve městě později konala na počest jeho knih, užasl nad tím, že si tuto událost téměř nikdo nezapamatoval. Projevila se tak jeho melancholie. Vždy poukazoval na přestavěné čtvrti měst, na věci, které už někde nejsou, na časy, které pominuly, na události, které zmizely z paměti a snažil se na ně zpětně upozornit.

Těsně před vítězným květnem 1945, když fronta přicházela ke slovenským hranicím, německý ředitel správu statků rozpustil a Ladislav se vrátil do Prahy. Stal se svědkem euforie květnového povstání, porážení německých řadových vojáků, ale i zvrácenosti přívrženců SS. Zároveň využil příležitosti a zapsal se do mimořádného letního semestru znovu otevřené vysoké školy. Studoval filosofii, psychologii, pedagogiku a dějiny umění na Filosofické fakultě Karlovy univerzity (tutéž fakultu studoval i Jiří Weil), což úspěšně zakončil disertační prací s názvem *Bergsonova idea tvořivého vývoje a její důsledky pro mravní výchovu*. Už během školy působil jako pedagogický dozor na chlapeckém táboře a také praktikoval v soukromém internátu v Dejvicích, ovšem po absolvování byl povolán a roku 1949 tedy rukoval do Luštěnic.

Vojenská služba však Fukse příliš nepoznamenala, jelikož krátce po jejím nastoupení dostal akutní ledvinovou koliku, byl operován a odjel na ozdravný pobyt do Mariánských lázní. Posléze šel pracovat do administrativy do papírny k již zmíněnému řediteli Špičkoví.

Později však Fukse zlákala nabídka Státní památkové správy, což byla samostatná instituce při ministerstvu kultury, která měla na starosti historicky a umělecky cenné hrady a zámky I. kategorie v Čechách a na Moravě. Náplň práce představovalo psaní textů průvodcům, seznamování se s památkami, jejich mobiliáři, instalace zařízení, školení zaměstnanců a přijímání delegací. Fuks zde zůstal celých osm let a přiznává, že toto zaměstnání velmi ovlivnilo jeho literární tvorbu a také se stalo samotným tématem některých článků. Například napsal seriál o hradech a zámcích pro časopis *Za krásami domova*. Nejoblíbenějším zámekem, který do konce života rád navštěvoval, se pak Fuksovi stal Kynžvart, o němž sepsal monografii *Zámek Kynžvart – historie a přítomnost*, jež vyšla roku 1958. Zde také vznikala Fuksova prvotina *Pan Theodor Mundstock*, interiér autora inspiroval i při tvorbě dalších jeho děl.

Přišel rok 1963. Dosud neznámému muži Ladislavu Fuksovi se otevřel svět. V nakladatelství Československý spisovatel po dvou letech od chvíle, kdy tam Ladislav odnesl svůj rukopis, totiž vyšla kniha, která znamenala mnoho nejen pro samotného autora, ale stala se velkým přínosem i pro literární svět. Na pulty obchodů se dostal *Pan Theodor Mudnstock*, příběh se židovskou tematikou, takovou, které se dlouhou dobu snažili spisovatelé taktně, ale především bázně vyhybat. Až autoři jako Arnošt Lustig, Norbert Frýd a další rozvířili usazenou hladinu. Na stejné vlně tedy vplul do vod české a zanedlouho také světové literatury již čtyřicetiletý Fuks.

Příběh muže, který čelí nejen drtivému židovskému osudu, ale navíc ještě neustálým atakům svého druhého já, jakéhosi stínu, všechny doslova nadchnul. Z Ladislava Fukse se doslova přes noc stal uznávaný umělec, který byl zván do všech koutů země, kde s ním byly pořádány besedy a byl obdivován jeho smysl pro detail, dokonalost formální stránky textu a v neposlední řadě se ptali, proč právě takováto problematika. Podle některých svědků byl Fuks velmi nervózní, chtěl mít vždy vše perfektní a do detailu propracované, tudíž koncept spontánních otázek a odpovědí jeho charakteru nevyhovoval. Nastrkoval prý do publika některé své „bílé koně“, kterým dopředu určil dotazy, na něž měl připravené hluboce sofistikované odpovědi. Podobné hrátky vypovídaly však především o Fuksově perfekcionista povaze, protože uměl velmi hbitě a bystře reagovat i na otázky nepřipravené.

O zahraničním úspěchu Fuksovy románové prvotiny potom svědčí překlad této knihy do bezpočtu cizích jazyků, její nesčetné divadelní adaptace a především také několik filmových zpracování *Pana Theodora Mundstocka*. Dlouholetý přítel a spolupracovník Ladislava Fuksa Jiří Tušl zmiňuje i záměr samotného Charlieho Chaplina o natočení snímku s Fuksovým hlavním hrdinou. Bohužel k tomu nikdy nedošlo, avšak televizní adaptaci knihy natočil v sedmdesátých letech americký filmový producent Phil Stein, Chaplinův přítel.¹⁹

Krátce před tím, než vydal Fuks *Variace na temnou strunu*, svou druhou knihu, odjel do Itálie. Navštívil mnohá města, osobnosti, přednášel. Jedním z důvodů jeho cesty bylo také pozvání doktorky Giuliani Limiti, asistentky a pozdější profesorky na římské univerzitě na katedře pedagogiky. Setkali se s Ladislavem během jejího pobytu v Praze a stali se přáteli. Roku 1965 však uzavřely vycházející literární hvězda a vzdělaná Italka v římském chrámu Santa Maria Maggiore sňatek. Tento krok si mnozí dosud neumějí vysvětlit. Bylo veřejným tajemstvím, respektive Ladislav Fuks nikdy nepopíral svou homosexualitu, tudíž bylo zjevné, že svatba nevyplývala z romantických citů. Navíc se o události téměř nevědělo, tedy co se týče české strany. Kromě Ladislavovy matky, kterou nechtěl nechat doma samotnou, otec v té době již nežil, se obřadu neúčastnil téměř žádný jeho blízký přítel. O to spíš zůstává celá situace záhadou vzhledem k faktu, že Fuks hned několik týdnů po sňatku opustil ve spěchu Itálii, aniž by svou manželku informoval a nekomunikoval s ní, ani když ho Giuliana přijela hledat do Prahy. Naopak, zamkl se ve svém malém potmělém bytě a už o rok později vydal zmíněné *Variace na temnou strunu*, sbírku povídek, jejichž torza vznikala už během studií v Truhlářské ulici.

Jiří Tušl navrhuje možné vysvětlení náhlého rozhodnutí pro manželství jistou touhou po svobodě. Fuks, kterému se náhle otevřely nejen brány úspěchu, ale také světa, se ocitl v živé Itálii, a ta nabízela mnohem více možností než Československo, byť šedesátá léta byla v jistém smyslu výjimečně uvolněná. Možnosti, které představoval sňatek se stejně starou, vysoce postavenou doktorkou Limiti, tudíž lákaly, znamenaly svobodu a slibnou kariéru. Krátce po svatbě si však nejspíš Fuks uvědomil, že opustit domov, rodnou zemi či vzdát se ve jménu literární svobody některých hodnot a priorit možná není tak těžké, ale

---

¹⁹ TUŠL, Jiří. Intermezzo II.. In: FUKS, Ladislav: *Zrcadlo mého života*. A co bylo za zrcadlem. 2.vyd. Praha: Mladá fronta, 2007, s. 95. ISBN 978-80-204-1688-9.

obětovat svobodu osobní, popřípadě se protivit přírodě je zkrátka nemožné.²⁰ Každopádně se svou ženou se do konce života neviděl a byl přesvědčen, že došlo k rozvodu. Po formální stránce však Ladislav Fuks umíral jako ženatý muž (jistou podobnost v manželství vynuceném okolnostmi lze pozorovat i u Jiřího Weila).

Následovaly další texty, ať už *Mí černovlasí bratři* z roku 1964, nebo *Spalovač mrtvol* z roku 1967. Rok 1968 potom znamenal další předěl v autorově životě. Významný filmový režisér Juraj Herz ve spolupráci s Ladislavem natočil jeden z nejúspěšnějších snímků československé kinematografie, *Spalovače mrtvol*, v němž hlavní roli pana Kopfrkingla hrál vynikající Rudolf Hrušínský. Fuks byl po sovětské okupaci Československa navržen skupinou západoevropských spisovatelů do širšího výběru kandidátů na Nobelovu cenu za literaturu. Začal silně přemýšlet o emigraci. Nakonec se však nesplnilo ani jedno, ani druhé. Z jeho děl se postupně vytrácely poslední zbytky naděje a sedmdesátá léta se nesla ve znaku schizofrenie, podivínství, grotesknosti a vraždy.

Na konci padesátých let začal Ladislav Fuks kouřit, svou slabostí pro dobré víno se nikdy netajil. V sedmdesátých letech potom začalo obojí patřit k jeho nápadným rysům. Přibyla díla jako *Případ kriminálního rady*, *Myši Natálie Mooshabrové*, *Nebožtíci na bále*, *Pasáček z doliny*. Fukse se osobně dotkl také zánik Svazu československých spisovatelů (1970), jehož byl členem a velice si jej vážil. Na konci sedmdesátých let, roku 1978, byl Fuksovi udělen titul „zasloužilý umělec“. Ladislav však stále čekal na ocenění nejvyšší. Umělcem národním však nikdy označen nebyl. Zároveň ale nebylo možné jeho přínos české literatuře přehlížet, proto mu byl ku příležitosti jubilejních šedesátých narozenin udělen řád Za zásluhy a výstavbu. Fuks se režimu nikdy výrazným způsobem nepostavil, ale také nikdy nepodepsal žádnou verzi spolupráce, spíše jen nečinně přihlížel z oken svého bytu, proto jej podobné ocenění nikterak neoslovilo. Naopak přineslo mu mnohé potíže. Po listopadových událostech 1989 byl často označován jako tzv. normalizační autor, protože mnohá jeho díla vycházela i v době normalizace a ani výše zmíněný socialistický titul nepůsobil přesvědčivě.

Svůj poslední a nejrozsáhlejší román Ladislav Fuks pojmenoval *Vévodkyně a kuchařka*. Napsal ji ve svých sedmdesáti letech. Literární práci zakončil autobiografií,

---

²⁰ TUŠL, Jiří. Intermezzo VII.. In: FUKS, Ladislav: *Zrcadlo mého života*. A co bylo za zrcadlem. 2.vyd. Praha: Mladá fronta, 2007, s. 313-318. ISBN 978-80-204-1688-9.

jediným textem vzniklým ve svobodné zemi. Odhalil zde pouze to, o čem se domníval, že by mohlo čtenáře zajímat, co ho někdy rozveselilo a ještě další informace, které uznal za vhodné. Mnohé však nevyřkl nikdy. Zemřel sám, ve svém milovaném bytě. Tělo se našlo až dva dny po úmrtí.

Od chvíle perzekuce svých spolužáků Fuks tvrdil, že pramenem literárního díla by měly být autorovy vlastní prožitky. Postavy v knihách nejsou dle Fukse výtvořem pouhé tvůrcovy fantazie, ale jsou souhrou skutečně žijících lidí a spisovatele. Zároveň soudil, že: „ (...) žádný námět nesnižuje literární hodnotu díla, je-li zpracován moudře a vkusně“.²¹ Je tedy především na čtenáři, aby si z jednotlivých střípků vytvořil ucelenou mozaiku této bezesporu významné literární osobnosti.

---

²¹ FUKS, Ladislav, TUŠL, Jiří. *Zrcadlo mého života. A co bylo za zrcadlem*. 2.vyd. Praha: Mladá fronta, 2007, s. 27. ISBN 978-80-204-1688-9.

3 ŽIVOT S HVĚZDOU

3. 1 Předmluva

Roku 1949 byl vydán román, který už svým názvem naznačoval, jaký osud čekal židovské občany během druhé světové války, totiž *Život s hvězdou*. Autorem knihy byl Jiří Weil, literát, jehož stěžejní díla nebyla nikdy adekvátně reflektována, především proto, že se vyhýbala „normativním“ kontextům a byla často dezinterpretována. První text, *Moskva-hranice*, byl odsouzen kvůli realistickému pohledu na události v SSSR, proto jeho pokračování, *Dřevěnou lžici*, sám autor raději stáhl z nakladatelství. Během druhé světové války se potom spisovatel pronásledovaný svým původem a zklamaný svou levicovou vírou obrátil na staré symboly, avšak ani jeho další práce *Makanna-otec divů*, inspirovaná prvky orientálního náboženství, se nesečkala s úspěchem.

Po válce tak Weil čerpal ze své první návštěvy východu, tehdy ještě Ruska, a napsal sbírku povídek *Barvy*. Vzpomínal také na Julia Fučíka (*Vzpomínky na Julia Fučíka, 1947*), dobrého přítele, který se krátce po své smrti roku 1943 stal ikonou komunismu. Jednal Weil upřímně? Melancholicky se navracel k nešťastnějšímu životnímu období, mládí? Vzdával poslední hold blízkému kamarádovi? Chtěl vzbudit dojem kajícího? Nerozhodl se pro vděčná témata, aby se mohl „vrátit do hry“, aby mohl vydat román nečekaný, plný biografických prvků a svědectví o době sice „pominuté“, nikoliv však zapomenuté, román živý, nový (jakkoliv odsouzený k zániku), aby rozkmital první vlnu židovské prózy v české literatuře? Toužil ještě jednou začít znovu? Tušil, jaké reakce podobným činem vyvolá? Věděl, co bude *Život s hvězdou* znamenat pro jeho kariéru? A záleželo ještě vůbec na kariéře muži, kterého jedna politika vyhnala na Balchaš a druhá jej připravila o rodinu a donutila předstírat vlastní smrt?

V době, kdy o kariéře jiná než politická měřítko téměř nerozhodovala, Jiří Weil musel volit. Po všech svých dosavadních zážitcích se rozhodl být spisovatelem, jehož díla měla promlouvat o lidech a jsou také lidem určena. Na ničem jiném nezáleželo, jiná kritéria nehledal. Ti, kdo je v jeho dílech přece jen naleznou, odpoví si na položené otázky jinak, já osobně vidím v Jiřím Weilovi spisovatele s hlubokým smyslem pro lidská trápení a

minimální tendencí svá díla zneužívat, což je jeho největším osobním i literárním kladem a zároveň (jak se později ukázalo) největším politickým omylem.

Co přesně vedlo Jiřího Weila k sepsání *Života s hvězdou*, nelze jasně definovat. Zřetelné jsou některé autobiografické prvky objevující se v knize. Postava hlavního hrdiny Josefa Roubíčka a její rozhodování, prostředí, v němž se děj odehrává, některé drobné epizody atd. Na druhé straně nelze jednoznačně říci, že by se příběh pana Roubíčka ztotožňoval s Weilovým, jedná se o fiktivní svět (s vlastními zákonitostmi), který hovoří sám za sebe a je působivý a celistvý, aniž by čtenář byl obeznámen s osudy autorovými. Weil se tak mohl nechat inspirovat svými strastmi, potažmo vyprávěním lidí známých i neznámých, ale pro knihu samotnou to není rozhodující. Jeho vlastní zážitky však mohly do značné míry ovlivnit to, že si jako „své“ téma vybral právě židovskou problematiku.

Otázka víry, ať se jedná o uznávání čehokoliv, je však mnohem zajímavější. Weilovi se stalo fatálním, že téměř pokaždé, když se pro něco zapálil, byl nakonec zklamán či dokonce oklamán. Nejprve jím otřásla překvapivá sovětská realita, posléze zdrcující literární i politické reakce podlomily jeho víru v komunismus. Následně nepochopitelné jednání s těmi, kteří měli být jen velmi vzdálené židovské předky a mnohdy okleštěnou představu o náboženství, s nímž jsou vlastně spojováni (právě mezi ně se Weil řadil), zase zbortilo jeho ideál laskavosti a lidskosti. Následné chování „skutečných“ Židů, kteří podobné sběhlé ovce, uvíznuté v systému (lidi spjaté se židovstvím spíše geneticky nežli filosoficky), vlídně přijali a nijak jim nekřivdili, pak mohlo ve Weilovi vzbudit potřebu se nějakým způsobem odvděčit, např. napsat román o tragédii, která byla všude ve světě spojována především s nimi. Solidarita z řad nejpravověrnějších Judaistů mu totiž vrátila víru v člověka, a lidskost spolu se základními právy jedince jsou hlavními motivy románu.

Nejpravděpodobnější se však jeví myšlenka, že Jiří Weil, spisovatel znalý ruského formalismu, směru vycházejícího z ideje, že nejlépe ke čtenářům promlouvají díla inspirovaná skutečnými událostmi, prožitky a pocity autora, ani přes veškeré zkušenosti s tím, jaký rozruch a neklid vyvolávaly jeho knihy podobného ražení, nemohl přejít něco tak významného a strastiplného jako pronásledování Židů během druhé světové války, byl-li jednou z obětí a věděl-li, o jak děsivé zkušenosti se jednalo. Možná doufal, že tato problematika se nestane terčem útoků, že nevyvolá nová odsouzení, že tentokrát bude pochopen, a možná se budoucí kritikou už nezabýval a chtěl jen vydat svědectví o

obyčejném člověku během nevidané doby. Každopádně vznikl text, který nejen o mnohých základních hodnotách vypovídá, ale který má i svou vlastní, jen obtížně vyčíslitelnou cenu.

3. 2 Obsah

Na začátku knihy se ocitáme uprostřed „*ledové mansardy plné zápachu a čmoudu*“ (s. 10)²² v jednom baráčku na předměstí. Hlavní hrdina příběhu, pan Josef Roubíček, ve strachu o poslední sirky fouká do hořících třísek, aby mu neuhasl oheň. Spálil už všechn nábytek, zbyl jen kuřácký stolec. Většinu spolykal bubínek, některé kusy pan Roubíček zkrátka rozmontoval nebo je užívá zcela nevšedně (záclonu jako hadr na podlahu). A ve chvíli, kdy si pro něj a především pro jeho majetek přijdou²³, hodlá zničit i matraci krčící se v rohu pokoje a nechat jim na pospas jen onen kuřácký stolec-symbol toho, jak malou moc nad ním ve skutečnosti mají.

Nastal čas oběda, ale panu Roubíčkovu kručí v břiše. Nemá ani co, ani jak by si uvařil. Přichází první zmínka o zákonech platných pro občany, mezi něž patří i on. Nesmí si kupovat maso (a nemá ani peníze, aby si ho obstaral na černém trhu), je mu určená jen krev a ani tu si nemohl ten den obstarat, nemá totiž právo nakupovat ráno. Naštěstí řezník pan Halaburda prodal Roubíčkovu kosti na polévku. Voda však stále nebublá, myšlenky současné se mísí se vzpomínkami na časy minulé. Josef Roubíček promlouvá k další z postav, Růženě. Jedná se o figuru vesměs fiktivní, protože nikdy není přítomna fyzicky, pouze v jeho představách. Bývalá milenka a velká láska, s níž odmítl opustit zemi, ještě než celé to peklo začalo. Vypráví jí o své současné situaci, zpovídá se, vysvětluje, proč nemohl tehdy odejít, zpytuje svědomí. Retrospektivně se navrácí do dob před Mnichovem, Protektorátem a norimberskými zákony. Přiznává, že měl strach. Báł se opustit zemi, odejít do ciziny, začínat od nuly v neznámém prostředí, navíc, když ještě nic nebylo jasné či ztracené? Přiznává, že klidně dýchat nemůže ani dnes. Dusí jej nejistota a úzkost, hrozí předvolání nebo zaklepání na dveře jimi samotnými.

---

²² Všechny citace v této části práce pochází z knihy WEIL, Jiří. *Život s hvězdou; Na sřeše je Mendelssohn; Žalozpěv za 77 297 obětí*. 4.vyd. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1999. 517 s. Česká knižnice. ISBN 80-7106-326-6.

²³ V knize se nikde přímo neobjevují slova „Němci“ či „nacisté“, vždy jsou nějakým způsobem zastoupeny výrazy typu: oni, tamti atd., stejně tak se v text vyhýbá lexému „židovský“ apd.

Josef Roubíček, bývalý bankovní úředník, dostal obsílku od obce. Třese se zimou, má chuť na cigaretu, automaty však hlásí „nepřístupno“, nic není určeno občanům, mezi něž patří i on. Tramvaj se naštěstí nenaplnila natolik, aby musel vystoupit, podařilo se mu přejet celou Prahu a dostavit se do čtyřpatrového domu plného pobíhajících lidí. Horký čaj tady pana Roubíčka nečeká, ten je jen pro zaměstnance, zato kupa dotazníků: „*Z čeho žijete?*“, zní otázka, načež on odpovídá: „*Tak*“ (s. 18). Posílají jej do Střešovic, nejtajemnějšího úřadu ze všech. Dovnitř se vchází s bázlivou úctou, v místnostech se pohybují lidé po špičkách a zpátky ven se dostane málokdo. V co může doufat on?

Pan Roubíček cítí napětí a obrací se k Růženě. Láska a strach jsou si v mnohém podobné. Nevnímate nic jiného, jste vzrušeni, srdce prudce bije a zároveň by se chtělo zastavit. Když čekal na svou milenkou, cítil se stejně, jako když se teď ptá, co se stane ve Střešovicích. „*Neviděl jsem nic, co se kolem dělo, když jsem na tebe čekal, snad jsem byl sám na celé ulici, ale možná že chodili kolem mne lidé a že jezdily tramvaje. A teprve když jsi přišla, dalo se všechno do pohybu a já jsem uviděl výklady obchodů a kolemjdoucí, uslyšel jsem říčení tramvajů a troubení houkaček*“ (s. 18).

Vzpomíná na chvíli, kdy svou lásku potkal poprvé, a to díky Františku Stejskalovi, kolegovi z banky. Ten Josefa seznámil s manželským párem Pospíchalových, Jardou a Růženou, během jedné silvestrovské oslavy. On svobodný mládenec, ona vdaná žena, přesto hned věděli, že se stanou více než přáteli.

Cestou domů Roubíček potkává známého, Karla Wienera, jehož prostřednictvím se dozvídáme o prvních sebevraždách občanů (Židů), mezi něž patří i pan Roubíček. Jakýsi Ruda Fantl se zabil, vypil cyankáli. Oba dva muži přemýšlí, jestli je taková látka účinná, dobrá. Shodují se, že je bleskurychlá a výhodná. Nemají zábrany rozebírat podobné téma, nežertují, jejich každodenní realita je nutí počítat s každou variantou, ptají-li se, jestli cyankáli působí efektivně, myslí to vážně. Sebevražda je nepřekvapuje, berou ji na vědomí jako holý fakt, jako jednu z možností, hranice deviantního chování jsou totiž ve světě pana Roubíčka a jeho nepřátel zcela posunuty.

Čím víc se blíží návštěva úřadu, tím vzdálenější je Růžena. Pan Roubíček tedy rozmlouvá se smrtí. „*Co kdybych šel k tobě bez jejich pomoci, bez jejich glejtu? Nemáš pro mne snubní prstýnek z cyankáli? Co kdybych spolkl ten snubní prstýnek a krásně zde zůstal*

ležet ve spacím pytli, kdybych přestal být Josefem Roubíčkem? Jak bych jim asi splatil jejich účetnictví?“ (s. 24).

Pohrává si s nebezpečnou myšlenkou, sní o zemi, kde mu bude vše dovoleno, pracovat, nakupovat, cestovat, sní o životě po smrti. Nakonec své představy opouští, aby se ve stanovený čas dostavil do Střešovic.

Další dotazníky, především chtějí vědět, jestli vlastní nějaké cenné věci, šperky, zlato... Všechny ty pojmy Josef zná jen díky své bývalé práci v bance, i kdyby nebyl kým je a neživořil jako dnes, stejně by byl chudý. Proč jsou všichni občané jako on spojování s takovým bohatstvím? Ale pokud nemá žádný majetek, čím asi splatí tolik úřednické péče o jeho osobu? Pan Roubíček dochází k odpovědi, kterou považuje za jedinou možnou, totiž „životem“.

Nakonec ho pustili domů, kde se žaludkem v hladové křeči musí uklidit snít z chodníku před domkem. Strážník má připomínky a pan Roubíček mlčky uposlechne. „...nemělo smysl se přít se strážníkem, neměl jsem žádné právo“ (s. 32). Ano, už dlouho ztrácí občané, mezi něž patří i on, mnohá práva, která kdysi považovali za základní, běžná, vlastní všem lidským bytostem bez rozdílu, jejichž užívání druhé nikterak neomezovalo. Zpočátku se panu Roubíčkovu zdály některé vyhlášky svým způsobem záhadné a směšné. Dozvěděl se například, že nesmí vlastnit mikroskop. Pan Roubíček jej nikdy neměl, ani před vydáním zákazu, na druhou stranu nechápal, proč by si jej nemohl pořídit. Stejně tak kožich, hudební nástroj, psací stroj nebo domácí zvíře. Další zákony už zasáhly do života pana Roubíčka podstatněji. Nesmí vkročit do určitých přesně stanovených ulic, jejichž seznam se stále mění a rozšiřuje, nemůže navštěvovat parky, umělecké akce, udělat si výlet parníkem, jít na plovárnu, v určité dny nesmí jíst vepřové maso, šaty ani boty nejsou v jeho majetku, je pouze jejich správcem (je jimi placen), v tramvaji se může zdržet jen tak dlouho, dokud se nenaplní, pak musí okamžitě vystoupit, nesmí vycházet ven po osmé večer. Zdá se mu, že i zvířata jsou svobodnější.

Josef je na návštěvě u tety a strýce, kteří jej prakticky vychovali. Postarší manželé neustále lamentují, strýc svaluje na synovce netečnost spojeneckých armád: „*A proč nám nepomohou tvoji Angličané a Američané?“ (s. 38).* Josef je nikdy za „své“ nepovažoval, ale nemá cenu se hádat. Teta běduje nad svým údělem a neustále zdůrazňuje, v jaké

nevýhodě jsou lidé se sebemenším majetkem oproti těm, kterým už nic nezbylo: „*Ty jsi na tom dobře, ty jsi nic neměl, tak ti nemohli nic vzít, ale my jsme žebráci!*“ (s. 38). Avšak přes veškeré výčitky dostane Josef vždycky hořký čaj s namazaným chlebem a buchtu na cestu.

Přichází jaro a spolu s ním další oběžníky, došlo i na prohlídku domu. Zvědaví sousedé si nemohli nepovšimnout, hned se začínají vyptávat, jestli se bude stěhovat, kdy ho to čeká a jestli by jeho baráček (byť polorozpadlý) nedal k dispozici právě jim. Každému jde o majetek, otevřeně nebo skrytě. Zatím však Roubíčka nepředvolali. Hrabe listí na své malé zahrádce a vypráví o Růženě svému novému příteli, kocouru Tomášovi. Poprvé porušuje vyhlášku, nemůže odmítnout zvíře, které si ho samo vybralo za společníka. Kocour Tomáš je nedůvěřivý, odtud to jméno, potuloval se v okolí a občas zavítal do Roubíčkovy zahrady. Postupně přicházel stále častěji, vysedával v trávě a Josef mu začal vyprávět svůj příběh. Jednou ho nechal přespat u rozehrátého bubínku v mansardě a nakonec se rozhodl, že je-li to tak, bude Tomáš jeho domácím zvířetem. Velmi si rozumí, nepřekáží si, neprojevují zbytečné city, jde o vztah hlubokého porozumění. Tomáš má více svobody než pan Roubíček, může běhat po nocích, lovit, ale potřebuje někde složit hlavu, Josef byl zase dlouho sám a občasná společnost ho postupně léčí z apatie.

Aby získal nějaké peníze, prodává pan Roubíček své poslední věci, především knihy. Mezi nimi i tu, kterou kdysi četli s Růženou. S každou takovou věcí mizí však i vzpomínky, majetek znamená život. Ale on teď už nemá nic, zůstal úplně sám se seznamem zákazů a příkazů, v holém pokoji a jedinou vyhlídkou do budoucna, smrtí. Jenže pan Roubíček by chtěl vědět, proč umírá? „*Nechci umřít takhle, jako králík, když ho vytáhnou z kotce. Když už umřít, tak bych chtěl vědět proč, třeba na nějakou nemoc nebo kdyby mě přejel automobil nebo kdybych se utopil při koupání*“ (s. 49). Svěřuje se svému sousedovi, dělníku Maternovi, s nímž se náhodou setkává na kopci blízko jejich domovů a který jej pozve, aby někdy zašel na návštěvu.

Pan Roubíček je podroben lékařské prohlídce. Výsledná známka rozhodne o jeho budoucnosti, o tom, jakou práci bude muset vykonávat. Jaký vliv na jeho zdraví asi má chladný domov, neustálý hlad zaháněný jen trochou zeleniny z vlastní zahrádky, cestování pěšky? Nikdy by neřekl, jak krásně bude v uších znít číslo čtyři. „*Mít čtyřku znamenalo, že mě nepoženu na těžkou práci, že mám právo být nemocen...*“ (s. 52). Po delší době pocit

zadostiučinění, s povolenkou na jednu jízdu tramvají v kapse a matnou jistotou, že se vyhne té nejtěžší práci, míří ke strýci a tetě. Zjišťuje však, že u nich byla kontrola, přišli o poslední zásoby jídla, teta šokem onemocněla, řinou se na něj výčitky. Proč by navštěvovali jeho, co by mu brali, když nic nemá, jen kocoura a ani ten není jeho? Jen majetek je nutí chodit do domácností! Zmínka o Tomášovi však strýce rozlítla, Josef prý nedbá zákonů, ohrožuje tak životy svých příbuzných a musí odejít. Ale kam? Vysílen se zastavuje uprostřed cesty a vzpomene si, že v těch místech bydlíval jeho spolužák z gymnázia, Pavel.

Bývalý bohatý advokát bydlí se ženou a dcerou v bytě, který Josefovi připomněl dávno zapomenuté časy. *„Vstoupil jsem do haly, na zemi ležel koberec, byl tu stůl s pohodlnými křesly, otevřel jsem dveře do pokoje, připadalo mi to podivné, že jsem zase v pohodlí a blahobytu, zapomněl jsem již, jak vypadá dobrý byt, v němž je možno pohodlně usednout do lenošky, přehodit jednu nohu před druhou... přišel jsem do světla, čistoty a chladu“*

(s. 57). Přátelé spolu hovoří, ale mají vesměs jediné téma, společné, které se nemůže vynechat. I Pavel chtěl opustit zemi, ale neodhodlal se. Také věřil v peníze a jejich moc, ale i tuto iluzi už ztratil. *„Člověk je otrokem věcí“* (s. 58). Josef má štěstí, protože je svobodný, nemá děti ani majetek, zatímco jim nezbývá než sedět a čekat, než *„to s nimi skončují“*. A pak se mluví o jiných, veselých, věcech. Smích a štěstí jsou však v této „běžné“ domácnosti vynuceny a působí falešně, pan Roubíček se cítí hůř než u sebe v mansardě. Někdo zvoní, Pavel vpouští cizince do bytu, ti si prohlíží prostory, nábytek, posuzují jakost, v duchu vše přestavují. *„Byli jsme již mrtví, přišli se ujmout dědictví“* (s. 59). Josef se cítí sklíčeně, chce odejít, ale potřebuje peníze na tramvaj, které už mu předtím odmítl dát strýc. Pavel mu dává celých pět tisíc, bezvýznamné drobné.

„Nezáleží mi na válce, nevím o žádné válce, všechno skončí, když se již nikdy nesejdeme“ (s. 62). Poslední slova, která řekl Růženě, když jej opouštěla. Rozchod byl podle ní nevyhnutelný, schylovalo se k válce. Nejspíš měla pravdu, ale kde je teď, a uvidí ji ještě někdy? Rozhodl se, že navštíví dělníka Maternu, který ho pozval na návštěvu. Zpočátku se bál, že by ho Josef Materna mohl udat kvůli Tomášovi, ale nakonec strach překonal. Uvolněná atmosféra, u stolu tři muži z fabriky, Fanda, Olda a Materna. *„Mluvili jeden přes druhého, skákali si do řeči, říkali jména lidí, měst a krajů, která jsem neznal, odvolávali se na knížky, o kterých jsem nikdy neslyšel“* (s. 65). Pan Roubíček už na nic podobného není zvyklý, připadá si jako vetřelec, jako zbytečná postava, mlčí. *„... nebojte*

se, tady jste mezi svými“, zazní (s. 65). Nechá je při tom, ačkoli ví, jak nesmyslná jsou ta slova. Copak mu mohou rozumět, když oni chodí do práce, jezdí tramvají, nakupují, schází se? Prosí Maternu o trochu masa, zaplatí, peníze má, jen si ho fyzicky nesmí koupit. Obchod se zdařil, Josef odchází zpět do svého osamění. *„Asi jsem již mrtev, asi pluje má mrtvola po řece, je zaháněna proudem do rákosí a povodní zpět do řeky, asi se zastavuje na své cestě na nábřeží velkých měst a lidé se od ní odvracejí s odporem, protože je fialová a nafouklá, odstrkují ji háky do řeky, a tak stále pluje a nemůže spočinout v zemi“* (s. 67).

Tak přece je panu Roubíčkovvi udělena práce, a to pomocná služba. Když už na to policie nestačí, zamalovává bílou barvou nápisy, které v noci udělali jiní. Ocitá se tak mezi dalšími občany, jako je on sám, z nichž každý má své vzpomínky, sny, filosofii. A každý také za lístek na cukr a jednu korunu dostává svou hvězdu. Ale nejsou to hvězdy na nebi, o nichž pan Roubíček nedávno přemýšlel, když v noci zbavoval zdi nápisů a uvědomil si, jak krásně září a jak málo si jich dosud všímal, byť ten pohled by mu nikdo nemohl vzít. Byly to plátěné žluté hvězdy, které je měly už navždy doprovázet, bez nichž se nesměli objevit na ulici. *„Musíte si obšít rohy u hvězdy, nosit ji na levé straně přímo na srdci, ani o centimetr níž, ani výše. Jsou na to přísné předpisy. Zítřejší již musíte chodit s hvězdou“* (s. 75). Tak panu Roubíčkovvi nastává nový život.

Život s hvězdou není jednoduchý, je těžké si zvykat. *„Viděl jsem, jak se na mne dívají lidé, zdálo se mi nejprve, že mám rozvázanou tkaničku nebo něco v nepořádku v oděvu, nějak jsem rušil řád, obyčejný a vžitý, byl jsem jakousi skvrnou, která nepatřila do obrazu ulice, a to všichni cítili. A byl jsem sám uprostřed jiných lidí, úplně sám, protože přede mnou lidé ustupovali, zastavovali se a prohlíželi si mě, nepatřil jsem již k nim“* (s. 75). Po nějaké době však pan Roubíček už necítí stud, je pyšný na svou odlišnost, na to, že mu ustupují z cesty. Směje se, když na něj děcka volají: *„Šerife!“*, ocitá se ve světě jarmarečním, v cirkusu, přestává brát takové divadlo vážně.

Hvězda, kterou panu Roubíčkovvi dali, svítí jen ve dne, v noci však nikoliv, nelze se podle ní orientovat, má-li ji na srdci, je tedy vskutku ztracen?

Mezi občany se stejným údělem, jaký má mít i pan Roubíček, patří i bývalý herec Ludvík Porges, který také pracuje v pohotovostní službě. Běduje, že vždy hrával jen komické role a přitom vždycky toužil zahrát si v dramatu. Nyní má hlavní roli ve své

vlastní životní tragédii, ještě k tomu bez pseudonymu, a dal by cokoliv za to, aby se jen na chvíli mohl vtělit zpět do nějakého ze svých směšných hrdinů. Jak málo si člověk cení pokojné přítomnosti, nezná-li bouřlivou budoucnost.

Materna přišel pro změnu navštívit pana Roubíčka. V ruce záhadný papírek a na něm ještě podivnější slova. Vlastně jsou to slova obyčejná, ale pan Roubíček je nezná a neumí používat. Materna chce vylepit plakáty, ale neumí příliš dobře psát ani se vyjadřovat, potřebuje radu. Pan Roubíček tedy opravuje hrubé chyby, mění slovosled. A v noci potom stejný text pozná, když jej během své služby na pohotovosti musí smazat.

Pana Roubíčka převedli na zahradnické práce na hřbitov, ale zatím jen shrabuje listí a sleduje pomníky. Noví spolupracovníci, nové sny, vzpomínky a filosofie. Tito muži jsou však vesměs odevzdaní, ztratili sílu se ptát, vzdorovat, nemají vůli, postrádají naději. Pan Roubíček s nimi nerad mluví, protože cítí, že za poslední dobu trochu prohlédl. Už se nespokojí s pouhými slovy útěchy, s faktem, že musí dodržovat řád, s myšlenkou, že tohle je jeho osud. *„Bylo jim lépe, když se považovali za oběti, které unikají denně nebezpečí, bylo jim lépe, když se rozhodli, že nemají žádnou volbu, bylo jim vlastně dobře, když se domnívali, že nemohou rozhodovat“* (s. 90). Ale pan Roubíček chce najít nějaké „východisko“, takové, ve kterém by měl člověk svou vlastní vůli. Ale ze všech dosavadních idejí mu zbývá jedině smrt, ale ani to by nebyla jeho vůle, ale jejich. Těžkou otázkou se ale rozhodl rozlousknout, nehodlá se odevzdat jako jeho kolegové, proto si s nimi příliš nerozumí.

Herec Porges byl zabit, hrál potají Hamleta. Wiener byl zatčen, protože do ústavu, kde se zdržoval, mu přicházely balíčky z domova. Občané, mezi něž patří i pan Roubíček, se dostali do situace, kdy každá maličkost může znamenat smrt.

Čím více lidí pan Roubíček potkává, tím více je osamocen. Dokonce si strhává hvězdu a jde do hospody s železničářem, kterého náhodou potkal. Potom se mu ale zdá o Smrti, která se s ním soudí, za to, co provedl. Potají porušil zákon, smál se jí prý do očí a myslel si, že mu to projde. V onom snu byl jejím vlastnictvím, soud vynesl rozsudek a pan Roubíček byl shledán vinným. Pan Roubíček se probouzí v horečkách. Postrádá lidské pohlazení. Nepomáhá ani riskantní návštěva ambulatória, leží na matraci s bolestmi hlavy,

a tak jej objevuje dělník Materna, nový přítel. Nikdo mu však nerozumí, ani občané, jako je on, protože ztratili vůli, ani Materna, který není zatížen břemenem vyhlášek.

V práci je najednou ticho, Roubíček neslyší obvyklé halekání, kdo je na tom nejhůř, nikdo nezavrhne naději. Snaží se tedy prolomit to napětí, vyřešit záhadu a vzápětí se od svých kolegů dozvídá o prvních transportech na východ. *„Jako dobytek je nakládají do vagonů a vezou na východ. Říkají, že je odvážejí na práci. Ale vozí s nimi starce, ženy a děti. Když nemohou chodit, vozí je ručním vozíkem. Zítra jde první transport. Jsou to všichni chudáci, kteří brali podporu. Smějí si s sebou vzít jen padesát kilogramů zavazadel“* (s. 107). Josef věděl, že by ani tolik zavazadel neměl, a stejně tak tušil, že je jedno, šel-li by na smrt obtěžkán či bez nich. Všichni věděli, že práce je klam: *„Mají zajatce a totálně nasazené z celé Evropy“*, nebylo potřeba další síly. Všichni věděli, že není možné uniknout pomocí peněz: *„Boháči si mysleli, že se vykoupí“* (s. 108), a proto začali nabízet jiné alternativy, třeba čas. Pan Roubíček ale nevěří na čas, protože: *„ještě nikomu se nepodařilo na něj vyžrát“*, stejně tak nevěří, že se lidé tak snadno vzdají svých věcí (náušnic, klavírů), na kterých lpí. Než však najde své „východisko“, bude muset začít shánět základní věci, aby měl i on připraven svůj cestovní batoh. Cenu zlata totiž ode dneška mají úplně jiné věci, tužka, česnek, sádlo, nůž...

První transport patřil chudákům a druhý zamluvili boháčům. Odjíždí tedy Pavel, který už nějakou dobu žil s dalšími pěti rodinami v jednom domě. Jeho dcera nezná květiny, zvířata ani vlak a nyní ztratí jméno a stane se pouhým číslem. Jen proto, že má na srdci plátěnou hvězdu. Mladí lidé bez tohoto odznaku však mohou jásat. Transporty znamenají uvolněné byty pro mladé páry.

Pan Roubíček jezdí kolem radiostanice, shromaždiště lidí k transportu. Občané, jako je i on sám, tam přichází a dostávají pořadová čísla, ztrácí svou identitu. I přes drnění kolejí je slyšet hluboké ticho oné stanice. Až dostane své číslo, bude pan Roubíček cirkusovou loutkou. Ale kdy se tak stane? Úředníci mají svou vlastní nevyzpytatelnou abecedu, které pan Roubíček nerozumí a kvůli které už zmizeli mnozí jeho kolegové ze hřbitova. Dokonce i teta se strýcem dostali předvolání a Josef jim pomáhá balit zavazadla. A opět neslyší nic než výčitky, i v tak pohnuté chvíli. Proč má Josef tak pěknou práci na hřbitově, ale strýc ne? Proč Josef nezařídil, aby odvezli místo nich někoho jiného? Proč mu vadí, že místo teplého prádla, jídla nebo bot, s sebou odnášejí zbytečnosti, třeba formu na bábovku

a kalamář? Chce je snad ochudit o majetek? Ani Josef, ani tamti nic nezískají. To, co si strýc s tetou nemohou odnést s sebou, už nechali u dobrých lidí v úschově. „*Věděl jsem přece, že se po poušti toulají šakalové a prolévají hořké slzy*“ (s. 125), myslí si Josef o těch „dobrých lidech“. A proč nejde Josef s nimi, odchází přeci celé rodiny? „*Řekl jste, že se k vám nesmím hlásit a že nesmím nikde uvádět, že jsem váš příbuzný, protože přechovávám protizákonně kocoura Tomáše*“ (s. 126).

Ale těsně u bran radiotrhu se přeci všichni zastaví a v rozhodné chvíli uvádí věci na pravou míru. Strýc se omlouvá, teta přeje Josefovi, aby alespoň on přežil a pan Roubíček doufá, že se oba brzy vrátí.

Jako město ve městě, tak působí na pana Roubíčka pevnost za branami. „*Lidé odcházeli nebo mizeli. Lidé se také zabíjeli jedem nebo skokem z vysokých domů. Věšeli se také na smyčkách a topili v řece. Nespletli tím nikomu účty, jen některá čísla byla nahrazena čísly jinými. Lidé měli čísla a transporty měly čísla, ve stavbách z latěk mrzla čísla na slámě. Bylo jen divné, že čísla jedla...*“ (s. 123). I on už byl ve vile, dostal své číslo a vypisoval dotazníky, i on už si připravuje svá zavazadla, ale ještě jej nevyzvali. Jedna žena na tramvajové zastávce se jej ptala, jestli je v onom městě vězněný i Ježíš, když také byl stejného vyznání jako pan Roubíček, a on váhavě přikývl. Prosila pak Josefa, aby mu vyřídil, že ona, paní Maňáková, se k němu modlí a řekla, že Kristus se zase bude modlit za Josefa, až se ocitne v pevnosti. Materna však stále opakuje, že ještě zbývá „*cípek naděje*“. Co když je to pravda, co když existuje „východisko“, byť jej pan Roubíček dosud neodhalil?

Ale náhle přichází osudová zpráva, že na řadě jsou právě Roubíčkové. Nezbyvá, než si nasadit číslo a čekat na žlutou obsílku, v níž bude určeno pořadí. Pan Roubíček je bezmocný, skleslý, doteď čekal s určitou nejasnou tužbou, ale hrůza jistoty jej překvapila, vyděsila. „*Měl jsem, ovšem, cípek naděje. Materna řekl, že se ještě uvidí*“ (s. 135).

Pan Roubíček se dozvěděl, že jména těch, kdo mají nastoupit, jsou vyhlašována v modlitební síni. Stojí u zdi a poslouchá jména všech těch odsouzených- Kohnů, Krausů, Ledererů, Porgesů i s jejich adresami. Slyší také o mnohých Roubíčcích, bedlivě střeží všechny Josefy, ale což? Náhle jsou čtení Salusové a pak Steinové. Ale, co on, Josef Roubíček, který živoří v malé mansardě s nepřihlášeným kocourem? Jeho lístek zůstal

omylem v kartotéce a dostane se na řadu až v závěrečném losování, až budou prohledávat lístky, až na úplném konci, zapoměli na něj, získal půl roku, možná jeden celý rok.

Pan Roubíček je ohromen, motá se mu hlava, ale má jasný cíl. Jde navštívit bývalého kolegu z pohotovostní služby, pana Robitschka, svého jmenovce. Rozhodl se, že mu dá cibuli, kterou měl připravenou ve svém cestovním batohu. Ten však nabídku odmítá. Nehodlá do transportu vůbec nastoupit, má v úmyslu se zabít, protože jeho árijská žena a dcera potřebují jeho úmrtní list, aby mohly v klidu žít. Jen neví, jaký způsob zvolit.

Josef přemýšlí, že číslo, tedy pan Robitschek, bude muset být nahrazeno nějakým novým číslem, aby seděly počty v úřednických listinách, že tedy sebevražda ničemu nepomůže, naopak zapříčiní smrt někoho nového, kdo doteď doufal. Proto si oni tak váží sebevrahů a dokonce uveřejňují jejich jména. A zároveň, protože onen nahrazující dotyčný měl doteď naději, že povolán nebude, tak nebojoval, ani nevzdoroval. Kdyby věděl, že je vše ztraceno (lidé totiž falešně káží, že je vše ztraceno, ale doufají do posledního dechu), byl by schopen padnout v boji, ale on věří, do poslední chvíle doufá, že ho vše mine, že vyvázne, a proto se nebouří. „*Kdyby nebylo naděje, tak by člověk asi bojoval!*“ (s. 148).

Mnoho lidí předstírá, že si chtějí vzít život, ale pouze si nějak ublíží, zpitvoří se, v naději, že se vyhnou transportu. Pan Robitschek nic nehrál, zemřít chtěl. Zvolil si jako nástroj odchodu plyn, ale byť překročil kvóty povolené pro stanovený den, neotrávil se dostatečně a byl k velkému zklamání své rodiny hospitalizován a sřežen, aby nemohl pokus opakovat. Vyskočil nakonec z okna a umíral dlouho a bolestivě, byť byl katolíkem, nemohl být pohřben na svém hřbitově, a protože byl sebevrahem, o poslední rozloučení s ním nikdo nestál. Účastnil se jen pan Roubíček s kolegy, pracovníky hřbitova a nosiči rakve.

Během pohřbu se však strhla diskuse, o níž pan Roubíček později přemýšlel. Všichni vyčítali Robitschkovi jeho čin, protože prý ovlivnil tisíce dalších i je samotné, byť neznal ani jednoho z nich. Nosiči rakve například, z nichž ani jeden o toto zaměstnání nestál (dříve pracovali třeba jako soudce nebo bookmaker), si stěžovali, že se musí tahat s Robitschkovým tělem přes celé město, stejně tak rakváři odbyli práci na Robitschkově rakvi, protože ani je podobné řemeslo nenaplňovalo, kolegové pana Roubíčka ze hřbitova mluvili o problémech, jaké způsobila sebevražda zdravotním sestřím a lékaři, kteří měli za

úkol Robitschka hlídat. Tamti jim hrozili vyhozovem, protože se Robitschkovi plán zdařil, manželka zesnulého zase skuhrala, proč se jej snažili zachránit a navíc dovolili, aby věc byla tak veřejná, když ona potřebovala, aby odešel v klidu a beze svědků. Předseda rady starších se musel za činy Robitschka zodpovídat před mimořádně svolanou schůzí, protože se všichni obávali, jaké důsledky může takový čin mít (skočit ze třetího patra nemocnice přímo na ulici mezi lidi, umírat pomalu opilý morfiem). *„Mohli nás potrestat tím, že by urychlili transporty, mohli nám vzít potravinové lístky a omezit hodiny, ve kterých smíme na ulici. To všechno mohl způsobit Robitschek svou hloupou smrtí“* (s. 159). Jen pan Roubíček se svého známého zastával. Musel se zabít, protože chtěl vyhovět své dceři, kterou miloval, a hodlal tak učinit tiše, ale nepovedlo se mu to, proto se musel zabít v nemocnici, v radiotrhu už by sebevražda neměla patřičný účinek, nedostal by za ni úmrtní list podepsaný okresním lékařem. Byl to smolař, který nemohl pochopit, v jaké situaci se ocitl a proč, neuvědomoval si, že by svým životem mohl ohrozit i jiné: *„Možná, že je vinen Robitschek, ale ještě více jsou vinni tamti. Robitschek nemohl stále pochopit, jak se do všeho dostal. Žil zcela spokojeně. Nikdy ho nenapadlo ani ve snu, že by mohla nějaká věc, kterou provede jako soukromá osoba, postihnout tisíce lidí...Robitschek nebyl zvyklý takhle uvažovat“* (s. 160).

„Kůň dělá také všelicos, když ho člověk k tomu nutí, ale jsou věci, které vám kůň neudělá, kdybyste ho tloukl od rána do večera bičem. Člověk je mocný, udělá všechno“, tak popisuje bezmoc bookmaker (s. 169). *„Člověk může všechno, když se mu poručí“* (s. 169), říká obchodník se střížním zbožím, Roubíčkům kolega ze hřbitova. Zvykne si na každodenní realitu plnou mrtvých, na transporty, zvykne si jíst zeleninu vypěstovanou na hřbitově (třeba na hrobě Robitschka). Pracovníci hřbitova sledují, jak kvetou rostliny, sázejí a sklízí zeleninu, sledují přibývajících náhrobky s daty úmrtí, která pan Roubíček označuje jako *„léta, ve kterých jsme žili“*. Seznamují se také se souchotináři, kteří se chodí na hřbitov nadýchat „čerstvého“ vzduchu. Poznávají tak Karla Kanderse, pacienta blízké nemocnice, kterého nikdo jiný než kolegové ze hřbitova nechodí navštěvovat.

Karel Kanders může svým rentgenovým snímkem dokázat, že brzy zemře, proto se neobává, že v hale nemocnice stojí klavír a konají se na něm koncerty. Hudební nástroje jsou dávno zakázané, ale oni se bojí virů, proto místní piano nezabavili. Josef si tak po dlouhé době vychutnává Beethovena a cítí štěstí: *„Jak směšná byla teď Smrt v krvavém*

šatě, jak ubohá byla, jak nicotná, když nyní pomalu a tiše stoupala radost, z hlubokosti stoupala stále výše a donutila Smrt, aby zalezla se svými bubny a píšťalami“ (s. 174).

Obchodník se střížním zbožím musí odejít do pevnosti a Josef se s ním loučí. Pochválí jeho práci, byť ví, o jak malicherné zaměstnání šlo, a odnese si domů mlýnek na kávu, který mu přítel věnoval. Točí s ním na prázdno a chce vyvolat Růženu, s níž už dávno nehovořil, ale ona nepřichází. Ocitá se úplně sám, proto jde za Maternou a netrpělivě čeká, až nastane ticho. *„Nenastoupím, nepůjdu do cirku“* (s. 178). Následují slova chvály a uznání, ale také první instrukce, jak se v takovém případě zachovat, odkrytí opony, co vůbec obnáší takové porušení zákona. Že by musel být celý den zavřený v nějaké zatuchlé místnosti a nesměl by ani zakašlat, že by musel spát ve vlhkém sklepě, to pana Roubíčka neodrazuje, zvykl si už. Ale co ti druzí, co by se stalo těm, kteří by mu poskytli azyl? *„Ti lidé, kteří by mě skrývali, ti by museli zemřít, kdyby mě chytli, vidíte? Vždyť vyhlásili takový zákon?“* (s. 179). Pan Roubíček je na rozpacích. Může žádat takovou oběť? Vnímá argumenty, zatím má čas, ještě jej nepředvolali, navíc nikdo netvrdí, že zrovna jeho odhalí a tudíž potrestají jeho pomocníky, může se skrývat dlouhou dobu, i to se některým daří. Koneckonců, nabízejí-li se takoví lidé dobrovolně, proč by neměl podporu využít? Pan Roubíček si však potřebuje vše promyslet a rozmyslet. Rozhodnutí se mu zdá náhle ukvapené.

Bookmaker vypráví příběh. Jeli pro mrtvolu muže jménem Froehlich, který se ukrýval před transportem u jistých manželů Sejkorových. Ti od něj za odměnu dostávali peníze a udržovali si králíky, kteří však vzbuzovali závist u sousedů, a ti tak na onen pár zavolali hlídku. Ta našla uprchlíka, zabila ho a přechovávače zajala. Nejspíš pak byli zastřeleni. Okamžitě dochází k názorovému střetnutí, podobnému jako po smrti Robitschka. Advokát, který nastoupil místo obchodníka se střížním zbožím, označuje Froehliche za sobce, který zmařil dva lidské životy. Bookmaker sice podotýká, že si nechali za svou službu platit, vesměs se však přítomní shodují, že se jednalo ze strany Froehliche o podlý čin. Pan Roubíček však váhá. V sílu peněz sice nevěří, ale co když ostatní jen závidí Froehlichovi příležitost a nezdár mu přejí? Co když svůj strach před tím, že by na jeho místě dopadli stejně, zakrývají hranou vznešeností? *„Je to velmi krásné zastírat svůj strach vznešeností, je možno si říkat, že umíráme, protože jsme ušlechtilí, protože jsme slušní. Za co, Josefe Roubíčku, za co umíráme?“* (s. 189).

Pan Roubíček často přemýšlí. Když je něčí smrt bezcenná, pak je i jeho život bezcenný, ale ten je navíc jedinečný a neopakovatelný, málokdo totiž věří v ten posmrtný. Oni se rozhodli, že naučí občany, mezi něž patří i on sám, bát se smrti, tudíž lpět na životě. Když si ale Josef uvědomí, jak je smrt snadná, nebudou nad ním mít žádnou moc. Mluví opět s Maternou a slibuje, že přijde-li obsílka, rozhodne se rychle, jestli nastoupí. Dělník navrhuje, že pomůže najít vhodné lidi, u kterých by mohl Josef případně zůstat.

Jeden z nich zastřelil Tomáše a soused si ho pak upekł. Pan Roubíček ze sebe potřebuje dostat všechnu tu špínu, jde pěšky celý den a vykoupe se v kalné řece. Opět vzpomíná na Růženu a lituje Tomáše. Ne. Pana Roubíčka nenaučili bát se smrti: *„Jen jednou může umřít člověk, my však umíráme tisícero smrtí“* (s. 203).

Pan Roubíček veze spolu s bývalým příručím z obchodu zeleninu vypěstovanou na hřbitově do jídelny. Míjejí vozy a tramvaje, váží si své práce, protože zeleninu viděli růst, a nevšímají si jejich zachmuřených obličejů: *„Nevážili jsme si jejich řemesla, jako oni si nevážili našeho, museli jsme je poslouchat a vystupovat pro jejich potěšení v cirku, ale nebyli jsme jejich otroky, protože jsme je nikdy neuznávali za pány“* (s. 205). Tak přemýšlí pan Roubíček o svých nepřátelích, když skládá zeleninu do sklepa jídelny, když obědvá a přemítá dál, protože má celé volné odpoledne.

Pan Roubíček se potlouká v těchto volných okamžicích městem a doráží až k ulici, která sousedí se zbytkem světa, která tvoří hranici mezi čtvrtí občanů, jako je on, a sídliště ostatních lidí. Na sloupech elektrických svítílen visí ampliony, kterých si nikdy nevšiml, které vždy míjel. Kolem reproduktorů se shromažďují hloučky lidí, stojí tiše a čekají, nejspíš na důležitou zprávu. Pan Roubíček se také zastavuje, ale nepřipojuje se k čekatelům, prohlíží si výklad starožitníka s figurínami, soškami a starodávným nábytkem. *„Nechtěl jsem se obrátit tváří do ulice, aby nebylo vidět hvězdu, aby nebylo vidět, že čekám na zprávu, jako hlouček u svítilny. Nevěděl jsem přesně, proč čekám, ale měl jsem dost času, nechtělo se mi domů a snad to bylo přece jen něco velmi důležitého, ačkoliv to byla jistě zpráva, která by se mi nelíbila, protože vytrubovali v amplionech svá vítězství a doprovázeli je pochody“* (s. 210).

Pan Roubíček očarovaný onou chvílí poslouchá s davem slova hlasatele. Z jeho úst zní mnoho jmen, jejichž nositelé byli zastřeleni. Nikoho z nich Josef nezná, jen vnímá náladu

kolem: „*Zdalo se, že se všechno zastavilo, že i voda stojí v blízké řece, že i oblaka přestala plout, protože ticho leželo na tvářích lidí a jejich ústech, nehybných a strnulých, když naslouchali u sloupu*“ (s. 211). A pan Roubíček dál poslouchá, asi aby nenarušil tu posvátnou atmosféru, když zachytí jedno jméno, které mu není cizí. Jméno, které kdysi znal, s nímž často mluvil, na které často vzpomínal. Mezi oběťmi jejich kulek se ocitla Růžena Pospíchalová. Růžena i její muž Jaroslav byli zastřeleni. Josef je šokován, stále pozoruje figuríny za výlohou, dokud hlasatel neukončí i seznam oběšených, dokud nedozní slavnostní pochod.

Lidé se rozcházejí a Josef jde s nimi. Myslel si, že Růženu ztratil, ale ona se vrátila, aby si s ním vyměnila roli. To ona je teď mrtva, zatímco on je živý: „*Byl jsem živ a věděl jsem, že jsem živ, protože mě nohy poslouchaly, protože jsem šel vedle lidí stejným krokem a nelišil se od nich, ačkoliv jsem měl hvězdu*“ (s. 213).

Pan Roubíček dává svou odpověď Maternovi. Jestli jej povolají do transportu, nenastoupí. Sám se diví, jak lehká volba to nyní je s ohledem na všechny události kolem. „*Bylo mi divné, že jsem se rozhodl tak snadně a lehce nyní, když byla Růžena mrtva a když jsem neměl proč žít*“ (s. 215). Musí si podržet dar, který od své lásky získal, život, vědomí života a jeho cenu. Už ví, jak nesmyslné bylo dodržovat jejich zákony a podřizovat se jim. Poprvé od chvíle, kdy zničil nábytek ve snaze nic jim po sobě nezanechat, se Josef směje. vzdal se lásky k věcem, lásky k životu i životní lásky. Už se nemusí strachovat, jestli a kdy přijde obsílka, jaké věci si vezme s sebou, jak přežije v pevnostním městě. Když ráno vstává, píská si. Konečně našel své „východisko“.

Pan Roubíček pozoruje město, vybírá případné skryše a zvažuje i místa, kterým by naopak bylo lépe se vyhnout. Také sleduje válku, odhaduje, kdy skončí, vnímá názory lidí na ni. Snaží se být opět člověkem, místo pouhým jeho stínem. Chodí zpříma, směje se, dívá se lidem do očí, neutíká před muži v uniformách, tlačí se do tramvaje. Občany, mezi něž dodnes patřil i pan Roubíček, lze totiž snadno poznat i bez jejich hvězdy, podle nejistého, úzkostného chování. Chce-li Josef přežít v utajení, musí zapadnout mezi ostatní, musí zahodit svůj ocejchovaný život, musí se připravit na onu osudovou chvíli.

Už si ji veze domů, obsílku, v náprsní kapse, je sám svým poslem, protože ti, kdo předvolání roznášeli, sami dávno odjeli. Je tedy rozhodnuto? Ale Josef ještě naposledy

váhá. Bylo by přece jen snazší odjet a stát se členem bezejmenné masy. Svoboda je příliš těžké břímě, není lepší být pouhým číslem? Kdo by mohl panu Roubíčkovvi poradit v tak složité situaci? On to tuší, a tak se obrací naposledy k Růženě. A náhle už ví, že jediné, čeho může litovat, je fakt, že až si přijdou pro jeho majetek a najdou jen onen kuřácký stolek, neuvidí jejich vzteklé obličej. Neužije si svůj triumf, protože bude pryč. Růžena se na něj může spolehnout. Tentokrát ji neodmítne a půjde za ní: „...není a nebude již nikdy Josefa Roubíčka, který chtěl kličkovat, uhýbat, vykroutit se, jen aby se mohl vyhnout svobodě“ (s. 231).

3. 3 Kritiky

„Před patnácti lety jsem psal k *Životu s hvězdou* doslov, který, pokud se týká hodnocení románu samotného, dnešní doslov nemění; jenom je potřeba, aby nový doslov toto hodnocení rozšířil“, napsal roku 1964 Jan Grossmann při příležitosti druhého vydání románu Jiřího Weila.²⁴ Doslov českého divadelního režiséra, divadelního a především literárního kritika Jana Grossmanna tedy doprovázel už první vydání knihy (to jsem bohužel neměla k dispozici, nicméně z citace vyplývá, že autor své názory na *Život s hvězdou* „nezměnil“). I po patnácti letech Grossman dílo obhajuje, poukazuje na jeho hlubší smysl, všímá si Weilova osobitého stylu.

Grossmann hovoří o době, kdy román vyšel, jako o čase, kdy byly na literaturu kladeny zcela konkrétní požadavky. Aby bylo možno zachovat dogmatický realismus, hlásalo se umění „velkých společenských témat“, nicméně zdánlivě široké možnosti se ve finále měnily v „povinnost reprodukovat hotovou a značně schematickou koncepci“ strnulého světa onoho realismu. Vybral-li si autor významnou historickou událost, neměl se zaobírat „zhoubným existencialismem“, žádalo se po něm „heroizovat a patetizovat“ a „vybudovat v minulosti co nejbohatší a nejskvělejší pozadí přítomnosti“. Snadno se pak román Jiřího Weila podobným postulátům vymkl. Základem *Života s hvězdou* dle Grossmana není „lícení fašistické brutality a oslava nadlidského hrdinství tisíců bojovníků proti fašismu“²⁵,

---

²⁴ GROSSMAN, Jan. Weilův život s hvězdou. In: *Analýzy*. 1.vyd. Praha: Československý spisovatel, 1991, s. 362. ISBN 80-202-0323-0.

²⁵ GROSSMAN, Jan. Weilův život s hvězdou. In: *Analýzy*. 1.vyd. Praha: Československý spisovatel, 1991, s. 360. ISBN 80-202-0323-0.

nýbrž: „(...) v tématu války sleduje Weil téma vrcholné a soustavné degradace a deformace člověka a všech lidských vztahů (...).“²⁶ Grossmann zmiňuje i snahu Weila navodit atmosféru každodennosti. Spisovatel tak chce zdůraznit absurditu situace: „Vyhubení statisíců židů je hrůzné, ale promyšlený způsob masových vražd, sít byrokratických předpisů a zákazů (...) je absurdní. Absurdní je víc než hrůzné. Absurdita je hrůza a zrudnost zracionalizovaná, zbanalizovaná, „zobyčejnělá“, jako taková proniká i do myšlení a jednání svých obětí, ustaluje se v jakousi konvenci, protože na konvenci navazuje.“²⁷

Jan Grossman se za román pevně postavil, tvrdil, že jeho obsah je inspirující, naznačil, že cestou Jiřího Weila by se mohla vydat historicko-společenská próza, nazval jej jako: „svědectví o člověku, který v tomto malém prostoru prožíval a vytvářel velký osud“.²⁸ Takto hovořil Jan Grossman roku 1964, postupně se na jeho stranu přidávali další.

Polistopadová éra znamenala mnohé, přinesla nejen značné politické uvolnění, ale také novou vlnu literární kritiky, jejíž představitelé se na autory a jejich díla dívaly pod jiným než dogmatickým úhlem. Například literární kritik a historik Miloš Pohorský ve své esejistické sbírce Zlomky analýzy z roku 1990 označil *Život s hvězdou* za: „... románové svědectví o tragice a smysluplnosti lidského života“²⁹, Weil podle něj není „obhájcem židovské odlišnosti“ a zároveň pro něj člověk není „redukovatelný na historii“ a shoduje se s Grossmannem, že Jiří Weil: „nehledá smysl lidské existence v komplikovaných zápletkách, ale v každodenní skutečnosti“.³⁰

Dílu Jiřího Weila se v devadesátých letech věnovala také literární teoretička a překladatelka Růžena Grebeníčková. Ta rozebírá téměř všechna díla Jiřího Weila, klade důraz na jejich formální stránku (větňou stavbu, výběr postav). Zároveň si všímá, že *Život s hvězdou* odstartoval jakousi Weilovu „židovskou“ etapu, tématu se totiž až do své smrti roku 1959 nevzdal, objevuje se i v jeho dalších prózách (*Na střeše je Mendelssohn*,

---

²⁶ tamtéž

²⁷ tamtéž, s. 361

²⁸ tamtéž, s. 363

²⁹ POHORSKÝ, Miloš. Jistoty a nejistoty Jiřího Weila. In: *Zlomky analýzy*. 1.vyd. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 20. ISBN 80-202-0196-3.

³⁰ POHORSKÝ, Miloš. Jistoty a nejistoty Jiřího Weila. In: *Zlomky analýzy*. 1.vyd. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 19. ISBN 80-202-0196-3.

Harfeník, Žalozpěv za 77297 obětí). Grebeníčková pátrá po důvodech a nalézá je v pocitu viny Jiřího Weila za počínání si během války: „... jako by se rodilo vědomí viny za to, že se vyčlenil ze společenství, že se k němu nepočítal a že se jeho údělu vymkl“³¹, tvrdí kritička. Naráží na Weilův „záchranný“ sňatek a na fingovanou sebevraždu, díky níž se vyhnul transportu. „Je pravda, že společenství, k němuž se nikdy nehlásil, jej v pohnutých okamžicích jeho života přijalo i uznalo“³², mluví Grebeníčková o přístupu židovské obce a dalších ke spisovateli, který během války pobýval nepřihlášen v židovské nemocnici a po válce jej zaměstnávalo Státní židovské muzeum. „Odpovědnost za kolektivní úděl, za příslušnost, které na sebe vzal, dluh za uniknutí smrti (...) to vše znovuoživovalo potřebu vyrovnat se s minulostí, která se stávala splatnou“³³. Grebeníčková tak vylučuje, že by *Život s hvězdou* o desetiletí předešel nebo dokonce zahajoval vpád židovské tematiky do české literatury na konci padesátých let, byť přiznává, že mnohé romány tohoto období (Pan Theodor Mundstock) mohly z knih Jiřího Weila těžit.

Kromě Jana Grossmana, který hájil čest románu od samého začátku, se však v době, kdy se *Život s hvězdou* objevil na pultech poprvé, nevyjádřilo mnoho kritiků kladně. Například Štěpán Engl ve Věstníku židovské obce nábožensky konstatoval, že Roubíček má málo společného s židovstvím a jeho kniha tedy nezachycuje situaci židovských obyvatel v protektorátu komplexně.³⁴ „(...) žid, který má pramálo společného se židovstvím, snad ani nevypadá židovsky, přesněji řečeno není zatížen utkvělou představou o vlastním židovském vzezření, což je koneckonců rozhodujícím prožitkovým momentem uměleckého zpracování námětu, jemuž říkáme židovský úděl“³⁵. Jiří Weil v dubnu 1949 ještě stihl reagovat: „Účelem této knihy je boj proti fašismu... Přiznávám, že v této polemice má židovství (i autorovo židovství) značnou úlohu, jenže není hlavní věcí“³⁶.

Později však vyšlo čtvrté číslo časopisu *Nový život* a rozhodující článek Ivana Skály pod názvem *Rozhodný boj o realismus – přední úkol naší literatury*. Skála označil Weilův

---

³¹ GREBENÍČKOVÁ, Růžena. Jiří Weil a moderní román. In: *Literatura a fiktivní světy*. 1.vyd. Praha: Český spisovatel, 1995, s. 411. ISBN 80-202-0578-0

³² GREBENÍČKOVÁ, Růžena. Jiří Weil a moderní román. In: *Literatura a fiktivní světy*. 1.vyd. Praha: Český spisovatel, 1995, s. 411. ISBN 80-202-0578-0

³³ tamtéž

³⁴ HOLÝ, Jiří. Komentář. In: WEIL, Jiří. *Život s hvězdou; Na sřeše je Mendelssohn; Žalozpěv za 77 297 obětí*. 4.vyd. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 492. ISBN 80-7106-326-6.

³⁵ POHORSKÝ, Miloš. Jistoty a nejistoty Jiřího Weila. In: *Zlomky analýzy*. 1.vyd. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 21. ISBN 80-202-0196-3.

³⁶ tamtéž

román za: „přímo klasický vzorník škodlivých reakčních myšlenek a falešných politických a ideových koncepcí i sbírku všech zásadních chyb uměleckých, které byly v naší literatuře zavrženy na I. sjezdu československých spisovatelů“.³⁷ Skála osočuje také samotného Weila: „Ale v pravdě je tato kniha obrazem úpadkové a bezideové tváře svého autora, který celá léta okupace vidí křivými brýlemi zbabělého poraženectví“. Zmiňuje se i o doslovu Jana Grossmana, který: „(...) otevřeně útočí ze svých existencialistických pozic proti realismu“.³⁸ Pranýřuje také nakladatelství ELK a Družstvo Dílo, která román vydala: „(...) je tím horší, že se rok po únorovém vítězství našeho lidu (...) našla dvě nakladatelství (...), která tuto špatnou (podtrhl I. S.) a škodlivou knihu vydala“.³⁹ A stejně jako dříve kritika Fučíkova *Moskvy-hranice*, nyní ta Skálova zpečetila osud *Života s hvězdou* jako knihy nežádoucí. Několik následujících let bývala citována jen v kontextu literatury nepříznivé. Jan Štern ji v roce 1951 dokonce použil jako příklad té „nesprávné“ cesty ve své práci *Boj o hrdinu v naší literatuře*, kde pana Roubíčka tituloval jako: „poraženeckého měšťáckého měkkýše, pro něhož život je jakousi šťastnou existencialistickou maškarádou“.⁴⁰

Většině kritiků doby zůstal smysl *Života s hvězdou* utajen, nebo to mistrně předstírali. Ti socialističtí volali po opravdovém hrdinovi, který by se proslavil velkolepými činy. Ti židovští vytýkali Roubíčkově málo náboženského přesvědčení nato, aby je mohl reprezentovat. Paradoxně chtěli být opět vyděleni, chtěli být vymezeni skrze svou víru vůči ostatním, zatímco Jiří Weil se snažil popsat jejich lidskou stránku. Možná proto je kniha nejbližší běžným čtenářům, těm, kteří ani nekritizují, ani nevěří. Těm, kteří čtou, vnímají a spolu s postavou přemýšlení, jak by se zachovali v její situaci. A především jim byl *Život s hvězdou* určen a především pro ně žije nadčasový text dál.

---

³⁷ HOLÝ, Jiří. Komentář. In: WEIL, Jiří: *Život s hvězdou; Na sřeše je Mendelssohn; Žalozpěv za 77 297 obětí*. 4.vyd. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 493. ISBN 80-7106-326-6.

³⁸ tamtéž

³⁹ tamtéž

⁴⁰ ŠTERN, Jan. *Boj o hrdinu v naší literatuře*. Tvorba, 1951, s. 1061.

3. 4 Analýza

Práce s textem knihy nebývá jednoduchou záležitostí, vzhledem k nepřeborným možnostem, jakými lze k analýze přistupovat, s přihlédnutím k různým úhlům pohledu, pod nimiž jej lze zkoumat a k nesčetným významům, které pod ním lze spatřovat. Cílem mého rozboru tedy není předepisovat nebo snad vnučovat mé názory druhým, ale naopak se podělit o své myšlenky, nabídnout možná vysvětlení, uvést jednu z alternativ.

Výrazným prvkem románu, který jej prostupuje od prvních stran až po úplný závěr, jsou tři časové linie. První, nazvěme ji „současností“, vypovídá o životě hlavního hrdiny v době, kdy se odehrává hlavní dějová osa příběhu. Vyznačuje se téměř deníkovým popisem jednotlivých událostí, aktuálností i jistou naléhavostí. Je pro ni charakteristická přímá řeč a subjektivita. V „současnosti“ se čtenář dozvídá detaily o životech Židů, o jejich práci, o zákonech a zákazech vztahujících se na ně, o transpotech, sebevraždách, úřadech, obsílkách, zkrátka o všem, co je součástí nemilosrdné, nebezpečné a především nelogické přítomnosti. Oproti tomu autor využívá ještě linky druhé, kterou označíme jako „vzpomínání“. Pan Roubíček se tak může retrospektivně navracet do šťastných dob před současností. „Vzpomínání“ přináší vlnu úlevy do jinak dramatické atmosféry. Na rozdíl od deníkové současnosti, ve vzpomínkových partiích převažuje vyprávění. Hrdina s jistým odstupem hodnotí poměrně objektivně své dřívější činy. Zároveň pomocí těchto vstupů doplňuje některé střípky ze svého života, z nichž si čtenář může lépe vykreslit mozaiku jeho charakteru. V posledních kapitolách se pak téměř nepoznatelně objevuje ještě část třetí, pojmenujeme ji „odhodlání“. Jde o čas, kdy se pan Roubíček odtrhne jak od minulosti, tak od přítomnosti a začíná se zaměřovat na své činy budoucí, tedy především o dobu po smrti Růženy. Učí se chodit rovně, dívat se lidem do očí, tlačit se do tramvaje... Všechny tři směry mají svá poslání a Jiří Weil je velmi dobře využívá k tomu, aby svého hrdinu čtenářům představil jako obyčejného člověka. Člověka, který dělá chyby, který má své sny, problémy, lásky a naděje. „Odhodlání“ a „vzpomínání“ navíc Roubíčkoví svým způsobem kompenzuje negativní „současnost“.

Knihy je psána ich-formou, kterou protkávají přímé řeči postav. Čtenář se tak dostává do samého nitra pana Roubíčka, slyší jeho myšlenky, vnímá jeho pocity, naděje, vzpomíná s ním, reflektuje s ním názory ostatních, prožívá s ním nejdůležitější chvíle, přichází

s ním o blízké, činí s ním radikální rozhodnutí. Tím se s postavou sbližuje a snáze může její jednání pochopit, než kdyby mu byl příběh podáván prostřednictvím vypravěče. Zároveň ale hrozí, že se nechá příliš strhnout a bude přijímat veškeré jednání pana Roubíčka bez přemýšlení, aniž by se nechal ovlivnit svými vlastními pocity, text totiž nabízí jen omezený pohled odlišných figur, respektive čtenář vedlejší postavy vnímá jen skrze tu ústřední. Opět si myslím, že první osobu zvolil Jiří Weil kvůli psychologickému aspektu románu: identifikace čtenáře s postavou. Je potom na jednotlivci, jak s danou formou naloží, nechá-li se proudem unášet, nebo bude nahlížet ze břehu.

Ještě zajímavěji působí vymezení pana Roubíčka vůči ostatním postavám příběhu. Vůči nim se totiž Roubíček staví do jisté opozice. Platí dokonce pravidlo, že čím více dalších postav se nám představuje, tím se nám hlavní hrdina jeví osamělejším.

Už od prvních stránek vnímáme Růženu jako důležitou figuru, která svým způsobem ovlivňuje životní tahy pana Roubíčka, byť už na bitevním poli není fyzicky přítomna. Sám připouští, že jeho milenka, byť neměla s židovstvím nic společného, byla ochotna opustit zemi a žít s ním v cizině, zatímco on tuto prozíravost odmítl a stal se tak obětí především svého vlastního strachu. Když si uvědomil své pochybení, když sbíral naděje, zjistil, že Růžena padla za oběť nacistickým zbráním (kulkám, které měly patřit jemu), zatímco on je stále živ (náhodně unikl). Rozhoduje se proto definitivně, že bude (nyní vědomě) unikat dál. Vzájemná opozice těchto postav spočívá v tom, že se jejich názory a osudy míjejí.

Další z postav s panem Roubíčkem kontrastující je Josef Materna. Povrchově nejkladnější postava románu, bujarý, otevřený, velkomyslný člověk, který Roubíčka oslovil s největší pravděpodobností bez jakýchkoliv vedlejších úmyslů. Jedná se o prototyp dobrotivého člověka, jemuž nechybí odhodlání a sveřepost, ale nemá přesnou představu, proti čemu se vlastně rozhodl bojovat. Diskutuje o válce, lepí plakáty, pomáhá Židům se ukrývat před transporty, ale zároveň chodí do práce, kráčí po ulici, pije pivo v hospodě, zve k sobě přátele. Pro osamoceného, zákazy ověnceného pana Roubíčka je Maternův svět příliš černobílý. Zatímco dělník je zodpovědný jen za svou rodinu, kolik lidských osudů může ovlivnit nerozvážné jednání pana Roubíčka?

Pan Roubíček ale tvoří protipól i k těm, kteří sdílejí stejná trápení jako on. Například spolužák Pavel má dceru a manželku, s nimiž je svázán a jejichž zdraví nechce zbytečně

riskovat, navíc příliš dlouho věřil, že se vykoupí svými velkými penězi. Teta a strýc zase přilnuli ke svému sebemenšímu majetku natolik, že už se jej nedokáží vzdát, raději se zřeknou synovce kvůli jeho kocourovi. Robitschek je opět svázán se ženou a dítětem. On, na rozdíl od Pavla, musí svou otcovskou lásku prokázat riskantním činem, spáchat sebevraždu, nicméně princip zůstává stejný. Ani jeden z otců nemůže jednat za sebe, svobodně se rozhodnout. Nejpodobnější by potom mohl být Roubíčkovým tužbám Karel, jenže ten má potvrzeno, že brzy zemře, a proto je mu drobný komfort dovolen. A kolegové ze hřbitova (obchodník se střížním zbožím, bookmaker) jsou s panem Roubíčkem také v rozporu. Zatímco oni mají naději, a proto nebojují, on, dokud bude mít svůj cípek naděje, odporovat nepřátelům hodlá. Ačkoliv se ani s těmito postavami hlavní hrdina neslučuje, jedno mají společné, hvězdu. Ale života s ní se pan Roubíček na konci knihy zříká. Potvrzuje tak, že se cítí být především člověkem, samostatným a svobodným, že ještě umí chodit zpříma a hledět druhému do očí, že ještě nepřivyl bolavé realitě natolik, aby jej rozpoznali jako nepřítele i bez kusu žlutého plátka na prsou.

Text se věnuje židovské problematice, nicméně přímým pojmenováním se autor vyhýbá. Němci jsou označováni jako oni nebo tamti, o židovství nepadne zmínka vůbec. Jiří Weil se snaží utvořit dojem obyčejnosti. Jde-li si pan Roubíček poslechnout jména těch, které pohltí příští transport, pak jde do kostela, nikoliv do židovského kostela, vůbec ne do synagogy. Na krku visí Roubíčkoví hvězda. Nač zvýrazňovat, že jde o tu Davidovu. Nač počítat její cípy, když je to tak očividné? Zdůrazňovat zřejmé věci není Weilův styl ani cíl? Proč uměle vyzdvihovat každodenní záležitosti?

Jazyk a forma *Života s Hvězdou* spolu úzce souvisejí. Jiří Weil psal většinu svým knih v duchu formalismu, s nímž se seznámil v SSSR. Věděl, že nejen obsah, ale i zvolená slova a útvar znamenají hodně. Zároveň však líčil události, které sám zažil, protože tak nejen dosáhl větší autenticity, ale i více vypověděl. Byl přesvědčen, že texty podložené vlastními zkušenostmi mají větší hodnotu.

Skrytým hrdinou knihy je kolektiv. Společností jsou Němci pachtící se po moci a majetku, kteří se tolik bojí smrti, že jí předkládají jako dar jiné nevinné oběti. Těm pan Roubíček nerozumí, protože on sám v majetek nevěří a smrti se přestal bát. Kolektivem jsou ostatní Židé, kteří se nevzbouří proti tyranii, někteří z obavy, že by jejich chyby ohrozily jiné, většina však tímto prohlášením zakrývá jen vlastní strach. Ani s nimi se

Roubíček neztotožňuje, protože on ještě má cípek naděje. Do skupiny patří i „normální“ obyvatelstvo, které parazituje na neštěstí druhých, závidí, rozebírá si věci, udává. Součástí jsou ale i ti, kteří pomáhají, lepí plakáty, bojují. Ani jednomu pan Roubíček nerozumí, ani k jednomu táboru se nedokáže přidat, proto stojí mimo tento kolektiv a snaží se přežít. Problém pana Roubíčka spočívá v jeho inteligenci a přesvědčení. Snaží se být jedním nahraditelným šroubkem, číslem, článkem řetězce, jenže zjišťuje, že toho není schopen, chce se ptát proč, jak! Jiří Weil svým hrdinou neignoruje udatné činy jiných, ale poukazuje na to, kolik obyčejných lidí uvízlo v síti existenčních i existenciálních problémů stejně jako pan Roubíček.

Popisem každodennosti, nevychvalováním statečnosti, jen střízlivým výkladem situace vtahuje Weil čtenáře do své hry. Když se adresát do stereotypu vžije, když jej nevnímá, když jej jednotvárnost Roubíčkovy světa nudí, potom se sám stává členem komunity odevzdaných. Jestliže bezvýchodnost situace vnímá, když cítí tlak, který navenek všední realita vrhá na člověka spoutaného jejími zákonitostmi, potom je čtenář stejným prostým člověkem v pasti neobyčejných událostí, jako je Roubíček. A pohled právě takového muže nám chtěl Jiří Weil nabídnout. Nejde o boj nadlidských, vyděděných Židů s nacisty, jde o boj jednotlivce s větrnými mlýny, se svým vlastním nitrem.

4 PAN THEODOR MUNDSTOCK

4. 1 Předmluva

Československý spisovatel vydal v dubnu 1963 román spadající do tzv. druhé vlny prózy zabývající se v rámci domácí literatury židovskou tematikou. Kniha zaujala originálním pojetím hlavní postavy, formou i samotným závěrem a téměř přes noc se tak ze spisovatele začátečníka stal uznávaný a především čtený autor.

Řeč je o knižní prvotině *Pan Theodor Mundstock* Ladislava Fukse, který se tak přiřadil po bok například Arnošta Lustiga, Jana Otčenáška či Norberta Frýda, prozaiků, jejichž texty věnující se stejné problematice patří k nejbrilantnějším, a to nejen u nás.

Co vedlo téměř čtyřicetiletého muže, Ladislava Fukse, s minimálními literárními zkušenostmi v rámci beletrie, aby v roce 1961 odnesl rukopis *Pana Theodora Mundstocka* do vydavatelství? A proč jako hlavní postavu zvolil Žida, když on sám jeho víru nesdílel? Nechal se snad unést uvolněnou atmosférou šedesátých let? Myslel, že sláva přijde tehdy, bude-li se držet moderní látky, po tolika letech nevraživosti tolerované? A jaké aspekty textu stojí za tím ohlušujícím úspěchem knihy? Je to snad schizofrenie titulního hrdiny, podivný stín mihotající se mezi řádky, absurdní naděje, strhující zakončení, všudypřítomné symboly?

Ladislav Fuks vždy byl a navždy zůstane zastřenou hvězdou českého literárního nebe. Odhaloval jen to, co on sám pokládal za vhodné, rád mystifikoval. Hlavním motivem k sepsání románu mu však s největší pravděpodobností byly osudy jeho židovských spolužáků a kamarádů z gymnázia, kterým válka životy buď zcela pozměnila, nebo vzala. Fuks nebyl s to pochopit, že by otázka víry či krve mohla být tak fatální, vždyť šlo o stejné, nezkušené, bezbranné chlapce, podobný býval i on sám.⁴¹ Tomuto tvrzení by napovídala i fakt, že jedna z klíčových postav románu, hoch Šimon, jakési ztělesnění nevinnosti a naděje, se v původních verzích románu jmenoval Michal, stejně jako jeden z Fuksových dobrých přátel ze školy, který padl za oběť nacistické propagandě. Zároveň

---

⁴¹ FUKS, Ladislav, TUŠL, Jiří. *Zrcadlo mého života*. A co bylo za zrcadlem. 2.vyd. Praha: Mladá fronta, 2007, s. 22-23. ISBN 978-80-204-1688-9.

Fuks trpěl paranoiou a obával se, že má více tváří, než jen tu vždy oholenou s velkými brýlemi, totiž, že je schizofrenik. Také homosexualita jej vrhala do jisté izolace, proto mohl do pana Theodora Mundstocka zčásti promítat své vlastní pocity.

Přívětivější ovzduší šedesátých let pak mohlo Fuksovi dodat potřebnou odvahu, odeslal rukopis a po dvou letech kniha vyšla. Potýkal se sice s jistými problémy, musel text zkrátit a upravit (např. lektoři J. Pecháčková a A. M. Píša měli ideologické námítky týkající se „bezvýraznosti“ role komunistických manželů Čížkových a také Fuksovi vytýkali přílišný existencialismus, J. Fried s M. Jungmannem kritizovali „horlivou“ poslušnost v plnění jimi požadovaných změn atd.)⁴², nicméně čtvrtý redaktor, který dostal Fukse na starost, Ivan Klíma, dal přepracovanému dílu zelenou. A učinil dobře. Román ocenili nejen domácí čtenáři, ale i ti zahraniční. Byl přeložen do desítek jazyků, několikrát zfilmován, převeden do divadelních verzí a otevřel tak začínajícímu autorovi dveře literárního světa.

A Fuks nezklamal. Napsal ještě mnoho knih, z nichž většina náleží k těm lepším v rámci české literární tvorby dvacátého století.

4. 2 Obsah

„Když přišel z nákupu, byla téměř tma, a tak hned v předsínce rozsvítil. Objevil se jeho stín, a než se odvážil pohlédnout zpět na dveře, stín se vrhl na dopisní schránku a pak do pokoje. Jeho stín stiskl knoflík lampy, roztrhl obálku a přelétl první a poslední řádku. Klesl do křesla u psacího stolu a jeho oči ustrnuly na Kolumbově plachetnici na bledém stínidle lampy“ (s. 7)⁴³. Tak zní první věty knihy. Seznamují nás nejen s prostředím bytu, v němž pan Theodor Mundstock žije, ale i s ním samotným, bývalým prokuristou u provaznické firmy, i s jakýmsi jeho stínem, který, jak se zdá, je mnohem pohotovější, rozhodnější a dokonce za pana Mundstocka jedná. Lze vycítit i určité obavy spojené se zvědavostí, co se skrývá v doručeném listu, zároveň pod obrazem lodi objevitele nového kontinentu

---

⁴² TUŠL, Jiří. Intermezzo II.. In: FUKS, Ladislav: *Zrcadlo mého života*. A co bylo za zrcadlem. 2.vyd. Praha: Mladá fronta, 2007, s. 90-92. ISBN 978-80-204-1688-9.

⁴³ Všechny citace v této části práce pochází z knihy FUKS, Ladislav: *Pan Theodor Mundstock*. 4.vyd. Praha: Odeon, 2005. 208 s. ISBN 80-207-1182-1.

vnímáme možnou symboliku budoucí klíčové události, kterou pan Mundstock očekává (předvolání k transportu).

Vzápětí se dozvídáme jméno zmíněného stínu, a to Mon. Pan Mundstock k němu promlouvá jako ke starému známému, láteří, kdykoliv vidí dopis, přepadá jej úzkost, že jde o předvolánku. Monovi však neříká úplnou pravdu. Nejen, že má pan Mundstock „zničené nervy“ z neustálých obav ohledně obsahu korespondence, ale není mu příjemná ani Monova společnost, což ovšem nahlas nepřizná: „*A v duchu si myslí: mám zničené nervy, ale teď už by můj stín Mon mohl jít*“ (s. 7).

Stín však, jako by slyšel, stahuje se a na scénu vstupuje třetí tvor obývající Mundstockův byt. Slípka s „*kropenatým tílkem*“, „*jasně červenými očky*“ a „*žlutým zobáčkem*“, Mundstockův domácí mazlíček.

Pan Mundstock čte psaní, nikoliv tedy obávanou předvolánku, ale vzkaz od rodiny Šternů, jeho blízkých přátel. Prý už je dlouho nenavštívil a měl by svůj prohrěšek napravit, potřebují poradit ohledně dcery, vyložit karty, navíc jejich malý syn Šimon se po něm pořád ptá, prý ho potkal v Havelské ulici a pan Mundstock mu ani neodpověděl na pozdrav.

Prosba Šternových vyvolává staré vzpomínky. Pan Mundstock kdysi chodil se Šimonem do Zoologické zahrady, nosil chlapci známky, bral ho do divadla... Nemůže si vybavit, že by se někdy nedávno ocitl na Havelské, a mrzí ho, že si ho hoch s někým spletl. Náhle však odbíjí hodiny sousedů Čížků a pana Mundstocka zvuk vytrhne z melancholie. Je čas vařit.

Pan Mundstock dnes dostal velikou vzácnost, totiž pudink. Nikdy ho nejedl, dokonce ani před válkou, ale pekař Pazourek jej obstaral a pan Mundstock si pochoutku hodlá schovat na blížící se chanuku. Dnes si chystá obyčejné jáhly s cibulí. Do všeho se ale opět připlétá Mon. Shoduje se s panem Mundstockem, že dopis od Šternů je milý, ale prý neobsahuje to podstatné: „*Až na to smutné, o čem nemluví, řekne Mon, tak proč ho zvou?*“ (s. 10). Chce se dozvědět, co za tím stojí doopravdy, že paní Šternová, její muž Otto, osmdesátiletá babička, mladičká, zamilovaná Frýda a ten roztomilý Šimon zvou Mundstocka na návštěvu. Dávno to není prostým přátelstvím, radostí z jeho přítomnosti. A

pan Mundstock v duchu spekuluje: „*Ach bože, bože, on tu je ještě, vidí, možná tedy, že mě zvou proto, co vím. Že vím novinky o transportech od nebokého Moše Hause z Benediktské, který v poslední době myslí na duchy a ty novinky má přímo z Židovské náboženské obce! Že vím, že první nedávno jely do Lodže, nyní budou jezdit stále, každý z nás může čekat předvolánku...*“ (s. 12). Jenže stín opět jako by slyšel vnitřní monolog svého pána, protestuje: „*Co je to za lži? Přece proto, že jim právě tohle neříká, že jim tvrdí všechno obráceně. Že jim řekne, že žádné transporty do Lodže nejezdí a jezdit nebudou, proto ho zvou! Že čekat předvolánku je fantazie! (...) Proto, že je podvodník a lhář!*“ (s. 12).

Pan Mundstock se obhazuje: „*Ztratit naději je to nejhorší, co může člověka potkat*“ (s. 13). Zatím má jen své knihy, obraz plachetnice, lampičku, pohovku, dveře, předsíňku, zrcadlo a okno v pokojíku ve čtvrtém poschodí. Ještě nenašel žádnou „cestu“, netuší, jak všechny zachránit. „*Ach, kdybych věděl o nějaké cestě, vždyť já bych pomohl všem, všem bych pomohl, ať nosí hvězdu či nenosí, vždyť jsou to chudáci jako my, snad jen menší, že mají větší kapku naděje, a já bych jim pomohl*“ (s. 13). Jenže zatím své „východisko“ nenalezl, proto nabízí útěchu svými „nepravdami“.

Jenže Mon se nevzdává a připomíná panu Mundstockovi další rodiny, které ho zvou a které chtějí slyšet dobrou zprávu, nebo poradit, jak ušetřit lístky na maso, jak nepřijít o drahý kožich, navíc zvoní sousedka Čížková a dává panu Mundstockovi nějaké buchty, je v jednom kole, začíná se sám sebe ptát, proč právě jeho všichni zvou, a nestáhá se věnovat kuchtění: „*... jedině pan Vorjahren se ho na nic neptá a... Je z jmen tak vzrušen, že se cítí jako v ohnivě peci: také ne nešťastná Ruth Krausová*“ (s. 17).

Slípka ho klove do nohy, Mon naléhá, myšlenky horečnatě útočí a pan Mundstock dokončuje večeři. Ta se však stala obrazem všehochuti Mundstockova nitra. Místo s jáhly tuk a cibuli smíchal omylem se sodou, jejíž pachut' ho dráždí i nyní ve spánku, nic nepomohly buchty. Viní svůj stín a hledí do neproniknutelné tmy.

„*U parku někdo klesl k zemi, míhá se tam strážníková helma, lidé se tam hrnou ze všech stran*“ (s. 20). Pan Mundstock jde po ulici, ale muže, který omdlel pod tíhou zdrcujících myšlenek, se snaží nevnímat. Rád by ignoroval i stařenku, která mu klepe na rameno, mluví na něj a přidává se k němu v jeho chůzi. Asi je odvážná, když jde dobrovolně z neznámým mužem, navíc Židem, po městě. A co to vypráví o podivných

zvyklostech svého pána? „*Pán kouří a svítí do dvou v noci, a když přijdu ráno uklízet...*“ (s. 21). Mundstock nerozumí a chtěl by jí utéct. Jenže kam a jak? „*Je jako terč, spletený ze slámy. Uprostřed terče je šesticípá hvězda s aktovkou. Ale hvězdu nezakryje. Je to trik průhledný. Toho, kdo si dnes na ulici tiskne aktovku, co chvíli se může někdo zeptat, co to na prsou skrývá*“ (s. 21). Nezbyvá než pokračovat v cestě a přemýšlet, kdo je ta žena po jeho boku, která nemá ani hvězdu? Jak to, že zná jeho jméno? „*Jeho olovená hlava roste*“ a on v ní převrací jména všech známých, živých i mrtvých. Je znepokojen, před okamžikem viděl klesat muže k zemi, doprovází jej cizinka, Šternovi čekají: „*Proboha, vždyť má doma tři uklidňující prášky! Předválečné, švýcarské! Kde jsem je vzal? Přece jsem je nebral! Ale to je jedno. Jsou drahokam. Spíš bez nich na shromaždiště transportů, to už ho nespasí, ale ke Šternům...*“ (s. 23).

Náhle se alejí blíží hlídka gestapa a pan Mundstock tají dech. Červená se, tiskne aktovku pevně na prsa a doufá, že se nebudou ptát, co pod ní skrývá, slova cizinky přestává vnímat úplně. Jako by na chvíli ztratil vědomí, cítil pan Theodor Mundstock, když jej vojáci míjeli téměř bez povšimnutí: „*Smrt v podobě dvou gestapáků se k němu blížila, už lapala po hvězdě a náhle – nic*“ (s. 25). Cítí větší míru překvapení než úlevy. Navíc už konečně ví, kdo je ta žena vedle. Paní Hobzková, domácí pana Kolba, který kouří jednu cigaretu za druhou a vůbec nespí, aby stačil sepsat závěť dřív, než jej povolají. Starostlivá služebná, která žádá Mundstocka o pomoc. A on ji radí zamknout popelníčky, vyhledat jiného lékaře a pomalu se s ní loučí. Vrací se zpátky, protože poslední minuty jej svedly z cesty. Zahlédne stromy, spatří věž kostela, kraj parku, hlouček zvědavců i helmu strážníka. Je na konci sil, volá proto na pomoc Mona. A vidí ho, vidí svůj stín, jak se zvedá z chodníku a odchází s paní Hobzkovou pryč. A pan Mundstock si vzpomene, co se stalo: „*Uvědomí si, že šel kolem parku a náhle se mu udělalo zle a klesl na dlažbu...*“ (s. 28).

Pan Mundstock pospíchá domů v kabátě zašmudlaném od prachu. Ví, že upadl, snad z hladu nebo kvůli sodě, strážník mu pomohl vstát a Kolbova domácí, která ho poznala, ho od davu svědků odvedla do parku, kde minuli gestapo a dozvěděl se o jejím pánovi: „*Komu by co odkázal on, ubohý pan Theodor Mundstock v zaprášeném kabátě s šesticípou židovskou hvězdou, který právě před chvílí vstal z dlažby, paní Hobzková ho vedla parkem...*“ (s. 29). Tak přemýšlí, když míjí před domem udavače Korku a vláčí se do čtvrtého patra. To vše, protože musel na úřad, kde mu byly přiděly nové ulice, které má za úkol zametat.

Nastává čas návštěvy Šternových a pan Mundstock míří spolu se svým stínem rodinně vstříc. Mon tvrdí, že důvodem, proč u nich pan Mundstock tak dlouho nebyl, je strach, jenže s tím Mundstock nesouhlasí: „*Kdepak, mávne rukou, strach by nic nezmohl. Mě přece ke Šternům něco láká...*“ (s. 30). Ale není to jen teplo domova, pocit bezpečí, rodinná atmosféra. Je to malý Šimon, koho si pan Mundstock zamiloval a komu plánoval pomoc s vydobytím si krásného života. A je to tentýž chlapec, který teď brání panu Mundstockovi v radosti navštěvovat Šternovi, když vidí, jak bezútěšné vyhlídky mu skýtá válka: „*Představoval si, že ten hoch má před sebou krásnou, jasnou budoucnost, jejíž představa se mu jako z učarování pokaždé spojila s takovým nějakým křehkým růžovým porculánem, s takovou zvláštní pohádkovou růžovou barvou, budoucnost, k níž mu přispěje skromným dílem, člověk, který sám nemá ženu ani děti... Před třemi roky mu však Němci jediným kopnutím všechno rozbili, jako by to byly prázdné, hloupé fantazie, figurky z porculánu, a on přestal ke Šternovým pravidelně chodit*“ (s. 30).

Jak si tak pan Mundstock vybavuje „porculánové“ pocity, které naposledy zažil před válkou, málem skočí pod kola nákladního auta. Možná jej omámila „růžovost“ vzpomínek, a možná tři švýcarské prášky, které si vzal na uklidnění. Z jednání pana Mundstocka se vytrácí úzkost, nebojí se, jestli potká strážníky, mluví uvolněně, je opilý: „*Zabíjí smrt, hvězda svítí*“ (s. 35), „*Že jsem se dříve bál, tak to byly asi nervy!*“ (s. 36), „*A byl jsem vlastně hloupý (...), vždyť já jsem býval celý svůj život samotář!*“ (s. 36). A stín jej upozorňuje na účinky léku i na to, že ještě nejsou u cíle: „*Blesky boží, řekne Mon, on se v něm probouzí život. Vždyť tam ještě ani nejsme! Kdoví, zda tam vůbec dojdeme?*“ (s. 31). Pan Mundstock dnes však umí odpovědět: „*Strach z cesty je lichý, mávne rukou!*“ (s. 31).

Babička Šternová odsouhlasí Mundstockův nadějný závěr ohledně transportů a bojů, který si pro rodinu připravil, Šimon mu také bezmezně věří. Oproti tomu chlapcova matka je zdrženlivější. Letáky u kin jsou pouhou propagandou, ale zprávy v novinách tlumočící neustálé německé výhry (a naopak žádné porážky) ji nutí s optimismem ostatních spekulovat. Neustálé pochybnosti prý způsobí, že Šternovi nakonec nepojedou ani do lágru, ani na ulici nevyjdou, ani kufry nezvednou, protože je to „*umořít*“ v jejich bytě. A tak nezbývá panu Mundstockovi nic jiného, než přidat další smyšlenku, tentokrát ohledně rozvratu v Porýní a Prusku. Nepřítel sice vítězí na všech frontách, ale stojí ho to mnoho lidských životů, což obyvatelé pociťují a dávají tak protesty najevo svůj nesouhlas. Pan

Mundstock je na tuto poznámku náležitě hrdý, vždyť by to mohla být koneckonců i pravda. Jaký šok se proto dostavuje, když Šternovi zareagují nečekaným sdělením, že tuto informaci už slyšeli, a to od Bacrů, té „pravdomluvné ortodoxní rodiny“, která poslouchá cizinu.

Veškeré dohady ohledně Porýní a Pruska pak uzavírá Otto, otec rodiny, který dává za pravdu panu Mundstockovi: „*Ted' ještě pár měsíců vydržet*“ (s. 42). Rozhovor se pak stáčí k mladičce Frýdě, Šimonově sestře. Dívka se doteď debaty neúčastnila, jen tiše seděla, se sklopenýma očima, celá bledá. Její matka podotýká: „*Ona je pořád jako náměsíčná*“ (s. 43), načež Šimon dodává: „*Vona má nějaký mouchy*“ (s. 43). A pan Mundstock si musí rychle sáhnout na čelo, aby se ujistil, že se neocitl ve snu, protože už tuší, co nebohou slečnu potkalo, ví, co se mu chystá babička povědět o jistém inženýrovi, Frýdině nápadníkovi, s nímž si plánovala společnou budoucnost: „*Měl k ní delší projev, ve kterém ukázal, že by ji sňatkem nespasil a sebe přivedl do maléru*“ (s. 43). Opustil ji tedy kvůli neárijskému původu, přesně, jak si pan Mundstock myslel. Jako v mráкотách se ujišťuje: „*A Frýda je z toho celá náměsíčná*“ (s. 43) a stejně jako před chvílí Šimon opět glosuje: „*Má mouchy*“ (s. 43). A přestože to byl bratr, kdo mluvil o Frýdě poslední, babička prohlašuje: „*Pan Mundstock bohužel úplně uhořel*“ (s. 44). Spletla si snad Šimona s panem Mundstockem?

Nicméně slova se ujímá pan Mundstock a odhaluje mnohé. Proti svatbě byli především ženichovi rodiče, navíc, děvče se nepotřebuje zachraňovat manželstvím, brzy přijde konec války. Ale je nutné ji vytrhnout z deprese, k čemuž je zapotřebí čas a klid, vše totiž jednou přebolí: „*Trochu se zarazil, neboť si vzpomněl, že ho cestou k nim napadlo zeptat se na Ruth Krausovou, a kapka žalu mu padla do duše, ba víc než pouhá jediná kapka*“ (s. 45).

Je potřeba, aby si Frýda myslela, že to s ní pan inženýr myslel dobře. Je vhodné, aby jí řekli, že si s ním promluvili. Je nutné, aby byla v klidu, a nakonec zapomene. Chce to „*nenásilný, bezbolestný přechod*“. A jak tak pana Mundstocka napadá, co vše by bylo přínosné, najednou má na jazyku ona slova: „*To je takový po-stup...*“ (s. 47). Najednou začíná v jeho vědomí „*klíčit něco zeleného*“, objevuje něco zázračného ve svém nitru, to obyčejné slovo vyvolalo pohyb neviditelného přístroje uvnitř jeho těla, něco se v něm hnulo. „*Něco, co v něm bylo už v minulosti a na co v posledních letech zapomněl, a teď ožilo a nadzdvihlo se tím jediným a zcela všedím, obyčejným slovem*“ (s. 47-8).

Po večeři pan Mundstock vykládá členům rodiny karty, upravuje výsledek podle zážitků z návštěvy. Důstojnost, nečekaná radost, vysoký věk, muž, velké peníze... Šternovi ve všem něco vidí, třeba jejich zachráncem je zajisté pan Kopytu, árijec, který jim prý uschová nějaké věci, kdyby museli odjet. A pak Šimon omylem padá i s židli na zem a pan Mundstock si s ním hraje a směje se: „*Ten smích mu připadal jako nějaká lahodná očišťující koupel, uvolňující a osvobozující, a jako by přitom cítil na své kůži cosi barevného, růžovost...*“ (s. 51).

Už na schodech čekal na pana Mundstocka Mon, překvapený, že léky působily po celou dobu. V tu chvíli se začal jeho druh třást a chvět, spěchal kolem keřů opět se strachem, že by mohl být zastaven hlídkou, nebyl schopen uchopit žádnou z nepřeberného množství myšlenek, jen na jednu větu si matně vzpomínal, v níž zaznělo jedno docela prosté slůvko, ale hned ji zase vypustil.

Doma se posadil a vrátil se k uplynulému večeru. Jak je možné, že věděl o rozvratu, jak to, že uhádl, co se stalo Frýdě, co za tím vězí, že to všechno znal předem? „*A tu ho pojednou napadlo, není-li jasnovidný*“ (s. 53).

Jenže, pokud je jasnovidný, z jakým účelem a proč až nyní? Ale to, že na sobě nic nepozoroval neznamena, že nebyl: „*Ale lidé to v něm zřejmě tušili. Tím se dalo vysvětlit, proč ho zastavovali a vyptávali se na nejrůznější věci*“ (s. 46). Jenže, proč zrovna nyní, v době pronásledování Židů, transportů, koncentračních táborů, utrpení a vyčerpání? Neznal „*účel jasnozření*“ a to jej trápilo, nemohl spát, tma kolem měla červený nádech, ani Mon zpočátku nepomáhal, až jej napadlo: „*Jeho prostřednictvím měli být zachráněni ostatní. V hodině, která nadcházela, se stal - spasitelem*“ (s. 55).

Mon byl dojat, pan Mundstock zděšen. Uklidňoval se však: „*Co cennějšího může mít zoufalec v hořkosti a tmě než předtuchu naděje a spásy? Vždyť to nejhorší, co na světě je, je ztratit naději a tušit konec*“ (s. 55). Na druhou stranu, má-li nyní moc mesiáše, bude mít také jeho povinnosti a zodpovědnost: „*Jakým výkupným bude změřena cena daru?*“ (s. 55). A pan Mundstock se v horečkách ptal dál. Vždyť pokud je vykupitelem, pak by měl vědět, jak to se všemi dopadne, s ním, se Šternovými, s Ruth, s panem Vorjahrenem, Kolbem a dalšími? „*Uvědomil si, že je jasnovidným a mesiášem, ale způsob, ten praktický, věčný*“

způsob, kterým má své spasitelské poslání uskutečnit, je zahalen v jeho nitru i nadále právě tak stejně jako v minulých dnech, snad jen s tím rozdílem, že se teď zdá být více na dosah ruky a že cestu k spáse v sobě objevit a najít se stalo jeho první a nejvyšší povinností“ (s. 56).

Panu Mundstockovi se motá hlava, blouzní, stín skučí, pokojík je jako „zběsilý kolotoč“. Záhadným způsobem se pan Mundstock ocitá na chodbě, kde se jej ujímají sousedé Čížkovi. Nakonec se s omotanou hlavou probouzí z mrákot, starostliví manželé čekají u jeho lůžka. Později odcházejí a tma je tentokrát černá a hustá, rudý nádech i stín zmizely, pan Mundstock usíná.

Jakmile se ráno probudí, hned se vrací nabyté vědomí jeho jasnozřivosti, strach z ní. „*Ano, děsil se představ svých jasnovidných schopností, děsil se. Hrůzy neznat bylo bezpečnější. Aby mu urvaly kus nervu, stačilo ťuknutí o schránku, a aby mu rvaly všechny najednou, nesnesl. Člověk tak silný není a zvláště ten, kdo se jmenuje pan Theodor Mundstock a žije v nacistickém pekle“* (s. 60). Napadlo ho, jestli nemá zajít za Moše Hausem, ale neodvážil se: „*Ne proto, že Moše Haus by chudák, který myslel na duchy, ale právě proto, že měl zprávy z obce“* (s. 60).

Přišlo psaní a podle písma pan Mundstock snadno identifikoval autora, pana Vorjahrena, bývalého kolegu z provaznické firmy. Ten odjíždí do ghetta a posílá proto příteli poslední pozdrav. Zmiňuje se i o Ruth, prý, kdyby ji snad pan Mundstock ještě potkal, má jí přání také vzkázat.

Mon číhá za dveřmi a čeká na svou chvíli. Ta nastává, když pan Mundstock, neschopen slova, v hlavě řadí jména všech, kteří už byli předvoláni. Stín se vkrade do pokoje a podsouvá druhému, že dalším může být i on sám, pan Theodor Mundstock: „*Ten pan Mundstock, který tu sedí na pohovce, má rozvázané boty a počítá, kdo už ano a kdo ještě ne, který má šedou tvář, krk se mu propadává, v noci nespí, zestárl o věk za tři roky, když přišli nacisté a všechno pokryli svým hnědým šerem“* (s. 62).

Ale pan Mundstock jako by Mona nevnímal, je zabrán hluboko do svých vzpomínek, přestrojený za stín sleduje sám sebe: „*Vidí triadvacetiletého mladíka česat si před zrcadlem černé vlasy, rovnat zelenou kravatu a kapesníček“* (s. 62). Potom jde do Havelské

a vstupuje do dveří, u nichž visí cedule s nápisem: Menache Löwy. Konopí, provazy a nitě. Následuje rozhovor s o něco starším spolupracovníkem, panem Vorjahrenem. Mluví o fotbale, botanické zahradě, kině... Hovoří i o Ruth Krausové, s níž měl nedávno mladý Mundstock schůzku. Vždycky je to stejné, po půlročním vyměňování si pošty spolu ti dva jdou do botanické zahrady, do restaurace a do kinomatu, načež následuje dalších šest měsíců dopisování. A starý Mundstock se nad situací zamyslí: „*Probůh, tady jako by něco nehrálo! Ruth Krausová, která je ošklivá, a třiatvacetiletý mladík pan Mundstock, dost hezký a dbalý na zevnějšek. Nebo snad o sebe dbá, aby na sobě vyvážil její vady?*“ (s. 62). Nebyl do ní snad zamilovaný? Ale pak už mladík pan Mundstock otevírá účetní knihu a zastaví se u jedné z položek: „*Excelsior, provaz o průměru devadesát milimetrů, ozve se, řekne Excelsior, nejlepší kvalita, a pan Vorjahren se otočí a řekne aušus, ale když oni holt mají na všechno svou metodu (...)*“ (s. 66).

Ruth Krausová je zvláštní bytost, vyhýbá se lidské společnosti: „*Trpí tísní, smutkem, beznadějí, která ji mučí od dětství, kterou poprvé poznala, když pohřbívali otce na malém židovském hřbitově za vsí, ale nic bližšího o tom nikomu nepoví, ba ani svému nápadníku panu Mundstockovi, jako by šlo o její život, o všechno...*“ (s. 64). Byly doby, kdy jí chtěl mladík pan Mundstock pomoci, vyhledal ji mimo smluvený čas, v období dopisování, kdy se stranila ostatních, ale odmítla ho. Neodvážil se pak nabourat její soukromí znovu, byť jej trýznila její bolest: „*Pan Mundstock má rád hezké ženy a z nich nejvíce Gretu Garbo, ale i to je jeho fantazie, kdežto tohle je jeho život: jeho Ruth Krausová*“ (s. 66).

A starý pan Mundstock ve čtvrtém patře oněměn smutným vzkazem stále vzpomíná a vidí, jak dny, jeden jako druhý, ubíhaly, až jeho starší já vejde do dveří provaznické firmy a rozmlouvá s odrostlejším panem Vorjahrenem o dostizích, botanické zahradě, kině. Mluví i o Ruth Krausové, s níž měl nedávno starší pan Mundstock schůzku po půl roce vzájemné korespondence. A starý Mundstock se zamyslí: „*Ostatně, vždyť je všechno v pořádku. Už ani ten starší pán Mundstock o sebe tak nedbá. Proto, aby se od slečny Krausové tak nelišil?*“ (s. 68). Ale to už jeho starší já otevírá účetní knihu a zastaví se u položky Excelsior. Názory kolegů na prodejní značku se nezměnily.

Jednoho dne vráží do dveří uniformovaný muž, mluví německy, všechno rozhází a pana Mundstocka po třiceti letech praxe propustí. Ubohý muž jde domů, pláče, jeho nitro se štěpí: „*Z deště a slz u jeho nohou vyvstane stín. Jeho jméno je Mon*“ (s. 69). Až tato

skulinka v paměti vrátila pana Mundstocka do reality, do současnosti, která jej děsí. Zakopává o rozvázané tkaničky, ale ani to jej nezastaví. Míří ke skříni, kde léta zapomenutá leží památka na firmu, v níž celý život pracoval. Hluk, který přitom tropí, burcuje celý dům. Lidé se sbíhají a snaží se vyvalit dveře, dobývají se do nich šperhákem. Pan Mundstock vnímá ty, zatím marné, snahy a ještě zrychluje svůj výstup.

Čížkovi se konečně dostávají dovnitř. Kolem krku provaz Excelsior, měl pravdu pan Vorjahren, aušus, neudržel pana Mundstocka, ten bezvládně leží u skříně. Na prahu ale pan Čížek také cosi nachází, slípka se snažila upozornit na nebezpečné chování svého pána tak urputně, že ji to stálo život.

Neúspěšná sebevražda, úzkost, jasnozření, to vše přinutilo pana Mundstocka jít se poradit k vrchnímu rabínu. Ocitá se nyní v podivném gotickém domě a čeká, až bude přijat. Čas plyne pomalu, nohy bolí, neví, co má dělat, nezapomněli na něj? Když už chce pan Mundstock odejít, stín, který seděl celou dobu za stolem, konečně promluví: „*Izrael je mezi národy světa jako srdce mezi údy. Je ze všech nejbohatší na nemoce a ze všech nejbohatší na zdraví*“ (s. 74). Sice strádá úzkostmi, žaly a námahou, ale vzdoruje jedu, který trápí ostatní končetiny, protože zatímco otrava ruky působí bolest, otrava srdce by způsobila smrt: „*A tak je to nejen s Izraelem a národy země, ale i se srdcem a údy pana Theodora Mundstocka*“ (s. 75). Objevilo se již mnoho proroků, ale byli falešní, zemřeli „*sotvaže se jed jejich sebeklamu dotkl jejich srdce*“. Byli to ubožáci, figurky d'ábla a pan Mundstock proto musí umět odlišit je a ty pravé mesiáše: „*Když Hospodin vidí, že je duše Izraele nemocná, zaobalí ji do plátna a sešle na ni spánek, kolik ho unese. Ale aby ji tím nezničil, probouzí ji hodinu od hodiny klamnou představou proroků a mesiášů a opět ji uspí, dokud nepomine noc a nepřijde pravý prorok nebo mesiáš*“ (s. 75). Pan Mundstock má dál nerušeně dřímát. A on cítí, jak z něj spadá tíha odpovědnosti, je lehký. Rabín mluví o všech nespravedlnostech spáchaných na jeho národu, o neurvalosti Babylóňanů, krutosti Římanů, o Němcích, ale tvrdí, že Židé přežijí: „*V utrpení jsme věční*“ (s. 76). Pan Mundstock se má vrátit domů a nezabývat se myšlenkou na spásu: „*Pan Mundstock by měl být jasnovidcem a mesiášem a brát si život, když to býval člověk střízlivý, věcný, logický, který míval na všechno svůj postup...?*“ (s. 76). Je nutné rozdávat lásku, neutíkat před svým původem, před utrpením a „*včlenit se do velkých židovských dějin*“. Rabín pak hostu žehná a propouští jej. Minuty, které se uvnitř tak vlekly, se venku proměnily v necelou hodinu.

Je prosinec, třeskový mráz, pan Mundstock nemá kalendář, a tak jen odhaduje, je-li už šestnáctého, začínají-li chanukové svátky. V bytě je zima, jde ven a ptá se náhodných kolemjdoucích, jestli už začala chanuka. Neodpovídají, jen se odvrací, když zbystří aktovku přimknutou k prsům. Ale pan Mundstock do města musel. Je nutné pohřbít slípku, navíc se chce ohřát, vždyť se blíží Vánoce a „*lidé roztávají*“.

Nachází kousek zmrzlého trávníku, kde hodlá pochovat svého mazlíčka. Než však s obřadem začne, spatří vedle sebe dva mladíky, které před několika okamžiky oslovil na ulici kvůli svátkům. Naváží se do zvířecí mrtvolky, že prý ji získal načerno na trhu, aby si ji uvařil nebo prodal. Kolem se zastavují lidé. Pan Mundstock se je snaží přesvědčit, že jde o pohřeb, žádný špinavý obchod, až nakonec hoši uvěří. Bavit se ale nepřestávají, tvrdí, že znají výhodnější místo pro takový rituál a táhnou pana Mundstocka ke špitálu. Ukazují mu popelnici, je zděšený, nabízejí tedy důlek v zemi hned vedle. Pan Mundstock slípku zahrabe, ale už tuší, co ji čeká, až odejde: „*Až odejde, vrátí se sem a to nebohé tílko vyhrabou*“ (s. 82). A pan Mundstock vidí jasně, že spasitel nepřijde.

Výrostci se rozhodují, že doprovodí pana Mundstocka domů, sledují ho, ale náhle někam mizí. Necítí se dobře: „*Zachvátí ho strašlivý mráz a hlavou mu bleskne, vrhnout se pod kola vozů. Ale ví, že to nesmí udělat. Ví to od včerejška...*“ (s. 83).

Pan Theodor Mundstock netuší, že mladíci jej vskutku pronásledovali až do domu a zjistili si jeho jméno a patro, v němž bydlí. Nyní je sám ve svém bytě, staví starý svícen ve směru od severu k jihu, rozsvěcuje první svíčku a zpívá. Osmý den, ten Štědrý, potom místo vánočního stromku a dárků, vytahuje pan Theodor Mundstock poslední dopis od Ruth ze 4. prosince roku 1939, smutně ty řádky pročítá. Ruth píše o obavách, které už tehdy prosakovaly mezi lidmi, totiž, že budou odvezeni na východ, kde budou žít odděleni od zbytku světa. Mluví o rodinách, které té, tehdy ještě fámě, věří, i o těch optimistických. Prozrazuje mu také, co se kdysi stalo na pohřbu jejího otce, odůvodňuje, co ji celou dobu tolik trápilo: „*Právě jsme říkali Jitgadal a házeli tatínkovi do hrobu hlínu, když někdo vylezl na zed' a vykřikl, jdi se tam schovat za ním, židácká opice, to bylo vše*“ (s. 87). Přiznává, že, pokud ji někdy vyzvou, aby odjela, neuposlechne, ba co víc, hodlá se vyplnění takového příkazu vyhnout tím nejradiálnějším způsobem: „*Půjdu se opravdu schovat k ubohému tatínkovi na jediné místo světa, kde je klid a mír*“ (s. 87). Varuje ho,

aby se jí nepokoušel pomoci, nepochodil by, jako už kdysi. Děkuje za „*dlouholeté porozumění*“ a slibuje, že pokud oba přežijí, opět se sejdou v botanické zahradě. Taková je tedy tečka za třicetiletou známostí.

V tom někdo klepe na dveře, a když pan Mundstock otevře, vtrhnou k němu oba výrostci, kteří mu „pomáhali“ při obřadu. Zpočátku je nejen udivený, ale i vystrašený, později se obavy vytrácí, zůstává jen údiv. Hoši jsou prý totálně nasazení, odjíždí do rajchu, ale mají v plánu odtamtud utéct. Přišli se rozloučit a přinesli panu Mundstockovi k Vánocům tavené sýry. Prý si ho prve spletli s někým jiným. Hosté odmítnou čaj, ještě pana Mundstocka ubezpečí, že neznesvětili hrob a odchází. Pan Mundstock se vrátí do pokoje s dobrou náladou, lehký, jako by byl užil nějaké léky.

Pan Theodor Mundstock zametá ulice. Uklízí Sanytrovou a přitom přemýšlí. Mnoho starobylých národů vymřelo, ale Židé všechny překážky překonali. Je jejich pronásledování výkupným za to, že všechno přestáli? Nikdo z těch, kteří jej bez zájmů mívají, o sobě nemůže říci, že je Asyřan nebo Féničan nebo Sumer, zatímco on je Žid. Děti vybíhající ze školy probouzí v panu Mundstockovi žal, protože Šimon tam kvůli svému původu nemůže chodit: „*Učinil ten chlapec něco zlého nebo slavného, že se narodil v kolébce s Davidovou hvězdou? Copak žil už před zrozením?*“ (s. 92). A proč uklízí ulici, kudy běhají děti, ale nesbírá žádné slupky od banánů, jen tramvajové lístky? „*A tu si pak uvědomoval jednu věc: že dokud bude on, Žid pan Theodor Mundstock, mést Sanytrovou ulici, nikdy se tu nebude válet šlupka z banánu či z pomeranče*“ (s. 93).

V prašné Mydlářské ulici si vzpomněl na kázání ze Staronové synagogy: „*Tento národ je srovnáván s prachem a je srovnáván s hvězdami. Klesá-li, pak klesá až do prachu. Zvedá-li se, pak se pozdvihuje k hvězdám*“ (s.94).

Je obyčejný pátek a pan Mundstock zametá Mečířskou. Před každým domem nalézá výjimečné množství smetí, staré kbelíky, plechovky, kastrůlky, zkrátka se zdá, že každá domácnost se jala gruntovat: „*A pan Theodor Mundstock měl to všechno pobrat na svůj vozíček, který mu toho dne přidělili v městské rozdělovně*“ (s. 95). To se ovšem nedaří a on má pocit, že mu to provedli naschvál a teď jej pozorují, a pokud se mu nepodaří ulici vyčistit, obviní ho ze sabotáže, a za tu je trest smrti. Je mu jasné, že vozíček všechno harampádí nepojme, potí se, když v tom se mu začíná hlavou míhat úryvkovitá koláž

vzpomínek. Pan Vorjahren přece říkal, že na ten Excelsior mají nějakou svou metodu, on sám u Šternových tvrdil, že je třeba „*po-stup*“, rabín o něm prohlásil, že býval věcný a logický... A pan Mundstock už ví, proč provaznická firma nikdy neměla problémy s účty, proč jej všichni zvou a chtějí od něj poradit, to proto, že byl vždy praktický a metodický. Musí tak přistoupit i ke dnešnímu úkolu. Přeorganizovává smetí ve vozíku, drobnější věci vkládá do plechovek, kbelíky větší na postranní háky a brzy má hotovo.

Pan Mundstock spěchá domů a nikdo netuší, že je „*zachráněn*“. Už totiž ví, že pokud se pomocí svého „*po-stupu*“ připraví na budoucnost, nic jej nepřekvapí a bude mít šanci přežít. Ani strach, ani schovávání se, ani falešné mesiášství mu nepomůže, zato systematické a logické kladení otázek a odpovědí, praktická a metodická průprava osudem člověka povolaného k transportu, jakýsi výcvik, to je východisko.

„*Kdo vlastně ten koncentrační tábor vydrží?*“ (s. 101). Osoba, která se patřičně, metodicky, přichystá. Mon se mu plete pod nohama, rozrušen, ale pan Mundstock nevnímá a spěchá k domu. U vchodových dveří spatří drobnou postavu udavače Korcky, jak debatuje s dalším nájemníkem, panem Hejčlem: „*Kdo vydrží? Kdo je na vše dokonale připraven*“ (s. 101), napadá hned pana Theodora Mundstocka, když pokýváním zdraví souseda.

V bytě pak pan Mundstock ve starém, neaktuálním kalendáři, orámuje onen památný pátek, den, který se mu navždy vryl do paměti „*Mlhy se rozplynuly, cesta k naději a spáse byla odkryta*“ (s. 101). Pak rozsvítí světlo a hodlá promluvit ke svému stínu, chce se mu pochlubit, že v sobě opět objevil ty rysy, které míval ještě před Monovým příchodem, ale ať se dívá, kam se dívá, nemůže Mona nikde najít: „*Stínek zmizel. Jenom ze stínidla lampy plula proti němu Kolumbova plachetnice...*“ (s. 102).

Zatímco Bäckrovi, potom co svěřili část majetku panu Kopytovi, odjeli, zatímco paní domácí Hekšová dostala předvolánku a i s malým rancem ji spolknul vlak, přičemž zbytek věcí si odnesl pan Kopyto, zatímco Radnitzerovi zmizeli, zavázání panu Kopytovi, že zachránil několik cenností z jejich říší zabaveného bytu, zatímco se Streckovi otrávil plynem, Albína Schicková skočila z okna, Kohn se nechal přejet vlakem, Grünwaldovi se oběsili (pan Kopyto se nezapomněl mihnout v jejich domácnostech), zatímco Šternovi se dusili ve své domácí úzkostlivé atmosféře, zatímco Moše Haus se klepal v Benediktské a

Ruth Krausová už možná byla s tatínkem: „*Pan Theodor Mundstock ve své malé garsonce se chystal*“ (s. 103).

V čem tkví pointa takového počínání? „*V kolosálním nalézání všech možných situací, v podrobných, do všech jednotlivostí vypracovaných postupech pro všechny tyto situace i jakékoliv eventuality a v nevídaně vytrvalém praktickém výcviku. V tom, že uchopil a promyslel skutečnost a přitom ji oprostil od vší fantazie, domněnek a smyšlenek*“ (s. 104).

Jak takový trénink probíhá? Místo bytu si pan Mundstock představuje, že se ocitá na nádraží. Po dlouhých letech opět vidí svého bývalého kolegu pana Vorjahrena, který stojí na peroně a čeká na svůj osudový vlak, psal přeci o předvolance v dopise. Pan Mundstock si všímá, že vlak, vzdálený asi čtyřicet kroků, je pro pana Vorjahrena táhnoucího své padesátikilové zavazadlo cílem téměř nedosažitelným. Slyší neustálý proud nadávek řinoucí se z úst německých strážníků, kteří nebohému muži do kufru navíc kopají, až pan Vorjahren vrávorá a padá. Musí se ale rychle zvednout, nedbat bolesti a pokračovat v cestě. Pan Mundstock, jako by měl v hlavě neviditelný poznámkový blok, hned kárá svého přítele za tak objemné zavazadlo i za malou sílu v pažích. Je nutné nést menší tašku a posilovat. Navíc, jakým způsobem svůj majetek nést? Kufr se musí přehazovat z ruky do ruky, a to v pravidelných intervalech, nejlépe za každým pátým krokem, a také je nutné prázdnou rukou třepat, nenechávat ji volně podél těla. Držák musí být uprostřed dlaně, nesmí viset na prstech a měl by jej v něčem nést, třeba v kapesníku, nebo ještě lépe ve flanelu. Pan Mundstock má ve skřínce kousky flanelu, červený a šedý. Rudý zavrhuje, mohl by upoutat zbytečnou pozornost. Hned se ale vrací na perón a vidí pokračující zápas pana Vorjahrena. Jak lehce kritizuje pan Mundstock přítele, když ještě nemá připravené své vlastní těžké zavazadlo. Opět opouští nádraží a hledá kufr, jenže sotva najde svůj starý, s nímž jezdil na Slovensko, lokomotiva houkne a on se musí vrátit za přítelem. Ten se naštěstí dovnitř nasoukal i s majetkem, ale nestačil se posadit, dokonce ani nesehnal místo u okýnka, aby se naposledy rozloučil. Mezitím pan Mundstock naplnil svůj kufr různým harampádím a těžkými knihami, aby odzkoušel, jaké je tahat zavazadlo a zjišťuje, že má slabší levačku. Bude muset posilovat. V tom mu ale vlak s panem Vorjahrenem mizí v tunelu a on se ocitá sám. Musí něco udělat, posouvá se k zrcadlu a už není ani v bytě, ani na nádraží, nýbrž v děsivém zmatku, hluku a tlačenci v kupé. Kousek od něj se mačká jeho přítel. Je nejspíš hladový, ale nemůže se dostat k zásobám ve svém kufru, chybí mu prostor. A pan Mundstock si uvědomí, že je potřeba dát si kousek chleba do kapsy.

S každým novým objevem je pan Mundstock radostí bez sebe. Zajímá ho, co se bude dít, až vlak dorazí do cílové stanice. A už tam jsou, u vyvýšené rampy, vidí mnoho uniformovaných mužů, připadá si, jako by byl jedním z vepřů vedených na porážku. Lidé ve zmatku vystupují a stráž kdekoho bije. Pan Vorjahren se opět potácí, je potrestán. Pan Mundstock je pohoršen, přesto se snaží na situaci hledět svým „praktickým“ okem a tu zpozoruje, že nejvíce ran obdrží ti krajní a také nápadní. Není vhodné obléct se jak na „*purimový ples*“, pan Mundstock si vezme tmavomodrý oblek. Napřed se mu zdál zvláštní, jako z jiného světa, když ho po deseti letech vytáhl ze skříně, ale pak si uvědomil, že na něm chybí židovská hvězda, až ji přišije, bude ideální. A také nebude stát u kraje, do sedmistupu se musí vmísit jako čtvrtý, v pětistupu musí stát uprostřed, u šestistupu bude mít horší pozici... V tom se ale seskupení dávají na pochod a pan Vorjahren, nevhodně oděný, s těžkým kufrem, slabý, na okraji, se navíc otáčí. Zase chyba, kterou pan Mundstock neudělá. Pan Vorjahren dochází na ubikaci, kde dostává postel v koutě. Když večer přichází voják a vyhrožuje, že nebudou-li spát, ztratí život, pan Vorjahren dává najevo svůj strach. Zbytečně Němce dráždí, dává najevo svou slabost, stane se nejspíš snadno obětí nepěkných her. Navíc se pan Vorjahren na dřevěném lůžku nepřírozně kroutí, a tu panu Mundstockovi svitne. Jeho přítel není zvyklý spát na tvrdé pryčně. Ani on na to není zvyklý, ale to se musí změnit, ode dneška bude pan Theodor Mundstock klimbat na prkně. A je také potřeba rána brzo vstávat, už v šest, stejně, jako to požadují po panu Vorjahrenovi, který má po nočním bdění polámaná záda. Teď ještě práce, jaká mu bude přidělena, nejspíš ho pošlou do lomů, stejně jako Samuela Vorjahrena. Jenže pan Mundstock bude mít natrénováno, na rozdíl od svého ubohého přítele, takže ani dřina jej nezlomí, ani políček od stráže mu neublíží, protože vyplivne umělý zub a tím zklidní hněv té nestvůry, a tak vydrží až do zaznění sirény. Pan Theodor Mundstock se opět ocitá ve svém bytě, s jasnou vizí.

Nadšen svým plánem rozhodne se pan Mundstock vyzkoušet si některé jeho body v praxi. Asistentem se mu nevědomky stává řezník Alois Klokočník, k němuž pan Mundstock zamíří kolem páté odpoledne, v době nejmenších front. Když je s ním v krámku sám, vytáhne svůj lístek na maso, ale nežádá o příděl jako jindy, nechová se mile, naopak, snaží se obchodníka vyprovokovat k šarvátce různými nejapnými poznámkami: „*Vždyť to maj všechno zkažený*“ (s. 125). Řezník se podivuje takovým poznámkách, přesto se omlouvá a snaží se předejít konfliktu, když ale pan Mundstock nadhodí, že Alois Klokočník nemá vlohy pro své řemeslo, urazí jej tím tak, že se muž

přehne přes pult a začíná nepříjemným zákazníkem lomcovat. Přesně v to však pan Mundstock doufal, okamžitě vyplivne dva falešné zuby a falešného nepřítele tak naprosto odzbrojí. Vzápětí už je to ten starý známý vlídný pán s hvězdou, který tvrdí cosi o tom, že si něco potřeboval vyzkoušet a který opouští řeznictví s mnohem větší porcí salámu a masovými lístky zdarma. Ale především s vědomím, že dílo se daří.

A pan Mundstock míří také k pekaři, panu Pazourkovi, aby mu učinil nabídku. Hodlá totiž vypomáhat v pekárně, třeba nosit koše, musí si pospravit kondici. A také shání flanel.

Přichází další návštěva Šternů. Pan Mundstock sedí za stolem, poslouchá. Starý Moše Haus prý věří, že Země není jeho rodná planeta, ve skutečnosti žije na nějaké vzdálené hvězdě, kde je všeho dostatek. A válečná hrůza kolem je jen noční můra, která jej trápí, když na své rodné planetě usne, ale jakmile se uloží ke spánku na Zemi, opět procitne ve své domovině a je šťastný. Proto většinu dne sní a o jídlo a domácnost se mu stará jedno děvče z obce, asi stejně staré jako Šimon. Tomu dal pan Mundstock čokoládu, kterou dostal od sousedů. Babička se hned ptá, jakého politického přesvědčení manželé Čížkovi jsou, soudí, že jde o bolševiky, a pan Mundstock kývá: „*Nějací hodní*“ (s. 139), konstatuje babička, připomíná, že ona komunismus nikdy nevíkala, připouští však, že jiným členům rodiny nevadí. Pak přichází na řadu karty, pan Mundstock vykládá podobně jako posledně. A když se paní Šternová zmiňuje o tom, že je nejspíš brzy čeká koncentrační tábor, host reaguje větou, kterou by ještě před několika týdny nebyl s to vyslovit: „*Kdo má správně otevřené oči, bát se nemusí. Vidíte, že se bojím?*“ (s. 142).

Výlet k Moše Hausovi dopadá katastrofálně. Pan Mundstock nejprve potkává mladou dívku z obce, která se o muže stará, a žádá ji, aby ho k němu dovedla. Ona však tvrdí, že je pryč a vrátí se kolem šesté. Pan Mundstock čeká v temné místnosti, dům odstříhli od elektrického proudu, nevšímá si ničeho podezřelého. Nicméně z podivného rozhovoru, opět s děvčetem, který následuje potom, co se Moše Haus nedostavuje ani v označenou hodinu, pan Mundstock dedukuje, že zřejmě něco není v pořádku. Děvče tvrdí, že Moše Haus v pokoji je, ale zároveň se už chystá na cestu na své souhvězdí Labutě a ukazuje kamsi do tmavého kouta místnosti. Když mu pak na vyžádání posvítí lépe, v dřevěných neckách spatřuje mrtvého starce: „*Odnesl ho duch. On je nesmrtelný*“ (s. 153), trvá na svém ošetřovatelka.

Pan Mundstock se zrovna chystá zvážit si kufr, musí mít přesně padesát kilo, aby nebyl nařčen, že něco z majetku vyhodil, ale zároveň, aby nebyl potrestán, že si bere příliš mnoho. Na chodbě je neobvykle rušno. Dozví se od ostatních nájemníků alarmující zprávu, byl spáchán atentát na Heydricha. Všichni oslavují, příliv nových nadějí zaplavil dům, nad přípravou pana Mundstocka ohledně zavazadel mávají rukou: „*Kdybyste jel? S tím ani nepočítejte. Zastřelili ho a všechno se hroučí. Ty teď budou mít jiný starosti, než hnát lidi do koncentráků*“ (s. 158). Mluví se o konci války.

Pan Theodor Mundstock ale nedbá všeobecné euforie, pokračuje ve své strategii. K večeru se dozvídá o vyhlášení stanného práva, rozhlasem zní: „*Za schvalování atentátu...Za ukrývání policejně nehlášené osoby...Za...trest smrti. Kdo by...bude zastřelen!*“ (s. 159). Naděje byly falešné, pan Mundstock tuší, že nepřítel se hodlá mstít i že odvěta bude děsivá.

Poslední, co musí pan Mundstock natrénovat, to jediné, co zbývá, aby byl připraven k hrozícímu odjezdu, to nejvzdálenější v myšlenkách a nejbližší zároveň, smrt: „*Stojí čelem ke zdi. Ruce má na zádech svázané, oči převázané šátkem. Za ním se ozývá monotónní cvakání bot a nabíjení pušek*“ (s. 165). Účtuje se životem. Co by bylo, kdyby se nenarodil v Evropě? Zazní výstřel a on se kácí k zemi, uspěl, ale to není ten nejděsivější způsob. Opět vstává, sundává si pouta a otáčí kohoutkem. Co by bylo, kdyby nepoznal Ruth? „*Promarnil*“ s ní celý život, aby nakonec zůstal sám? Nebyla pouhou epizodou, někde v nejzazším koutku srdce pan Theodor Mundstock přiznává, že ji miloval, miluje. I přes to, že když už teď konečně sebral síly a byl by ji schopen navštívit, byť mu to v dopise výslovně zakázala, dozvěděl se, že Ruth Krausová odjela s transportem, zjistil, že už ji nikdy neuvidí a sám sobě to nechtěl přiznat, dělá to až nyní, když trénuje svou poslední chvíli na světě. V mrákotách se dobelhá ke kohoutku a vypíná plyn, otevře okno a snaží se nadechnout: „*U úst mu pohrává šťastný úsměv, úsměv člověka, který má za sebou svůj pozemský život, dopěl k poslednímu cíli*“ (s. 168).

„*Vážený pane Mundstock. Přijměte pozdrav od zničených, právě přišel ortel. Jedem do Terezína. Jediný nejde Šimon*“ (s. 171). Šternovi píší o svém zpečetěném osudu a prosí, aby dohlédl na nejmladšího člena rodiny, který zatím transportu uniká. Pan Mundstock je šokován, mrzí jej, co čeká jeho známé a hrozí se toho, že zbožňovaný chlapec bude odkázán na pomoc někoho, kdo pro něj vlastně doteď nic neudělal, byť jej má bezmezně

rád. Pan Mundstock cítí tu nespravedlnost vůči hochovi, tu zodpovědnost, která padá na jeho vlastní osobu a tu neskonalou bezmoc a jako by to už někdy zažil, s hlavou v dlaních si připomíná: „(...) život je ztracený, zbytečný a marný“ (s.174). Ale po nějaké chvíli se vzdá pesimismu: „*Hospodin mi nedopřál pomoci pokolení Izraele. Ale tebe, tebe mi už nevyrvé. Všechno, co jsem chtěl pro tebe udělat zůstalo jen při těch mých krásných růžových snech. Ale teď přišla chvíle a já ti pomohu*“ (s.174). Pan Mundstock naučí Šimona své metodě, oba přežijí a po válce se setkají se všemi, koho kdy znali.

Nastává pozdní červnový večer, neděle, a v rádiu, které pan Theodor Mundstock už dávno nevlastní, hrají předeheru k Verdiho Síle osudu. Někdo zvoní a on už tuší, že je to posel. Otevírá a přebírá si svou poštu, svou předvolánku, usměje se: „*Na stínidle lampy klidně pluje Kolumbova plachetnice, stále blíž svému cíli*“ (s. 177).

Pan Mundstock uklízí svůj byt, pálí staré dopisy.

Modrý oblek, držák kufru (s pouhými patnácti kilogramy) zavěšený v dlani, flanel jako třetí plocha, ze čtvrtého patra nájemního domu rovnou na shromaždiště ve Veletržním paláci. Zamávat sousedům a pak kolem řeznictví, míjí pekařství (kousek chleba v kapse), parkem (nikdo tu dnes neleží v mdlobách), podél židovské synagogy (Jaká krásná budova, snad ji ještě někdy navštíví! Čím se dnes zabývá rabín? Raději se nedívat, sklonit zrak k dlažbě!), škola, obchod, kino: „*Krásná barvitá ženská tvář. Ale ona to není*“ (s. 182) a Sanytrová ulice, ta dlažba, kterou zametal: „*Zde se rozhlédne s pocitem vlastníka*“ (s. 182).

Pan Mundstock spěchá, ví, že na něj bude čekat Šimon, který také odjíždí. Pomáhal mu zabalit, učil ho *po-stupu*. Hledí jen na zem, na chodník, vnímá, jak se mění terén, chvíli hrbolatý, pak rovný, různé typy dlažby. Pak ale naráží na tu osudovou, jejíž prach mu vnukl ideu, ocitá se v Mečířské ulici: „*Místo, kde se zrodila jeho spása*“ (s. 184). Zde objevil metodu, zde zapudil Mona. Nejráději by poklekl a tu posvátnou půdu políbil, vždyť i dnes je pátek, uplynulo půl roku. Ale není čas, musí myslet na chlapce. Stačil ho naučit vše, měli jen tři dny!

A už stojí pan Mundstock před shromaždištěm: „*Před panem Mundstockem se vynoří široká, v této hodině již dosti rušná třída a na její druhé straně šedivý betonový kolos o mnoha patrech s širokánskými skleněnými okny*“ (s. 185). Mnoho lidí s hvězdami a

zavazadly se kupí kolem a pan Mundstock si v duchu říká: „*Tak tedy nastává ta chvíle mého největšího životního úspěchu (...)*“ (s. 185). Dívá se na zástupy předvolaných a lituje je, protože je teprve „výcvik“ čeká, zatímco on je na vše připraven. V tom spatří stranou jedné skupinky postávat Šimona a kvapně k němu vykročí, vždyť i bezradně otálet může být nebezpečné, musí na to hoča upozornit.

Pan Theodor Mundstock tedy vyráží vstříc chlapci, vstupuje do vozovky, ale v zamyšlení na chvíli opomene, co si dříve ustanovil: „*Zde přece už nepočítat do desíti, zde počítat už jen do pěti! Metodu musím dodržet přesně, to by přece jinak byla bezcenná*“ (s.187). Zastaví se, uprostřed silnice, aby učinil podle „*nebeského*“ plánu, ale cosi zasáhne. To vojenské auto drtí pod koly nebohého pana Mundstocka a jemu poprvé zazní v hlavě pochybnost: „*Bože, co se to stalo, vykřikne v jeho hlavě, co jsme to dělali, že jsme nacvičovali, vždyť jsme se snad opravdu nemohli na všechno připravit, vždyť to všechno asi byl nějaký můj omyl, vždyť já jsem se v tom asi velice zmýlil...*“ (s. 187), načež si vzpomene na svého druha: „*(...) vnímá, jako by padala jakási hvězda, k němu přirostlá, dolů, dolů, bleskne mu hlavou, bože, jestlipak to ten chlapec vidí, jestlipak to pochopí, bože, aby ten ubohý...a v té chvíli hrůzou bezděčně vykřikne. Vykřik se mu vydere z úst, poslední vykřik, Mone, Mone...*“ (s. 187). Pak už jen cítí chlad dlažby, prach.

Přiběhne strážník v helmě, mrtvé tělo obklopí lidé. Všichni hledí na muže, jehož hvězda je zaprášená, v ruce drží zakrvácený (tedy červený) kousek flanelu, šeptají modlitbu: „*Ale toho stínku, který se zděšeně chvěje na dlažbě vedle mrtvého muže, jistě v té chvíli si nevšimne nikdo. Vrhá ho plačící chlapec s hvězdou a zeleným kufříkem, který přiběhl, sotva zaslechl vykřiknout na druhém chodníku své jméno...*“ (s. 188).

4. 3 Kritiky a analýza

„*Ve vzrušených 60. letech, uvolněný kontakt mezi kulturou a společností i mezi „studenými“ světy, vyvolával nezařazený Fuks zvědavost*“.⁴⁴ Tak se ve svém doslovu ke knize vyjadřuje literární kritik Miloš Pohorský, který se textům Ladislava Fukse věnuje podrobněji i ve své esejistické sbírce Zlomky analýzy z roku 1990. Začínající autor zvolil

---

⁴⁴ POHORSKÝ, Miloš. Doslov. In: FUKS, Ladislav. *Pan Theodor Mundstock*. 4. vyd. Praha: Odeon, 2005, s. 189. ISBN 80-207-1182-1.

podle Pohorského téma pesimistické, nicméně slibné pro jeho budoucí kariéru. V době, kdy *Pan Theodor Mundstock* poprvé vyšel, tedy v 60. letech, se totiž zájem veřejnosti pozvolna navracel k válečné problematice a nastartovala se tak i nová vlna židovské tematiky v rámci literatury. Na rozdíl od předchozích románů, laděných spíše dokumentárně či biograficky, moderní próza začala s holocaustem a jeho oběťmi pracovat aktuálněji, poetičtěji a v širších kontextech: „(...) *autorská reflexe se už více soustředovala k otázkám obecně morálním, psychologickým a filosofickým anebo volnějším, „symbolickým“ významům*“.⁴⁵ Ke jménům jako Arnošt Lustig, Ladislav Grosman nebo Jan Otčenášek se tak úspěšně zařadil i Ladislav Fuks.

Podle Pohorského román zaujal přesností, rafinovanou strukturou motivů, stylizovanými dialogy a melodií věty, také užitím poněkud starobylého jazyka vzbuzujícího jakousi obřadnost. Autor se podle Pohorského nevyžívá v přílišném vyjadřování emocí, spíše dbá na přesný popis a psychologické vykreslení postav. Román je dále plný symboliky a skrytých významů, čtenářsky lákavých.

Pohorský se také zmiňuje o důvodech, které vedly Fukse ke zvolení tématu a zde především zdůrazňuje autorovy vzpomínky na židovské spolužáky z gymnázia: „*Často si připomínal kamarády ze třídy, jež zničila válka a neodbytné vzpomínky se nepřestávaly hlásit*“.⁴⁶ Ovšem Pohorský zde dodává, že i samotný spisovatel postrádal v životě cosi „*podstatného a důležitého*“, doléhal na něj „*chaotický*“ svět: „*Prostě nedokázal jenom tak lehce odsouvat obavy provázející bezbrannou lidskou existenci v nemilosrdném světě*“⁴⁷, zkrátka se cítil opuštěný, a mohl se proto se členy utlačovaného, nepochopeného národa ztotožňovat.

Obsahem knihy Fuks podle Pohorského podává obraz: „(...) *o osamocení člověka, o jeho rozštěpení (člověk sám sobě se stává nesrozumitelným dialogem) a o jeho slabosti účinně se vzepřít rozpoutanému zlu*“.⁴⁸ Jakási neviditelná tíha však na pana Mundstocka padla už v jeho mládí, když pracoval u provaznické firmy a scházel se s Ruth Krausovou. Je s ním tedy spjatá, je jeho osudem a bylo by chybou spojovat její prvopočátky

---

⁴⁵ POHORSKÝ, Miloš. Doslov. In: FUKS, Ladislav. *Pan Theodor Mundstock*. 4. vyd. Praha: Odeon, 2005, s. 190. ISBN 80-207-1182-1.

⁴⁶ tamtéž, s. 192

⁴⁷ tamtéž, s. 193

⁴⁸ POHORSKÝ, Miloš. Variace na Fuksově struně. In: *Zlomky analýzy*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 84. ISBN 80-202-0196-3.

s příchodem války: „*Očekávání deportace tyto rysy pouze absurdně zvýraznilo*“.⁴⁹ Druhou stranu románu vidí Pohorský v pokusu hlavní postavy úzkost překonat, přičemž autor využívá výrazné prvky tajemství a symbolů (zde Pohorský upozorňuje, že mnohé rysy jsou příznačné romantické próze). Pohorský také polemizuje se samotným Fuksem, který svou románovou prvotinu označil za „román o historii“. Kritik tvrdí, že užitím jinotajů text nabývá jistého tématického přesahu: „*Pan Theodor Mundstock, když se objevil, překvapil rovněž specifickou tajemností, signalizující výrazný návrat romantického žvlu do naší prózy. Historicky konkrétní příběh se pod jeho vlivem stával podobenstvím a význam knihy se posouval tak, že příběh Mundstockova pokusu vzepřít se záhubě, jakou sliboval nacismus, překračoval na každém kroku a někdy docela uprostřed věty dobový rámeček námětu a rezonoval s nejistotami stejně poznamenávajícími dobu poválečnou*“.⁵⁰ Pohorský dodává, že autorovým záměrem bylo poukázat na to, že i po tom, co se hrdinovo vnitřní já rozštěpí, nebo zdánlivě nalezne klíč k poutům strachu, nakonec zjistí, že naděje jsou falešné a proti úzkostem je člověk chabý.

O autorově záměru zachytit dvě životní polohy pana Theodora Mundstocka píše ve svém článku *Dualita pana Theodora Mundstocka* (1973) i literární historik a teoretik František Všeticka. Ten rozebírá knihu na základě číselné symboliky a vzájemného tématického propojení jednotlivých kapitol. První část románu věnovanou životu před nalezením postupu Všeticka vidí v kapitolách 1-10, potom následuje středová kapitola jedenáctá, načež pokračují kapitoly 12-21 popisující Mundstockův svět po objevení metody: „*Základní architektonické schéma vypadá tedy takto: 10 + 1 + 10*“.⁵¹ Mezi hlavní rysy první poloviny Všeticka řadí bezradnost, čekání na obsílku, jež ho drtí, a spasitelství, které mu naopak dává falešnou naději. V tomto období je podle Všetický hlavní postava pasivní. Oproti tomu základními faktory druhé poloviny je nalezení postupu, zisk naděje a kvalitativní zvrát, hrdina se zaktivizuje.

Mundstockova aktivita podle Všetický také vytlačuje jeho schizofrenní stín (Mon), který mizí na konci desáté kapitoly a objevuje se až v hlavě poslední. Tam však Mon splývá se Šimonem, nejmladším členem rodiny Šternů, vrací se tedy, ale není už jedinečným vlastnictvím pana Mundstocka, naopak, přechází na další z postav: „*Stín, který*

---

⁴⁹ tamtéž

⁵⁰ tamtéž, s. 85

⁵¹ VŠETICKÁ, František. *Dualita pana Theodora Mundstocka*. Česká literatura, 1973, 3, s. 262. ISSN 0009-0468.

patřil kdysi Mundstockovi, se stává stínem Šimonovým. Strasti Mundstocků nezanikají jejich fyzickou smrtí, mají své pokračování v životě ostatních“.⁵² Stejně tak jako prvotní Monovu přítomnost a jeho pozdější absenci, tak také rozdělení chlapcova jména na dvě slabiky (ŠI, MON), přičemž první je obyčejná, zatímco druhá vzbuzuje pocit jisté spojitosti s Mundstockovým stínem (skrytý jinotaj), Všetička tyto duality považuje za Fuksovu snahu synchronizovat námět rozdvojené osobnosti, dvou životů a dvou majitelů stínu.

Další prvky duality odhaluje Všetička ve dvojicích klíčových kapitol. Jednu z nich tvoří kapitola desátá, kde pan Mundstock postup objevuje, a kapitola závěrečná, dvacátá první, v níž se metoda ukazuje bezvýznamnou, obě se odehrávají na ulici. Jiné duo tvoří kapitola čtvrtá a patnáctá, které popisují obě Šternovské návštěvy. Zde Všetička podtrhuje snahu o zdůraznění vžitého stereotypu, kterým mnohé židovské rodiny podléhaly: „Kapitoly odehrávající se na ulici, vložil autor na závěr jednotlivých polovin: vzhledem k tomu, že obě části mají po deseti kapitolách, je každá z těchto kapitol v pořadí desátá. Každá čtvrtá kapitola se naopak odehrává u Šternů“.⁵³ Vzdálenost mezi jednotlivými dvojicemi tvoří součet $10 + 1$. Mezi stěžejní význam kapitol Všetička řadí fakt, že v nich dochází k nejdůležitějším událostem z hlediska metody: „Poprvé se o postupu hovoří ve 4. kapitole, v níž Mundstock vymyslí postup pro Šimonovu sestru Frýdu, v 10. kapitole vynajde postup pro sebe, v 15. vysvětluje jeho principy Šternovým a v 21. dochází k události, jež znemožní jeho realizaci“.⁵⁴

Vzájemnou podobnost spatřuje Všetička i u dvojice kapitol číslo sedm a šestnáct, kde se pan Mundstock stává hostem vrchního rabína(7) a Moše Hause(16). Kromě společného motivu návštěvy pan Mundstock v obou kapitolách také „dlouhou dobu očekává pána domu“. Všetička však kapitoly nazývá pouze paralelními, jelikož nemají tak hluboký sémantický dosah, jako ty klíčové a nejsou pravidelně rozmístěny (vzdálenost mezi nimi není $10 + 1$).

Posledním výrazným motivem duality titulního hrdiny je pak podle Všetičky motiv dvojice gestapáků, který s nepravidelností provází celý román. Nejvýrazněji se prvek vojáků objevuje v kapitole druhé, kde se s nimi pan Mundstock střetává v parku,

---

⁵² VŠETIČKA, František. *Dualita pana Theodora Mundstocka*. Česká literatura, 1973, 3, s. 264. ISSN 0009-0468.

⁵³ tamtéž, s. 265.

⁵⁴ tamtéž

v sedmnácté kapitole sleduje dvojici gestapáků z auta a v osmnácté prohledává dvojice gestapáků jeho byt (poslední dvě epizody nejsou zmíněny v obsahu knihy v rámci této práce). Tím, že Fuks napřed staví nepřítele do parku, pak před dům a nakonec je nechá vtrhnout do bytu, pak podle Všetičky vykresluje blížící se nebezpečí a toto podání je také „*úměrně postupně se zužujícímú prostoru*“.

Všetička tvrdí, že dualita je u Fuksovy prvotiny základním stavebním postupem a především díky tomuto originálnímu pojetí zaujal.

S většinou kritických názorů je možné souhlasit, především Všetičkův matematický rozbor se v mnohém shoduje s mým pohledem na knihu. Avšak kde se rozcházíme je význam Mona ve spojení se Šimonem. Nepochybně je Mundstockův stín symbolem jakési rozpolcenosti člověka, který se ocitl ve zlé situaci. Sám autor popisuje, jak Mon vzešel „*z deště a slz*“. Stín se pak objevuje vždy v úzkostlivých okamžicích, když pan Mundstock očekává předvolánku, když potkává německé vojáky, když s obavami míří ke Šternům, když jej drtí myšlenky na jeho mesiášství. Ale Mon není jediným stínem v textu, vždyť i sám pan Mundstock sleduje své mladší já jako stín, když po přečtení dopisu od pana Vorjahrena odhaluje útržky ze své minulosti. Vždyť rabín sedí celou dobu v tomtéž pokoji, a až když se pan Mundstock zvedá po nesnesitelném čekání k odchodu, stín za stolem promluví. Vždyť při pohřbu slípky nad sebou pan Mundstock nejprve zahlédne stín jednoho z hochů a až potom zbystří jejich těla. To proto, že v přítomnosti dalších postav se Mon nevyskytuje, je tedy nutné jeho hrozbu jaksi „převtělit“ do jiných předmětů a osob, aby čtenář věděl, že úzkost pana Mundstocka neopouští. Naopak v krátkých chvílích štěstí odchází Mon ze scény, a to již před objevením metody, například když se pan Mundstock raduje z pudinku, když vzpomíná na čas strávený se Šimonem, když dostane dárek od dvou výrostků. S nalezením postupu se pak Mon vytrácí, ale motiv stínu čtenáře neopouští, jen se opět převtěluje. Vždyť je to opět sám Mundstock, kdo jako stín sleduje svého přítele Vorjahrena na nádraží, potom vlakem, na ubikaci a do dolů. Je to pan Mundstock, kdo se v rámci výcviku transformuje v úplně jinou, podivně chovající osobu, která vyprovokuje řezníka k útoku. Mrtvého Moše Hause potom nalézá pan Mundsotck opět ve stínech.

Skryté hrozby jsou však přehlušeny přílivem energie a naděje spojené s objevením metody. Rabín židovský národ přirovnává ke hvězdám a prachu a stejně tak se zatím jeví i Mundstockova válečná zkušenost. Prvotní šok a neustálé obavy, tedy pád do prachu,

vystřídal pocit vítězství čili vzlet ke hvězdám. Umírá-li hrdina nakonec, selže-li jeho metoda, jen se opakuje rabínem nastíněný koloběh, tedy Mundstock opět upadá do prachu.

V posledních vteřinách volá hlavní hrdina Mona. Jde o logický zvrat, jelikož postup selhal, naděje zmizela, navrátila se úzkost a z deště a slz stín přece vznikl, je tedy v této chvíli jediným Mundstockovým druhem. Zároveň ale titulní hrdina myslí na Šimona, chlapce, jehož budoucnost vždy viděl růžově a nyní zjistil, jak děsivě se mýlil, domníval-li se, že metoda je ta správná cesta k takové šťastné budoucnosti. Ve skutečnosti jej vedla ke zkáze, donutila jej absolutně se oprostít od reality, připravit se o život ještě před jeho definitivní ztrátou, zaslepila ho. A jestliže k objevení metody, tedy špatné cesty, pana Mundstocka vedlo to, jakým býval dříve (praktický člověk), tedy před válkou, mohlo by jej na jinou, tentokrát na lepší a skutečně nadějnou cestu dovést to, jakým se stal během války. A během války se stal rozdvojeným člověkem, jehož jediným přítelem byl stín zvaný Mon. Jenže pan Mundstock umírá a už nemá možnost znovu hledat naději, východisko (a že ztratit naději a vidět konec je to nejhorší tvrdil několikrát), je tedy nutné tuto možnost, tyto nadějně vyhlídky, byť spojené z úzkostí a židovským údělem, předat dál, mladší generaci, Šimonovi, který snad ji objeví, který se snad zachrání. Proto pan Mundstock volá Mona, který se tak vtělí do Šimona a symbolizuje sice pád jedince, nicméně vlastnost národa. Národa, který dokud dýchá, doufá.

Se Všetickovým názorem, že jména Mona a Šimona jsou spolu v rámci slabik jednoznačně svázána opět musím polemizovat. V několika sekundárních zdrojích se autoři zmiňují o tom, že v původní verzi knihy se nejmladší člen rodiny Šternů jmenoval Michal, podle jednoho z Fuksových spolužáků z gymnázia. Jménem Šimon autor Michala nahradil až později, o důvodech lze jen spekulovat, jedním z nich však opravdu mohlo být záměrné matení čtenáře podobností obou jmen. Pan Mundstock sice na konci románu volá na Mona, nicméně lze si to také vysvětlit tak, že se obrací na chlapce a pro nedostatek dechu není rozumět první slabika. V případě, že by se hoch jmenoval Michal a Mon zůstal, musel by se Fuks jednoznačně rozhodnout, koho si Mundstock žádá a možných vysvětlení by tedy zcela jistě ubylo. Nicméně o prvotní záměr autora vytvořit schizofrenní jména stínu a chlapce se nejednalo (o tom, že by se snad Mon původně jmenoval Chal se žádný sekundární zdroj nezmiňuje).

Zajímavé je i postavení vypravěče, kterému se žádný z rozebíraných kritiků nevěnoval. Fuks zvolil er-formu, což považují za dobré řešení, jelikož schizofrenní a uzavřený pan Mundstock by toho o sobě asi příliš nenamluvil. Avšak vědomosti a bytelný nadhled onoho vypravěče působí záhadně, jde o jakýsi nový druh narátora. Není to vševědoucí pán, vypravující čísi příběh, který snad někde slyšel, nebo jehož se stal očitým svědkem, ale není to ani hlavní postava hovořící o svých vlastních lapáliích. Přesto je schopen perfektně se vcítit do svého hrdiny, psychologicky jej rozebrat, kontrovat mu i mu rozumět, mapuje celý jeho život, vnitřní svět a myšlenky, jako by byl jeho součástí. Z toho všeho nabývám dojmu, že vypravěč zde není jen jakýmsi velkým bratrem, ale čímsi neidentifikovatelným, spojeným s titulním hrdinou vnitřně, je to jeho součást, jeho stín, vypravěč je Mon.

Ladislav Fuks byl inspirován nejen osudy svých židovských spolužáků, ale také svým vlastním pocitem nepochopení, také se obával, že je vnitřně rozpolcený. Žil dlouhá léta sám, neustále stíhán úzkostí a napsal knihu o muži, jehož pronásleduje něco podobného. Vypravěčem tohoto příběhu mohl být tedy klidně on sám a mohl jej ztotožnit se stínem, z rozdvojeným já hlavní postavy.

Jak už jsem říkala, vypravěč je podrobně obeznámen se všemi detaily Mundstockova válečného života i života vůbec, stejně jako Mon. A jak jsem podotkla, stín se převtěluje do jiných věcí i lidí, aby mohl svého pána doprovázet všude, proto jej může sledovat i autor, a proto je také nevyhnutelné, že nakonec se metoda ukáže nesmyslnou, Mon odkryje své karty (úzkost, kterou symbolizuje je totiž všudypřítomná a pro Mundstockovu generaci nepřekonatelná).

Zatímco pan Theodor Mundstock je pouhou románovou postavou, symbolem toho, že osud Židů byl v jeho čase zpečetěn a nedalo se mu nikterak uniknout, autor musel žít dál, aby psal, aby dal novou naději mladé nastupující generaci a aby poskytl víru i sobě, víru, že svět není tak chaotický a i jemu otevře svou náruč. Především proto musel Mon přežít. Ladislav Fuks tedy v roce 1963 vydal symbolický román, jehož poselstvím je společná naděje, byť vykoupená životem jedinců.

5 POROVNÁNÍ

První polovina dvacátého století se stala svědkem události, která vstoupila do historie jako jedna z nejabsurdnějších a nejdrastičtějších vůbec. Rány se nedaly zacelit, fyzická i psychická bolest účastníků byla nepopsatelná. Přes všechny válečné ztráty však existovalo jedno pole, na němž z úzkosti a ponížení vykvetly ty nejpestřejší květy. Nejednalo se o pole bitevní, nýbrž o to literární, kde mnozí spisovatelé z různých, ať už osobních či uměleckých, důvodů vzpomínali, popisovali, heroizovali a vzdávali hold národu, který utrpěl patrně nejvíc, a to národu židovskému, ale i ostatním, za nimiž se navždy zavřely komory holocaustu.

Mezi takové autory se v samém počátku zařadil Jiří Weil, později se přidal i Ladislav Fuks. Co je vedlo k takovému kroku? U Jiřího Weila to byla bezesporu hořká osobní zkušenost, spojená možná i s pocitem potřebného odvděčení se těm, kteří jej bez jakýchkoli nároků přijali mezi sebe, byť se k nim nikdy nehlásil, kteří jej nebodli do zad, jako to udělali ti, mezi něž se domníval, že patří. Ladislav Fuks měl taktéž svou zkušenost, avšak byl pouhým očitým svědkem. Ale i pohled z druhého břehu řeky mu postačil k tomu, aby si uvědomil, jak drtivý osud doléhal (zejména na mladé) příslušníky národa, násilně vyděleného od ostatních. Kromě toho to mohly i být i jeho vlastní vnitřní démoni, s nimiž se hodlal vyrovnat.

Jaký styl zvolili výše zmínění autoři, aby mohli vyprávět své příběhy, aby zůstali sami sebou a přitom hlubokému tématu zcela nepropadli, jakou formou se chtěli prezentovat, zaujmout? Jiří Weil opět čerpal především ze svých vlastních zážitků, text místy působí až dokumentárně, zvolená ich-forma čtenáře vtahuje do sklíčeného, nikterak nezkrášleného světla hlavní postavy. Za průhlednou maskou fádnosti, ordinérnosti a praktičnosti však lze objevit vnitřní chaos jedince vrženého do zcela nepředpokládané situace, pod pláštěm všednosti se skrývá bezmoc, marná snaha individuality přizpůsobit se systému, splynout s odevzdaným davem. Všech 23 kapitol nabízí pohled jedinečného člověka na jeho a cizí životy poznamenané absurdní událostí, která je vydávána za normální. A tento fakt nemizí ani při vzpomínkách na minulost, ani při rozhovorech, ani v myšlenkách na budoucnost. Ladislav Fuks vydává svou knihu o téměř čtrnáct let později a jeho text je především psychologickou sondou do duše skutečného, pravověrného Žida a symbolickým románem

o naději pro pokořený národ. Téměř každá věta něco skrývá, všech 21 kapitol si pohrává se čtenářovým šestým smyslem (ať už je jakýkoliv). Vypravěč sice zkoumá dopady situace na jednotlivce, ale skrze něj promyšleně odhaluje křečovitou a osudovost události pro celou generaci.

Jsou si pan Mundstock s panem Roubíčkem podobní, liší se, nebo se snad doplňují? Oba dva se pohybují v kulisách protektorátní Prahy, avšak zatímco pan Mundstock, zdá se, poměrně svobodně (často si zakrývá hvězdu aktovkou, zametá ulice, má do nich tudíž přístup atd.), v postoji pana Roubíčka k městu cítíme jakýsi odpor, je to klec, bludiště zákazů a příkazů. Pan Roubíček sice žije ve vlastním domku, kde si pěstuje na zahrádce zeleninu, jenže jeho jediným vybavením jsou čtyři holé stěny a pár kousků ubohého nábytku. Oproti němu pan Mundstock je majitelem vkusně zařízeného bytu, který přece jen skýtá určité pohodlí. Tím se dostáváme ke vztahu obou postav k majetku. Ten je pro Fuksova hrdinu (alespoň to tak vypadá) nepodstatný, nebo si jeho úlohu neuvědomuje, zatímco Weilův Roubíček považuje problematiku majetnictví za zásadní a podle toho také jedná. Na téma materialismu však shledávám jeden společný, řekněme kritický, pohled obou autorů na jistý druh lidí (Weil je skrze Roubíčka označuje jako „šakali“, u Fukse se objevuje pan Kopyto) bezostyšně parazitující na deportovaných.

Oba dva pánové jsou také staří mládenci a zde by se dala najít mírná shoda. Roubíčková Růžena, jakási pozitivní verze Mona, dalo-li by se to tak nazvat, jejíž ozvěna se rozléhá všude v jeho myšlenkách a kterou očividně velice miloval, je hlavní hybnou silou v jeho závěrečném rozhodnutí. I pan Mundstock zasvětil své srdce ženě, zde Ruth Krausové. Nejde sice o lásku fyzickou, spíš jen o čistý vroucí cit, nicméně to nemění nic na faktu, že je Ruthina ztráta pro pana Mundstocka bolestivá. Avšak nepředstavuje žádný významný bod v objevování metody, tudíž i zde se nakonec linie obou příběhů rozcházejí.

S panem Roubíčkem se seznamujeme jako se samotářem, který kromě tety a strýce, jejichž vztah k synovci je dost komplikovaný, nemá téměř žádné přátele, jen náhodné známé, a ani s nimi se nestýká. Není nikam zván, nikoho nenavštěvuje, živoří sám ve své špeluňce. Postupně však poznává nové tváře, je obklopen kolegy z práce, potkává Josefa Maternu, klíčovou postavu, nového přítele, vystrčí růžky ze své kukaně a chodí za bývalými spolužáky, známými, otevírá se a nakonec se rozhodne vylézt z ulity úplně, opět se stát členem společnosti, nikoliv jejím vydědencem. Oproti tomu pana Mundstocka

poznáváme jakožto muže s velkým srdcem a otevřenou náručí, který sice nemá příbuzné, zato má mnoho známých, s nimiž udržuje styky. Dozvídáme se o jeho poměrně rozsáhlé korespondenci, návštěvách, náhodných setkáních...Až později, když je nalezen postup, se Mundstock více uzavírá do svého fantazijního světa, ale nikdy ne zcela, vždy je připraven se podělit. Dokonce ani v úplném závěru knihy, kdy umírající pan Mundstock volá své schizofrenní já a mohlo by se zdát, že paradoxně ke svému románovému „protějšku“, který se na konci lidem otevřel, pan Mundstock se uzavírá, to nelze tvrdit, neboť přitom myslí i na malého Šimona a na jeho dobro, na ostatní tudíž nezanevřel.

Co mají postavy víceméně společné, je ovšem práce. Ať už jde o činnost na hřbitově pana Roubíčka, nebo zametání ulic pana Mundstocka, oběma poskytuje jistý azyl, jistou volnost, možnost přemýšlet, oba svým způsobem ovlivňuje během jejich cesty k „východisku“. Roubíčka nepřímo konfrontací s jeho odevzdanými kolegy, s jejich mrtvou filosofií, Mundstocka otevřeně, prachem a úzkostí. Dalším univerzálním bodem u obou hrdinů jsou potom zvířata. Kocour Tomáš, kterého si našel Roubíček (nebo se spíš Tomáš našel Roubíčka), a slípka, které se ujal pan Mundstock. Oba mazlíčci žijí se svými pány v symbióze, oba jsou symbolem vlastností svých „majitelů“ (Roubíčkovi nedávají smysl mnohé zákazy, proto Tomášovi nebrání, pan Mundstock je laskavý, proto zachrání ptáčka před umrznutím a vezme jej k sobě). A co ještě spojuje dva ostrovy v proudu? Neustálá úzkost z předvolánky, ale i to, že ji nakonec překonají, Roubíček svým rozhodnutím, že ji bude ignorovat, Mundstock vědomím, že je na cestu dokonale připraven. Jak dopadl druhý, víme, naděje byly plané, osudu se vyhnout nemohl, to náleželo až mladším. Jaké překážky by čekaly na prvního, můžeme jen hádat. Lze osud Weilova hrdiny vytušit z Fuksových pesimistických úvah, stvořených o léta později?

A jak si v obou románech stojí náboženství? Zatímco Fuksova kniha je židovskými motivy místy až přesycená, Roubíčkův svět se náboženství v podstatě nedotýká. Citát z talmudu, úryvky ze starého zákona, pálení svíček během chanuky, návštěvy rabína v židovské synagoze, to vše slouží Fuksovi k tomu, aby zvýraznil notoricky známou informaci, aby podtrhl rasové a kulturní pozadí událostí. Weilovi naopak minimální náboženská intervence pomáhá vzbudit dojem, že holocaust nebyl pouhou otázkou víry a nejednalo se ani o prostý problém národnostní, nýbrž byl také existenciální, psychologický a sociální.

Jakkoliv se může zdát text Jiřího Weila průhledně černobílý, z úst pana Roubíčka čtenář nikdy neslyší, jakého je vyznání, ani kdo jsou jeho nepřátelé. Oni, nebo tamti, pod touto přezdívkou musí sami vidět Němce, a jestli se postava cítí více Židem nebo Čechem? Podle mého názoru o to nejde, cílem je ukázat, že není rozhodující národnost, ale důstojnost, je důležité cítit se a být člověkem. Fuksovy stránky naopak s urputnou snahou čtenáře vedou. Ukazují na zrádce, pojmenovávají soky, hlásí se ke konkrétnímu národu. Avšak adresát by nikdy neměl zapomenout, že to vše vždy zůstává zahalené zvláštním stínem symboliky, a stejně jako Mon zmizí a přesto je stále přítomen, to, co je očividné, nemusí být zásadní.

A jaká pojmenování autoři volili pro své texty? Jiří Weil nadepsal svůj příběh *Život s hvězdou* a možná tak mnohého čtenáře zmátl. Zdá se totiž, že název poodhaluje rysy příběhu, který by tak měl hovořit o strastech národa zatíženého šesticípm znaméním, četba jej ale nakonec vyvede z omylu, jelikož, jak už jsem několikrát podotkla, kolektiv zůstává v pozadí, zatímco hlavní je boj individuality s absurditou, její snaha se napřed přizpůsobit a později vymanit. Ladislav Fuks věnoval svůj titul jedinci (*Pan Theodor Mundstock*), obsah však vztáhl na celé generace ve snaze jim dát alespoň skromnou, stinnou naději, za cenu toho, že se někteří jednotlivci podvolí (jejich snahy jsou totiž marné). A v tom vidím ten nejzásadnější rozdíl a zároveň drobný záchvěv podobenství obou děl, rozpor i soulad, které činí oba romány výjimečnými, jedinečnými a originálními, nesrovnatelnými, nikoliv však neporovnatelnými. Oba svým zcela vlastním způsobem živí naději. Jeden stvořenou z ozvěn lásky, druhý zrozenou z deště a slz.

ZÁVĚR

Na předchozích stranách jsem se pokusila přiblížit dvěma literárním tvůrcům a jejich vybraným dílům. Mým cílem bylo zjistit, jak (pokud vůbec) jejich práci ovlivnil jejich osobní život, jaké pohnutky je vedly ke zvolení stěžejního tématu mnou preferovaných titulů a také porovnat, v čem se jejich texty liší, nebo naopak podobají.

Využila jsem primárních i sekundárních zdrojů, seznámila jsem se s kritickými stanovisky odborníků, respektovala jsem v mnohém i přání samotných autorů, ale především jsem se snažila o vytvoření vlastní analýzy, nového pohledu na téma, které samo o sobě nebylo dosud příliš rozebíráno. Je potom na čtenářích této práce posoudit, vnesla-li do neprobádaného území alespoň trochu světla, nebo na něj uvrhla ještě více záhadných stínů.

CIZOJAZYČNÉ RESUMÉ

This bachelor thesis is focused on two particular Czech writers, Jiří Weil and Ladislav Fuks, and their texts, especially on Weil's *Live with a Star* and *Mr. Theodore Mundstock* created by Fuks. The goal was to compare both books in order to find out some common features of them but also to extract the differences.

At first to collect required information about authors' lives was necessary, to know their stories and destinies, to determine if their biographies influenced their fiction. Then according my own reading I highlighted the most important parts of the above-mentioned stories to introduce the readers of my work with the initial texts and reflections.

Before my individual analyses I added the chapter pointing the period reactions to both works and quoting critical opinions of chosen experts. Eventually I connected my personal viewpoint on the issue.

I tried to support my final attitude using appropriate arguments and close the work by creating perhaps one small step ahead in the giant varied jungle of literature.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Základní

- FUKS, Ladislav. *Pan Theodor Mundstock*. 4.vyd. Praha: Odeon, 2005. 208 s. ISBN 80-207-1182-1.
- WEIL, Jiří. *Život s hvězdou; Na střeše je Mendelssohn; Žalozpěv za 77 297 obětí*. 4.vyd. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1999. 519 s. Česká knižnice, ISBN 80-7106-326-6.

Primární

- FUKS, Ladislav, TUŠL, Jiří. *Zrcadlo mého života. A co bylo za zrcadlem*. 2.upr.vyd. Praha: Mladá fronta, 2007. 415 s. ISBN 978-80-204-1688-9.
- FUKS, Ladislav. *Nebožtíci na bále*. 2.vyd. Praha: Československý spisovatel, 1989. 172 s. ISBN 80-202-0023-1.
- FUKS, Ladislav. *Příběh kriminálního rady*. 2.vyd. Praha: Československý spisovatel, 1975. 232 s. Klíč. ISBN 22-085-75.
- FUKS, Ladislav. *Myši Natalie Mooshabrové*. vyd.2. Praha: Odeon, 1977. 310 s. Klub čtenářů. ISBN 01-054-77.
- WEIL, Jiří. *Moskva-hranice*. 2.vyd. Praha: Mladá fronta, 1991. 285 s. ISBN 80-204-0230-6.
- WEIL, Jiří. *Dřevěná lžíce*. 1.vyd. Praha: Mladá fronta, 1992. 216 s. ISBN 80-204-0322-1.
- WEIL, Jiří. Bysta básníkova. In: *Hodina zkoušky, hodina pravdy*. 1.vyd. Praha: Československý spisovatel, 1966, s.12-18. ISBN 22-065-66.

Sekundární

- FUČÍK, Julius. Pavlačový román o Moskvě. In: *Stati o literatuře*. 1.vyd. Praha: Svoboda, 1951, s. 233-240.
- GREBENÍČKOVÁ, Růžena. Jiří Weil a moderní román. In: *Literatura a fiktivní světy*. 1.vyd. Praha: Český spisovatel, 1995, s. 408-437. ISBN 80-202-0578-0.

- GREBENÍČKOVÁ, Růžena. Jiří Weil a normy české prózy po patnácti letech. In: *Literatura a fiktivní světy*. 1.vyd. Praha: Český spisovatel, 1995, s. 389-403. ISBN 80-202-0578-0.
- GREBENÍČKOVÁ, Růžena. Weilova Moskva-hranice. In: *Literatura a fiktivní světy*. 1.vyd. Praha: Český spisovatel, 1995, s. 438-447. ISBN 80-202-0578-0.
- GREBENÍČKOVÁ, Růžena. Weilův žalozpěv. In: *Literatura a fiktivní světy*. 1.vyd. Praha: Český spisovatel, 1995, s. 404-407. ISBN 80-202-0578-0.
- GROSSMAN, Jan. O krizi v literatuře. In: *Analýzy*, 1.vyd. Praha: Československý spisovatel, 1991, s. 9-21. ISBN 80-202-0323-0.
- GROSSMAN, Jan. Weilův život s hvězdou. In: *Analýzy*, 1.vyd. Praha: Československý spisovatel, 1991, s. 359-363. ISBN 80-202-0323-0.
- HAVEL, Václav. Předmluva. In: *Analýzy*, 1.vyd. Praha: Československý spisovatel, 1991, s. 7-8. ISBN 80-202-0323-0.
- HOLÝ, Jiří. Komentář. In: WEIL, Jiří: *Život s hvězdou; Na střeše je Mendelssohn; Žalozpěv za 77 297 obětí*. 4.vyd. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 481-505. ISBN 80-7106-326-6.
- JEDLIČKOVÁ, Alice. Shledávám, chtě chválit skutky božské, že bohové jsou zlí....In: WEIL, Jiří. *Dřevěná lžice*. 1.vyd. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 199-207. ISBN 80-204-0322-1.
- LUSTIG, Arnošt. Klasik Ladislav Fuks. In: FUKS, Ladislav, TUŠL, Jiří. *Zrcadlo mého života. A co bylo za zrcadlem*. 2.vyd. Praha: Mladá fronta, 2007, s. 9-16. ISBN 978-80-204-1688.
- NOVÝ, Petr. Člověk: Jiří Weil. In: WEIL, Jiří: *Moskva-hranice*. 2.vyd. Praha: Mladá fronta, 1991, s. 7-13. ISBN 80-204-0230-6.
- POHORSKÝ, Miloš. O autorovi. In: FUKS, Ladislav. *Příběh kriminálního rady*. 2.vyd. Praha: Československý spisovatel, 1975, s. 227-230. Klíč. ISBN 22-085-75.
- POHORSKÝ, Miloš. Doslov. In: FUKS, Ladislav. *Pan Theodor Mundstock*. 4. vyd. Praha: Odeon, 2005, s. 189-200. ISBN 80-207-1182-1.
- POHORSKÝ, Miloš. Jistoty a nejistoty Jiřího Weila. In: *Zlomky analýzy*. 1.vyd. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 14-24. ISBN 80-202-0196-3.
- POHORSKÝ, Miloš. Pokus o horor. In: *Zlomky analýzy*. 1.vyd. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 92-100. ISBN 80-202-0196-3.

- POHORSKÝ, Miloš. Úzkostné sny Ladislava Fukse. In: *Zlomky analýzy*. 1.vyd. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 101-109 . ISBN 80-202-0196-3.
- POHORSKÝ, Miloš. Variace na Fuksově struně. In: *Zlomky analýzy*. 1.vyd. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 80-91 . ISBN 80-202-0196-3.
- ŠTĚDRŇOVÁ, Eva. Weilova Moskva-hranice. In: WEIL, Jiří: *Moskva-hranice*. 2.vyd. Praha: Mladá fronta, 1991, s. 269-208. ISBN 80-204-0230-6.
- SVOZIL, Bohumil. Doslov. In: FUKS, Ladislav. *Nebožtíci na bále*. 2.vyd. Praha: Československý spisovatel, 1989, s. 163-168. ISBN 80-202-0023-1.
- TUŠL, Jiří. Intermezzo I-X.. In: FUKS, Ladislav: *Zrcadlo mého života. A co bylo za zrcadlem*. 2.vyd. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1688-9.
- ŠTERN, Jan. Boj o hrdinu v naší literatuře. *Tvorba*. 1951, s. 1061.
- TEIGE, Karel, NEZVAL, Vítězslav aj. Zásadní stanovisko k projevu „sedmi“. *Avantgarda známá a neznámá*. Praha: Svoboda, 1970, **3**, s. 54-55.
- VŠETIČKA, František. *Dualita pana Theodora Mundstocka*. Česká literatura.1973, **3**, s. 262-270. ISSN 0009-0468.

Internetové

- Slovník české literatury.[online].[Cit.23.12.2012].Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/>
- VOHRYZEK, Josef. Bezvýznamnost učiněná významem. *Respekt*. [online] 1991, **51** [citováno 23.12.2012]. ISSN 0862-6545. Dostupné z: <http://respekt.ihned.cz/c1-35923670-bezvyznamnost-ucinena-vyznamem>

Výchozí sekundárním

- FUČÍK, Julius. *Stati o literatuře*. 1.vyd. Praha: Svoboda, 1951. 312 s.
- GREBENÍČKOVÁ, Růžena. *Literatura a fiktivní světy*. 1.vyd. Praha: Český spisovatel, 1995. 514 s. Orientace, sv. 15. ISBN 80-202-0578-0.
- GROSSMAN, Jan. *Analýzy*. 1.vyd. Praha: Československý spisovatel, 1991. 434 s. Orientace. ISBN 80-202-0323-0.
- POHORSKÝ, Miloš. *Zlomky analýzy*. 1.vyd. Praha: Československý spisovatel, 1990. 433 s. ISBN 80-202-0196-3.